T.C.

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BABA KAYBI YAŞAYAN GENÇ YETİŞKİNİN ROMANTİK İLİŞKİ DENEYİMİ

Nalân YILMAZ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Yelda YILDIZ ÖNAL

İSTANBUL-2025

ETİK BEYAN

Bu tez çalışmasının tarafıma ait olduğunu, tezin planlamasından başlayarak yazımına kadarki herhangi bir safhada etik dışı sayılabilecek bir davranışım olmadığını, bu tezdeki tüm bilgileri akademik ve etik kurallar dâhilinde elde ettiğimi, doğrudan elde edemediğim bilgi ve yorumları edindiğim kaynaklara atıf yaptığımı ve bu kaynakları kaynakçada gösterdiğimi ayrıca bu tez çalışmasında ve yazım aşamasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranış içinde bulunmadığımı beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak her türlü yasal sonucu ve sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

Nalân YILMAZ

ÖNSÖZ

İnsan yaşamındaki en köklü konulardan birisi olan ölüme dair merakım, ailemizin yaşamı boyunca hissedeceği derin bir kayıp ile ortaya çıkmıştır. Her zaman 16 yaşında kalacak olan sevgili Burcu'muzun bizlere vedası, bu çalışmanın ilham kaynağı olmuştur. Onun bir zamanlar aramızda, şimdi ise her birimizin zihninde ve kalbinde sürdürdüğü varlığına minnettarım.

Çalışmanın temellerini atarken, kendisine başvurduğum andan itibaren bana benden daha çok inanan, heyecanıma ortak olan, her sorumu sabır ve içtenlikle yanıtlayan, bilgi birikimini ve deneyimlerini cömertçe paylaşan, rehberliğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yelda YILDIZ ÖNAL'a en içten teşekkürlerimi ve sonsuz şükranlarımı sunmaktayım.

Çalışmanın analiz sürecinde katkılarını esirgemeyen ve rehberliğiyle yol gösteren Sayın Doç. Dr. Semra UÇAR'a teşekkür ederim.

Yaşamımın her anında yanımda olan, bana hep inanan, beni koşulsuz destekleyen, şansım ve hayatımın neşesi olan anneme, babama, kardeşime ve sevgili eşine; her koşulda varlığını ve güvenini hissettiren, anlayışı ve sağduyusu ile daima yanıbaşımda duran, yol arkadaşım kıymetli eşime; her zaman beni anlayacaklarından ve omuz vereceklerinden emin olduğum arkadaşlarıma gönülden teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmayı, babasını kaybetmiş tüm çocuklara, çocuklarını ardında bırakmak zorunda kalan babalara ve hem annelik hem babalık sorumluluğunu yüreğinde taşıyan tüm güçlü annelere ithaf ediyorum.

Nalân YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **ii**

İÇİNDEKİLER ..... **iii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **v**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vi**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

ÖZET ..... **viii**

ABSTRACT ..... **ix**

GİRİŞ **1**

Problem Durumu 1

Amaç 4

Önem 5

Sayıltılar 6

Sınırlılıklar 7

Tanımlar 7

BÖLÜM I: LİTERATÜR TARAMASI **8**

1.1. Ölüm ve Anlamı 8

1.1.1. Ölüm Algısı 12

1.2. Bağlanma 15

1.3. Romantik İlişki 25

1.3.1. Romantik İlişkinin Evreleri 29

1.3.2. Partner Seçimi 33

1.3.3. Romantik İlişki İhtiyaçları 36

1.4. İlgili Çalışmalar 40

1.4.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar 40

1.4.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar 42

BÖLÜM II: YÖNTEM **44**

2.1. Araştırma Modeli 44

2.1.1. Fenomenolojik Yöntem 44
2.2. Çalışma Grubu 45
2.3. Veri Toplama Araçları 48
2.4. Uygulama..... 48
2.5. Verilerin Analizi 49
2.5.1. Geçerlik- Güvenirlik..... 50
BÖLÜM III: BULGULAR 51
3.1. Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşamış Genç Yetişkinlerle Yapılan Görüşmelerden Ortaya Çıkan Temalar..... 51
3.2. Gözlemci Notları..... 73
BÖLÜM IV: TARTIŞMA……..... 77
4.1. TARTIŞMA 77
4.1.1. Baba Vefatıyla Değişen Bireyin Romantik İlişkideki Varoluş Biçimi Temasına Yönelik Tartışma..... 77
4.1.2. Baba İhtiyacını Telafi Edebilecek İlişki Beklentileri Temasına Yönelik Tartışma..... 78
4.1.3. Baba Temsilinde Partner Seçimi Temasına Yönelik Tartışma..... 82
4.1.4. Farklılaşan Yaşam Koşulları Perspektifinde Romantik İlişkinin Toplumsal Boyutu Temasına Yönelik Tartışma..... 90
SONUÇ……..…..... 92
ÖNERİLER……..……..... 95
KAYNAKÇA 98
EKLER 126

KISALTMALAR

TDK: Türk Dil Kurumu

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli…… 38

TABLOLAR

Tablo 1. Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler……..……. 49

Tablo 2. Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşamış Genç Yetişkinlerin Romantik İlişki Algısı Temaları ve Alt Temaları……...……. 52

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış genç yetişkin bireylerin romantik ilişki algılarının ve deneyimlerinin incelenmesidir. Baba kaybı yaşamış bireylerin romantik ilişki stillerinin, anlamlandırmalarının ve algılarının, deneyimleri ve düşünceleri bağlamında incelenmesi nedeniyle fenomenolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu oluşturulurken ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve 19 baba kaybı yaşantısı bulunan genç yetişkin grupta yer almıştır. Araştırmanın amacı ve kullanılan araştırma yöntemi kapsamında katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, "baba vefatıyla değişen bireyin romantik ilişkideki varoluş biçimi, baba ihtiyacını telafi edebilecek ilişki beklentileri, baba temsilinde partner seçimi, farklılaşan yaşam koşulları perspektifinde romantik ilişkinin toplumsal boyutu" olmak üzere dört ana tema ve alt temalarda değerlendirilmiştir. Veriler, ilgili literatürde tartışılmış ve alan araştırmacılarına, alan çalışanlarına, uygulamacılara ve yerel yönetimlere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: çocukluk dönemi, genç yetişkinlik dönemi, ölüm, baba kaybı, romantik ilişki.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the romantic relationship perceptions and experiences of young adults who experienced the loss of their father during childhood. Due to the focus on the romantic relationship styles, interpretations, and perceptions of individuals who have lost their fathers, as contextualized by their experiences and thoughts, a phenomenological research method was employed. Criterion sampling was used in the formation of the study group, which consisted of 19 young adults who had experienced paternal loss. In line with the research aim and method, semi-structured interviews were conducted with the participants. The findings obtained from these interviews were evaluated under four main themes and corresponding sub-themes: The Individual's Mode of Existence in Romantic Relationships Following the Father's Death; Expectations for Relationships that Compensate for the Absence of a Father; Partner Selection Based on the Internalized Father Figure; and The Societal Dimension of Romantic Relationships in the Context of Altered Life Circumstances. The data were discussed in relation to the existing literature, and recommendations were provided for researchers, field practitioners, professionals, and local authorities.

Keywords: childhood, emerging adulthood, death, father loss, romantic relationship.

GİRİŞ

Problem Durumu

Bireyin psikososyal yapısında, bilişsel örüntüsünde ve davranışsal süreçlerinde birçok yaşam olayı belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak gelişimsel açıdan değerlendirildiğinde, erken çocukluk döneminde yaşanan deneyimlerin, diğer dönemlere kıyasla çok daha derin ve kalıcı etkiler bıraktığı görülmektedir (Sroufe, 2005). Bu dönem, bireyin kişiliğinin temellerinin atıldığı, bağlanma örüntülerinin oluştuğu ve çevresel olayların algılanma biçimlerinin şekillendiği kritik bir gelişimsel dönem olarak kabul edilmektedir (Huberty, 2012).

Erken çocuklukta bireyin gelişimsel örüntülerinin oluşmasındaki en temel unsur ise ebeveyn ile kurulan ilişki ve bağdır. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanması, duygusal paylaşımların gerçekleşmesi ve sosyal etkileşim kapasitesinin gelişmesi büyük ölçüde ebeveyn figürüyle olan ilişkiler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, ebeveynle kurulan bağlanma biçiminin, bireyin yetişkinlik dönemindeki psikososyal durumunu ve kişilerarası ilişkilerini etkilediği öne sürülmektedir (Bowlby, 1969; Cassidy ve Shaver, 2016).

Literatürde çocuk-ebeveyn ilişkisi ele alınan çalışmalarda uzun yıllar boyunca annenin çocuğun duygusal ve sosyal gelişimindeki rolü vurgulanmıştır. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar, çocuk için anne rolünün olduğu kadar baba rolünün de önemini göstermiştir (Denham vd., 2003). Her ne kadar bireyin ilk bakım vereni ve bağlanma nesnesi olarak anne öne çıksa da baba ile kurulan ilişkinin de bağlanma süreçlerinde farklı boyutlarda anlamı ve katkısı olduğu vurgulanmaktadır (Lamb, 2010).

Baba, bireyin anneden sonra tanıştığı ve bağlanma örüntüleri geliştirdiği ilk kişi olmakla birlikte bireyin dış dünyayı algılama biçiminin zeminini oluşturan figür olarak ele alınmaktadır (Forrest, 1967). Buna göre, ilk yabancı kişi olan baba ile kurulan ilişki, iletişim şekli ve bağlanma biçimi, bireyin diğer kişilerle ilişki kurma ve

sürdürme biçiminde önemli bir role sahiptir (Burlingham, 1973). Bireyin bağlanma biçiminde babanın bu denli önemi bulunmakta iken baba ile sağlanan etkileşimin çeşitli nedenlerle kesintiye uğraması ise bireyin gelişiminde çok boyutlu kırılmalara ve köklü dönüşümlere neden olmaktadır (Worden, 1996). Söz konusu nedenler literatürde genellikle boşanma, terk edilme ya da ölüm başlıkları altında toplanmakta olup ölüm olgusunun, diğer ayrılık nedenlerine kıyasla daha az sıklıkta ele alındığı fark edilmiştir (Van Heijningen vd., 2025).

Ölüm, "Bir canlının hayatının sona ermesidir." olarak tanımlanmakta (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024) ve kavram, biyolojik bir olaya indirgenmektedir. Oysa, baba ölümü gibi ani ve dönüşü mümkün olmayan kayıplar, yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda psikolojik, duygusal ve toplumsal düzeyde de derin etkiler yaratmaktadır (Melhem vd., 2013). Freud (1957), bireyin ölüm karşısındaki bilinçli olmayan başa çıkma mekanizmalarını ve yas sürecini açıklamış, ebeveyn kaybının benlikte farklılaşmaya neden olduğunu vurgulamıştır. Çocukluk döneminde baba ile kurulan bağın ölüm nedeniyle kesintiye uğraması, yalnızca o dönemi değil, bireyin diğer yaşam evrelerini de etkileyen hayat akışındaki bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Bu durum, bireyin dış dünyayla ilişkisinde, diğerlerine karşı güven ve aidiyet duygusunda, iletişim becerileri gibi boyutlarda birtakım değişimlere yol açabilmektedir (Burlingham, 1973; Rohner ve Veneziano, 2000).

Yetişkin bireylerin yaşamında önemli bir yer tutan romantik ilişkiler, erken dönem bağlanma stilleri ve ebeveyn ile kurulan bağ ile doğrudan ilişkilidir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Ainsworth ve Bowlby (1991), erken dönemde yaşanan bağlanma içerikli yaşantılarının bireyin romantik ilişkilerindeki güven duygusunu ve ilişki kurma biçimlerini belirlediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, romantik ilişki deneyiminde birçok psikososyal unsur etkili olurken, baba kaybı gibi köklü ve derin bir yaşam olayının etkisinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Böyle bir kayıp, bireyin kişilik yapılanmasında, bilişsel örüntülerinde ve ilişkilere dair inançlarında değişimlere yol açarak romantik ilişkileri dolaylı yollardan etkileyebilmektedir. Aynı zamanda ölümün yol açtığı yaşam koşullarındaki değişimler de bireyin romantik ilişkilerdeki rolü, tutumu ve algısı gibi unsurlar üzerinde farklılaşmalara neden olmakta, bu da romantik ilişkiyi doğrudan etkileyebilmektedir (Bretherton, 1992; Kobak vd., 2006). Bu durumlar her bireyde farklı düzeylerde ortaya çıksa da duygu ve

güven temelli, çok katmanlı bir bağ olan romantik ilişkiler üzerinde etkisi açıkça görülmektedir (Mikulincer ve Shaver, 2007). Nitekim, bireyin partner seçimi, ilişki beklentileri ve bağlanma stilleri gibi konularda baba kaybı yaşantısının izlerine rastlanılmaktadır (Peleg vd., 2023).

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış bireylerin yetişkinlik dönemindeki romantik ilişki deneyimlerine ilişkin uluslararası literatür incelendiğinde konuya özellikle son 60 yılda odaklanıldığı görülmektedir. Literatürde, baba kaybının bireyin gelişimsel süreci üzerindeki etkileri çok boyutlu bir şekilde ele alınmakta, bu etkiler bazı çalışmalarda cinsiyet değişkeni bağlamında da derinleştirilmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin yetişkinlik döneminde romantik ilişki deneyiminin (Gaddis, 2013); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin romantik ilişki stilinin (Mullen, 1996); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin yetişkinlik döneminde devam eden yas sürecinin (Meshot ve Leitner, 1993); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin yetişkinlik döneminde romantik ilişki istikrarının (Colman ve Widom, 2004); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin yetişkinlik döneminde romantik ilişki memnuniyetinin (Bradbury ve Shaffer, 2012); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin yetişkinlik döneminde cinsel işlevselliğinin (Martin vd., 1996); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyin evlenme oranının (Hoeg vd., 2018); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kadınların yetişkinlik döneminde bağlanma stilinin ve ayrılık kaygısının (Peleg vd., 2023); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kadınların yetişkinlik döneminde romantik ilişkideki rolünün (Taylor, 2010); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan erkek ve kadının romantik ilişki deneyimindeki farklılıkların (Parish ve Copeland, 1980) incelendiği görülmüştür.

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişki deneyimlerine yönelik ulusal literatürde gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde ise bu alandaki araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda baba kaybının çoğunlukla çocukluk çağı boylamında ele alındığı, kaybın uzun vadeli etkilerine dair çalışmalara özellikle son yirmi yılda önem gösterildiği görülmüştür. Bununla birlikte çalışmaların bir kısmında baba kaybının tek değişken olarak ele alınmadığı ve ebeveyn kaybı başlığı altında incelendiği (Attepe, 2010; Göcen ve Genç, 2019) ayrıca çalışmaların bir kısmında da baba kaybının etkilerinin cinsiyet faktörü

perspektifinde değerlendirildiği anlaşılmıştır. Bahsedilen çalışmalara bakıldığında çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan yetişkin bireyin bağlanma stilinin ve yakın ilişkilerinin (Güloğlu ve Karaırmak, 2018); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan yetişkin bireyin yas sürecinin (Coşkun, 2009); çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kadınların deneyimlerinin incelendiği kısıtlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır.

Bunun yanı sıra araştırma konusuna ilişkin gerçekleştirilen literatür taramasında, baba kaybını cinsiyet değişkeni ekseninde ele alan çalışmaların ağırlıklı olarak kadınların deneyimlerine odaklandığı (Granger, 2018; Uçar, 2021; Levi-Belz, 2023; Stanton, 2018), yalnızca erkeklerin yaşantılarını merkeze alan çalışmaların (DelPriore ve Reeder, 2025; Luecken ve Appelhans, 2005; Umberson ve Chen, 1994) uluslararası literatürde sınırlı sayıda, ulusal literatürde ise bulunmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde romantik ilişki hakkında ulusal ve uluslararası birçok araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Ancak, baba kaybı ekseninde romantik ilişkilere dair yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu, özellikle ulusal literatürde konunun oldukça az yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda, yürütülecek çalışmanın ulusal literatürdeki büyük bir eksikliğin doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte, verilerin hem araştırmacılar hem de katılımcılarla benzer deneyime sahip bireyler için bir kaynak oluşturacağı düşüncesi ile çalışmanın konusu belirlenmiş ve bu motivasyonla araştırmalar yapılmıştır.

Amaç

Çalışmanın temel amacı, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkin bireylerin romantik ilişki dinamiklerinde, ilişki beklentilerinde, partner seçimlerinde, algılarında ve deneyimlerinde baba kaybının etkisini ve gücünü katılımcıların betimlemelerinden oluşturdukları anlamlar bağlamında ortaya çıkarmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların araştırılması hedeflenmiştir. Çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkin bireyin;

1. Aile kavramına dair algısı nedir?
2. Baba kavramına dair algısı nedir?
3. Tek ebeveyn ile yaşamaya dair algısı nedir?

4. Baba kaybıyla birlikte geçmişten bugüne meydana gelen değişimleri nasıl anlamlandırmaktadır?
5. Baba ile romantik ilişki partnerleri arasında benzerlik kurma eğilimi nedir? Evet ise, hangi boyutlarda benzerlik kurulmaktadır? Benzerliklerin etki gücü nedir?
6. Romantik ilişki partnerinden beklentilerinde, baba kaybının etkileri görülmekte midir? Evet ise, beklentileri nasıl şekillendirmektedir?
7. Evlilik kararında baba kaybının etkileri bulunmakta mıdır? Evet ise, evliliklerinde doğrudan ve dolaylı hangi etkilerinin olduğu düşünülmektedir?
8. İlk romantik ilişki deneyiminde baba kaybının etkileri bulunmakta mıdır? Evet ise, nasıl bir etkisi bulunmaktadır?
9. Evlilik yaşında baba kaybının etkileri bulunmakta mıdır? Evet ise, neden ve nasıl etkilemektedir?
10. Partner tercihinde baba kaybının etkisi bulunmakta mıdır? Evet ise, partner tercihini nasıl şekillendirmektedir?

Önem

Çocukluk dönemi, bireyin kişilik gelişimi, temel inançları ve duygusal örüntüleri gibi birçok alanın şekillendiği bir yaşam evresidir (Santrock, 2012). Bu dönemin önemi, yalnızca gelişimsel kazanımlarla sınırlı kalmamakta; bireyin ergenlik ve yetişkinlik dönemlerindeki davranış kalıplarının, ilişki biçimlerinin ve kendisini ile diğerlerini algılama biçiminin zeminini oluşturmaktadır (Bretherton, 1992). Çocukluk döneminin bu önemli özelliklerinin belirleyicisi ise, ebeveyn ile kurulan bağdır (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Ebeveynle kurulan ilişki; güven duygusunun gelişmesi, özdeğer algısının oluşması ve duyguların düzenlenmesi gibi alanlarda başat bir rol oynamaktadır (Erikson, 1963). Özellikle bakım veren figürle geliştirilen güvenli bağlanma ilişkisi, bireyin hem kendisiyle hem de başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurmasının temelini oluşturur. Ayrıca, ebeveynle kurulan bağ, çocuğun dünyayı algılama biçimi ve kendini bu dünyada konumlandırmasında da başlıca etkenlerden biridir (Ainsworth ve Bowlby, 1991).

Bu doğrultuda, çocukluk döneminde yaşanan baba kaybının yalnızca bir ebeveyn figürünün yokluğundan ibaret olmadığı; bireyin benlik algısında, bağlanma

biçimlerinde ve ilişki yapılanmasında derin bir dönüşüme neden olan bir yaşam olayı anlamına geldiği görülmektedir (Sroufe, 2005). Çocukluk döneminde yaşanan bu tür bir kayıp, bireyin yetişkinlik döneminde birçok alanda izlerini göstermekte olup bunlardan biri olan romantik ilişkilerde de etkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla baba kaybı, bireyin yalnızca çocukluk dönemini değil, tüm yaşamını etkileyen bir olgu niteliği taşımaktadır (Santrock, 2012).

Uluslararası literatürde yapılan araştırmalarda, baba kaybı ekseninde bireylerin romantik ilişki deneyimlerine odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde romantik ilişkiler üzerine pek çok araştırma bulunmakla birlikte, çocukluk döneminde yaşanan baba kaybının romantik ilişkiler üzerindeki uzun vadeli yansımalarına dair çalışmaların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Ulusal literatürde ise baba kaybı çoğunlukla çocukluk döneminin duygusal etkileri bağlamında ele alınmakta, yetişkinlik dönemine yansımalarına ilişkin yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Bu bağlamda yürütülen mevcut çalışmanın, baba kaybını yalnızca çocukluk dönemi etkileriyle sınırlı kalmadan ele alması ve romantik ilişki gibi spesifik bir alandaki izlerine ışık tutmasıyla literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, Türkiye'de konuya ilişkin yapılan çalışmalarda yalnızca erkeklerin deneyimlerine odaklanan araştırmalara rastlanmadığı görülmüştür. Bu araştırmada, baba kaybının romantik ilişki deneyimine etkilerinin hem cinsiyet temelli hem de sosyokültürel bağlamlarda incelenmesinin önemli bir boşluğu dolduracağı ve gelecekteki çalışmalar için öncü olacağı varsayılmaktadır.

Araştırmanın sonuçları, psikolojik danışma, psikoterapi, aile danışmanlığı ve sosyal hizmetler gibi uygulamalı alanlarda çalışan uzmanlara; erken dönem baba kaybı yaşamış bireylerin romantik ilişki deneyimlerini daha iyi anlama ve bu doğrultuda çalışmalar geliştirme noktasında yol gösterici olması açısından önem taşımaktadır.

Sayıltılar

Çalışmaya gönüllü olarak katılan katılımcılar, araştırmacı tarafından oluşturulan bilgi formlarına ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularına duygu ve düşüncelerini yansıtan şeffaf ve gerçek yanıtlar vermiştir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma; 2023-2025 yılları arasında İstanbul, Ankara ve Rize illerinde ikamet eden, çocukluk dönemi baba kaybı yaşantısı bulunan 19 genç yetişkin bireyin duygu, düşünce ve deneyimleri ile araştırmacının gözlem ve yorumlamalarıyla sınırlıdır.

Tanımlar

Çocukluk Dönemi: Bireyin doğumundan başlayarak ergenlik döneminin başlangıcına kadar süren; yaklaşımlara ve kültürel-hukuki sistemlere göre farklılık göstermekle birlikte sınırları genellikle 0–18 yaş aralığı olarak kabul gören bir gelişim evresidir (World Health Organization, 2001).

Genç Yetişkinlik Dönemi: Bireyin ergenlik dönemini tamamlamasının ardından başlayan, yaş sınırları yaklaşım ve kültürel bağlamda farklılık göstermekle birlikte 30'lu yaşların ortalarına kadar olan dönemi kapsayan bir gelişim evresidir (Santrock, 2012).

Baba Kaybı: Babanın biyolojik yaşam fonksiyonlarının sona ermesidir (Kastenbaum, 2000).

Romantik İlişki: Bireyler arasında duygusal, cinsel ve sosyal etkileşimleri içeren, karşılıklılık esasına dayanan ve toplumsal ilişki biçimlerini (evlilik, flört gibi) kapsayan bir yakın ilişki türüdür (Feeney & Noller, 1990).

BÖLÜM I: LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde ölüm, bağlanma ve romantik ilişki başlıklarında literatür bulguları ve araştırmaları yer almaktadır.

1.1. Ölüm ve Anlamı

Ölüm, doğumla birlikte yaşamın iki temel kavramından biri olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar ölümün tanımı kültürel, sosyal, toplumsal ve politik bağlamlarda farklılık gösterse de Türk Dil Kurumu (2024) Sözlüğünde yer alan, "Bir insan hayatının tam ve kesin olarak sona ermesidir." ifadesi, ölümün en yalın tanımını sunmakta ve farklı tanımların ortak noktasını ortaya koymaktadır (Tanhan ve Arı, 2006). Bu tanım, ölümün evrensel bir gerçeklik olarak algılanmasına temel teşkil etmekte ve onu anlamlandırmada ortak bir referans çerçevesi sağlamaktadır.

Ölüm felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda araştırma konusu olmasına rağmen hala çok boyutlu ve kesin bir sonuca ulaşılamayan bir kavram olarak kabul görmektedir. Ölümün çok boyutlu olarak değerlendirilmesinin temelinde, bu olgu üzerine yürütülen çalışmaların ana tartışma konularından biri yer almaktadır (Kastenbaum, 2000). Özellikle ölümün organik, ruhsal ve bedensel gibi farklı boyutlarının olması, kavramın bir olgu mu yoksa bir olay mı olarak ele alınması gerektiği konusunda ikilemler yaratmaktadır (Mojock, 1983).

İnsanı anlamaya odaklı bir bilim dalı olan psikolojinin ana kuramları da ölüm üzerine açıklama getirme ihtiyacı hissetmiş ve birçok farklı perspektiften ele almıştır. Psikanaliz kuramının kurucusu Freud (1920), kavramı bir süreç içinde ele almış ve farklı yorumlamaların neticesinde İçgüdü Kuramı başlığı altında "yaşam içgüdüsünün (eros)" karşısına "ölüm içgüdüsünü (thanatos)" yerleştirmiştir (akt. Kli, 2018). Psikanaliz ekolünün önde gelen ve geliştiren bir diğer kuramcısı olan Lacan (1973) ise Freud'un ölüm içgüdüsü kavramının yerine "ölüm itkisi" kavramını önermiştir. Lacan'a göre ölüm, kişinin en büyük fantezisidir. Kişinin yaşamındaki en büyük hayali olan ölümü de "arzu nesnesi" olarak kullandığı "jouissance" terimi ile bağdaştırmaktadır. Bu görüşe göre, birey yaşamı süresince kusursuz olanı yani arzu nesnesine ulaşmayı hedefler; bu doğrultuda hareket eder; bu süreçte acı ve zevki

deneyimler; acı yaşantılar kişiyi arzu nesnesine ulaşacağı yönünde bir yanılgıya sürükler. Ancak, belirtilen ve düşlenen nesneye ulaşmak hiçbir zaman mümkün olmaz çünkü gerçekliği bulunmamaktadır. Kişinin arzu nesnesine ulaşılmasının yolu onu yok etmek olarak görülür (Verhaeghe, 1999). Bir diğer seçenek olarak da kişinin arzu nesnesine dönüşerek kendisini yok etmesidir. Bu seçeneklerin tümü ölüm itkisi kavramını ortaya çıkarmaktadır (Evans, 2006). Özetle, Lacan'ın ölüme bakış açısına göre kişi ölüm içgüdüsü ile en büyük arzusu olan nesneden kaçmakta ve yaşamayı seçmektedir (Karataş, 2020).

Varoluşçu kuramlar incelendiğinde ölüm kavramını olumlu bir anlamda ele aldıkları görülmektedir. Varoluşçu ekoller, ölümü yaşamı anlamlandıran ana unsur olarak değerlendirmektedirler (Correy, 1990). Varoluşçu ekollerin çatısı altında yer alan Logoterapi kuramının temsilcilerinden Frankl (1996) da ölümü bir sondan ziyade devamlılığı olan bir süreç olarak ele almaktadır. Ölümün bir kayboluş olmadığını, kişinin varoluşunu tamamlaması olduğunu öne sürmektedir.

Ölüm üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Kübler-Ross (1969) ölümü anlama amacıyla yaptığı araştırmalar neticesinde literatürde mihenk taşı sayılan eserler ortaya çıkarmıştır. Kübler-Ross, ölümü kavramak amacıyla başladığı çalışmalarında bazı ortak deneyimleri fark ederek yas sürecine odaklanmıştır. Bahsedilen çalışmalarda, ölümü beklenen hastalarla ve yakınlarıyla birtakım görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde, kişilerin ölümü bir süreç halinde karşıladıklarını fark etmiş ve belirli evrelere sahip bir yas modeli oluşturmuştur (Corr, 2021). Kübler-Ross'a göre bir kişinin kendisinin veya bir yakınının ölüm haberiyle başlayan ve kabullenmeyle sonlanan bu yas süreci beş aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar, "inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabul" olarak açıklanmıştır. İnkâr evresinde, ölüme dair bilgi yeni edinilmiştir ve birey bu bilgiye yabancılık çekmekte, reddetmektedir. Öfke evresinde ise kişi, bu durumun kendi başına gelmesine daha çok kızgınlık duymaktadır. Öfke evresinde en çok, "Neden ben?" sorusu ön plana çıkmaktadır. Sürecin üçüncü evresi olan pazarlık evresinde birey inanç sistemine başvurmakta ve takas veya çeşitli yatırım yolu ile ölümü engellemeyi istemektedir. Bu evrede kültürel farklılıklara göre pazarlıklar görülmektedir. Kişinin "Onun yerine beni öldür.", "Biraz daha yaşayayım şu iyiliği yapacağım." şeklindeki söylemlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Depresyon evresinde ise kişi ölümü değiştiremeyeceğini fark etmiştir ve bu değiştirilemeyen,

karşı konulamayan gerçeklik karşısında çökkünlük yaşamaktadır. Modelin son evresi olan kabullenmede ise birey artık süreci tamamlamış, ölümle barışmış ve günlük yaşamın akışına dahil olmaya başlamıştır (Pulat vd., 2018; Saraç, 2022).

Felsefe disiplini, tarih boyunca ölüm olgusuna geniş bir perspektiften yaklaşmış ve bu kavram pek çok filozof tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Antik Yunan filozoflarından Sokrates, ölüm üzerine düşünen ve bu konudaki görüşleri öğrencisi Platon tarafından aktarılan ilk filozoflardan biri olarak kabul edilmektedir (Noland, 2024). Sokrates'in ölüm kavramını bir kurtuluş olarak değerlendirdiği belirtilmiştir. Filozof, bedeni birey için bir sınırlayıcı unsur olarak görmüş ve ölümle birlikte maddi dünyadan kurtuluşun mümkün olduğunu savunmuştur. Buna karşılık, ruhu ölümsüz olarak nitelendirmiş ve insanın ölüm sonrası varoluşunu sürdüreceğini ifade etmiştir (Bingöl, 2020). Ayrıca, Sokrates'e göre ölüm yalnızca bir son değil, aksine insanın gerçeği arama keşfinin mutlak sonucu olarak görülmelidir (Platon, 1997).

İslam felsefesinin önemli isimlerinden birisi olan İbn Sina, ölümü kişinin maddi dünyadan manevi dünyaya geçişi olarak yorumlamıştır. Manevi dünyayı sonsuzluk olarak betimlemiştir. İbn Sînâ, insanın maddi dünyada bedeniyle birlikte ruhunun bir bütünlük içinde olduğunu, ölümle birlikte bedenden kurtulan ruh özüne tekrar kavuştuğunu, nihayetinde yaratıcısına döndüğünü belirtmiştir (Karaca, 2006). Bu düşünce sisteminde, insanın ölümü anlama ve ölüme dair kaygıyı azaltmayı amaçladığı, ölümün yok ediciliğine karşıt bir görüş olarak özgürlüğün yerleştirildiği görülmektedir (Nasr, 2007).

Modern felsefede ölüme değinen filozoflardan birisi olan Heidegger (1927), ölümü insan için bir şans olarak yorumlamıştır. Kişinin, bu şansı değerlendirebilirse yaşamına anlam katabileceğini ve otantik yaşamına kavuşabileceğini vurgulamıştır (akt. Türkyılmaz, 2004). Varoluşçu filozoflar Jean-Paul Sartre ve Albert Camus ise ölüme farklı bir bakış açısıyla odaklanmış ve insanın anlam arayışının sebeplerini merak etmişlerdir. Sartre (1943), insanın ölümü anlamlandırma çabasını boşa bir uğraş olduğunu fakat bu çabanın aynı zamanda insanın kendi varlığını yaratmasının yolunu açtığını öne sürmüştür. Albert Camus ise ölümü, kendisiyle özdeşleşen absürdizm kavramı çerçevesinde yorumlamıştır. Camus'a (1942) göre hayat halihazırda absürttür,

ölüm de bu absürtlüğün herhangi bir bölümüdür. Ölüm üzerine düşünmek, anlam aramak ve anlamlar yüklemek gereksizdir. İnsan hayatın absürtlüğünü ve ölümün de bunun sıradan bir parçası olduğunu kabul etmeli ve yaşamını sürdürmelidir.

Sosyoloji disiplininde ölüm kavramı, bireysel bir deneyimden yola çıkılarak toplumsal bağlamda ele alınmaktadır. Ölüm, yalnızca bireyin yaşamının sona ermesiyle sınırlı kalmayıp, toplumsal normlar, kültürel gelenekler ve öğretilerle şekillenen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, sosyologlar ölümün toplumsal işlevlerine ve kültürel anlamlarına odaklanarak farklı perspektifler sunmuştur. Ölüm, yalnızca bireyin yaşamının sona ermesi demek değil toplumsal normlar, çeşitli kültürel adetler ve öğretileri barındıran bir olgudur (Erbuğ, 2021). Ölümü toplumsal bakış açısıyla ele alan Durkheim (1951), ölüm sonrasındaki merasimlerin ve geleneklerin toplumsal bir bağlayıcılık rolü olduğunu savunmuştur. Ona göre yoğun duygu paylaşımının olduğu cenaze törenleri ve diğer adetler bireyler arasındaki etkileşimi artırmakta, bireylerin topluma karşı aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Antropolog- sosyolog olan Geertz (1973) ise ölümün anlamını kültürel öğelerle açıklamıştır. Ölümün yalnızca kültürel unsurlar bağlamında değerlendirilebileceğini tasvir etmiştir. Bazı toplumlarda ölüm olağan bir yaşam parçası iken bazı toplumlarda trajik ve bilinmez bir son olarak görüldüğünü vurgulamıştır. Bauman (1922) 20. yüzyıl ile birlikte ölüme daha derin ve trajik anlamların yüklendiğini, bireylerin ölümden kaçınma arzusunda olduklarını belirtmektedir. Ona göre, ölüm geçmiş dönemde insanlar tarafından toplumsal bir deneyim olarak görülürken modern toplumlarda bireyin baş etmesi gereken yaşamdaki zor olaylardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Goffman (1961), ölümü insan ilişkileri açısıyla incelemiştir. Ölüm kişilerin yaşamlarındaki sosyal rolleri ve deneyimleri doğrudan etkilemekte, özellikle aile içi dinamikleri ve rol dağılımlarında değişiklikler meydana getirmektedir.

Ölüm kavramının açıklaması ve terminolojik anlamı birçok farklı disiplinde incelendiğinde; ölümün çeşitli tanımlamalarına ve tasvirlerine ulaşılmaktadır. Bu durum, ölümün karmaşıklığını ve zenginliğini göstermektedir (Feifel, 1990). Her ne kadar kuramsal çerçevede terim açıklanmaya çalışılsa da bireyin deneyimi, koşulları, öğretileri gibi birtakım değişkenler ölüm tanımını bireye özgü hale getirmektedir. Bu

noktada, ölüm tanımının herkes tarafından tek bir açıklaması olmamasını sağlayan unsurlardan birisi olarak ölüm algısı belirginleşmektedir (Philippe, 1991).

1.1.1. Ölüm Algısı

Modern yaklaşımlar ölüme, canlı bir varlığın yaşamını yitirmesi ve biyolojik işlevlerinin sona ermesi olarak yaklaşsa da ölüm farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır (Erbuğ, 2021). Sadece ölüm kavramına odaklanıldığında, genellikle bir son olarak tasvir edilir. Ancak, birçok inanç sistemi, kültürel öğreti ve toplumsal norm ölüm ile yaşamı birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmektedir. Yaşam ve ölüm, insan hayatının iki temel olayı olarak değerlendirilmektedir ve çoğunlukla başlangıç ile bitişi temsil eden metaforlarla açıklanmaktadır (Yelboğa, 2024). Ölümün başlangıç ya da son, iyi ya da kötü, yok oluş ya da var oluş olarak algılanması kültür, toplum, dini inançlar ve bireysel deneyimler gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu unsurların bir araya gelmesi, bireyin ölüm algısını şekillendirir ve her insanın bu konuda farklı bir bakış açısına sahip olmasına neden olur (Tanhan, 2007).

Becker'e (1973) göre, bireyin ölüm algısını anlamak, ölümle karşılaştığında sergilediği tutum ve davranış biçimlerini kavramak açısından oldukça önemlidir. Bu anlayış, insanın ölümle yüzleşme ve bu durumla başa çıkma mekanizmalarını analiz etmek için kritik bir rol oynar. Ölüm algısı, çoğunlukla bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu algı, pek çok katmandan oluşmakta ve genel bazı özellikler taşımasına rağmen, bireyselleşmesini sağlayan çeşitli unsurlar da içermektedir. Ayrıca, ölüm algısı zamanla değişebilen ve sürekli bir dönüşüm içerisinde olan dinamik bir yapıya sahiptir (Orbach vd., 1986).

Bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi, olayları algılama ve anlamlandırma biçiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Soyut düşünce becerisinin gelişmesi, bireyin olaylara ve durumlara yaklaşımını daha karmaşık hale getirir. Somut düşünce yapısına sahip bir çocuk, olayları değerlendirirken daha basit ve yüzeysel bir bakış açısı sergilerken, soyut düşünebilen bireyler durumları daha derin ve çok yönlü bir şekilde ele alabilir (Oltjenbruns, 2001). Gelişim döneminde somut düşünceye dayalı bir algıya sahip olan çocuk, ölüm kavramını da yetişkinlerden farklı bir şekilde anlamlandırır. Ayrıca, çocukların benmerkezci düşünce yapıları "Her şey benimle ilgili." şeklindeki bir algıyı besleyerek ölüm gibi bir kavrama yetişkinlerden farklı

anlamlar yüklemelerine neden olabilmektedir (Yılmaz, 2012). Çocuklar ölümü daha somut bir bağlamda anlamaya çalışırken, ergenlik dönemine gelindiğinde birey ölüm kavramını soyut ve varoluşsal boyutlarıyla sorgulamaya başlar. Bu dönemde yaşamın anlamı, ölümün kaçınılmazlığı ve insanın evrendeki yeri gibi daha derin ve felsefi sorular gündeme gelir. Bu farklılıklar, bireyin ölüm algısının, bulunduğu gelişim dönemiyle ne denli yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Speece ve Brent, 1996).

Toplumsal olaylar da bireylerin bir olguya ve olaya karşı bakış açılarını doğrudan etkileyen faktörlerden birisidir. Toplumsal değişimler, kitleler olarak bir değişim ve dönüşüm içermektedir. Kitlelerin değişiminden bahsederken kitleleri oluşturan insanların değişimlerinden de bahsetmek gerekmektedir. Tarihsel bir süreç olarak insanların yaşama yükledikleri anlam farklılaşmıştır (Sağır, 2014). Dolayısıyla, yaşamanın tamamlayıcısı olarak görülen ölüm de aynı farklılaşmayı yaşamıştır. Başlangıç noktası Rönesans ve Reform hareketleri olarak kabul edilen ve Sanayi Devrimi ile belirginleşen değişim, insanın hayattaki konumu, varoluşu gibi konularda köklü farklılaşmalara neden olmuştur (Giddens, 1991). Dini öğretiler ve dogmalar etrafında yaşamını sürdüren insanlar, rasyonel bir hayat görüşünü benimsemeyle birlikte bireyselleşmeye, yaşama biriciklik ve kutsal bir anlam atfetmeye başlamışlardır. Daha eski tarihlerde dini kaynakların aktardığı ve bir ilahi kaynağa geçiş olarak görülen ölüme bakış açısı da akılcılık ve bireysellik perspektifinde tekrar anlamlandırılmıştır. Kutsanan yaşamla birlikte ölüm daha trajik bir olay olarak değerlendirilmeye, insanların yaşamında olağan bir olgunun ötesinde kavranmaya başlamıştır (Taylor, 2007).

Ölüm gibi genel geçer bir kavramın insanın yaşamına başka renklerle ve kırılımlarla yansımasını sağlayan algıyı etkileyen bileşenlerden birisi de dini inançtır. Dini inanç, ölüm algısının biçimlenmesinde temel bir rol oynar ve bireylerin ölümle ilgili tutumlarını, korkularını, umutlarını ve ritüellerini derinden etkilemektedir (Alparslan, 2021). Din, ölümün anlamlandırılması sürecinde bir çerçeve sunarak insan yaşamının sonu ve ölüm sonrası varoluşla ilgili metafizik açıklamalar sunmaktadır (Yıldız, 2020). Berger'e (1967) göre din, kozmik bir düzen yaratarak ölüm korkusunu azaltan ve bireylere anlam sunan bir sığınak işlevi görür. Bu bağlamda; dini inançlar, ölümle ilgili belirsizliği gidererek bireyin hayatına bir tür güven hissi kazandırır. Örneğin, semavi dinler ölüm sonrası hayata dair belirgin inanç sistemleri geliştirmiştir.

Bu dinlerden birisi olan Hristiyanlıkta ölüm, Tanrı ile yeniden birleşme ve cennet vaadiyle ilişkilendirilmekte iken İslam'da ölüm, bir hesap günü ve ebedi hayatın başlangıcı olarak görülür (Eliade, 1987). Bu tür inançlar, ölümün sadece biyolojik bir son değil, aynı zamanda manevi boyutta bir başlangıç olduğu anlayışını desteklemekte ve ölüm korkusunu manevi bir umutla dengeleme işlevi sunmaktadır (Becker, 1973).

Feifel ve Branscomb (1973), inanç sistemlerinin bireylerin ölüm algısı üzerindeki etkisini çeşitli yaş grupları ve bireysel farklılıklar bağlamında incelenmişlerdir. Yapılan çalışmada, bireylerin yaşlarına ve yaşam deneyimlerine bağlı olarak ölüm algılarının farklılık gösterdiği ve inancın, bu algıyı şekillendiren önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmalar, inancın bireylerin ölümle yüzleşme süreçlerinde, ölümü anlamlandırmalarında ve belirsizlikle başa çıkmalarında etkili bir baş etme mekanizması sağladığını göstermektedir (Bedir, 2024). Benzer şekilde, Osarchuk ve Tatz (1973) da inancın ölümle ilgili kaygı ve korkular üzerindeki etkisini değerlendiren bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu araştırmada ise inanç sahibi bireylerin, ölümle ilgili korku ve belirsizlik düzeylerinin daha düşük olduğu ve inancın ölümle başa çıkmada psikolojik bir destek sunduğu ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçları, ölüm kaygısının düzeyinin bireylerin manevi ve dini inançlarına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bu bulgular, dini ve manevi inançların bireylerin ölümle ilgili algı ve tutumlarında kritik bir rol oynadığını, inancın hem ölüm korkusunu azaltmada hem de kayıp deneyimlerine uyum sağlamada önemli bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, inanç bireylerin ölümle ilgili anlam arayışlarını şekillendirerek, bu zorlayıcı deneyimi daha kabul edilebilir hale getirebilmektedir (Slaughter, 2005).

Ölüm algısını ve bu algıyı etkileyen faktörleri anlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, Aygın ve Sağlam (2016) ile İnci ve Öz (2009), Türkiye'de hemşirelik öğrencilerinin ölüm algısını incelemek amacıyla iki farklı çalışma gerçekleştirmiştir. Her iki çalışmanın sonuçları, hemşirelik öğrencilerinin ölüm algısında benzer temalara ulaşıldığını göstermektedir. Araştırmalara göre öğrenciler, ölümü; fizyolojik son, ölümden sonrasındaki yaşamın ya da sonsuz yaşamın başlangıcı, fizyolojik fonksiyonların durması, sonsuzluk, doğal hayatın bir parçası, yeni bir hayat, boyut veya mekân değiştirme ve sevdiklerinden ayrılma gibi temalar çerçevesinde tanımlamışlardır. Bu temalar, öğrencilerin ölümle ilgili

algılarının çok boyutlu ve derin bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu algıların bireysel, kültürel ve dini faktörler tarafından şekillendirildiği ve ölümle başa çıkma süreçlerinde önemli bir rol oynadığı çıkarımına varılmıştır (Özer ve Akyol, 2015).

Sonuç olarak ölüm, biyolojik açıdan canlı bir organizmanın yaşam fonksiyonlarının sona ermesi ve cansız bir forma dönüşmesi şeklinde tanımlanabilse de farklı bağlamlarda çok boyutlu ve çeşitli anlamlar taşımaktadır (Karakuş ve Öztürk, 2012). Bununla birlikte, ölümü bu genel tanımın ötesine taşıyan temel unsur, bireylerin ona yüklediği özgün anlam ve algıdır. Bu algıyı şekillendiren faktörler; bireysel deneyimlerin, kültürel öğretilerin, gelişim dönemine özgü ihtiyaçların farklılığı ve toplumsal değişimlerin kapsamı gibi çok yönlü etkenlerden oluşmaktadır. Tüm bu değişkenler, ölümü kişisel ve öznel bir deneyim haline getirmekte, bireylerin bu olguyu anlamlandırma biçimini derinden etkilemektedir (Slaughter, 2005).

1.2. Bağlanma

İnsan doğumundan ölümüne kadar gelişimini sürdüren bir canlıdır. İnsanın gelişimi çeşitli kuramlar tarafından farklı dönemler ve özellikleriyle açıklanmıştır (Çok, 2019). Gelişim psikolojisinin önde gelen isimlerinden olan Erikson (1984) ise insanın gelişimini doğumundan ölümüne kadar incelemiş ve sekiz farklı döneme ayırmıştır. Bu dönemlerin öne çıkan ihtiyaç temelli özelliklerinin bulunduğunu ve belirtilen ihtiyaçların karşılanıp karşılanmamasının bir sonraki dönemlerdeki etkisinin kritik olduğunu vurgulamıştır.

İnsanın gelişim dönemlerinden birisi olan ve diğer dönemler üzerinde oldukça şekillendirici etkisi bulunan bebeklik dönemi genellikle 0-2 yaş aralığı olarak kabul görmektedir (Özdemir vd., 2012). Erikson (1984), bebeklik dönemini temel güvene karşı temel güvensizlik dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu yaş aralığını içeren gelişim döneminin çatışmasını ise temel güvene karşı güvensizlik olarak açıklamıştır. Buna göre, bu dönemde olan bir insan yavrusu kendi fizyolojik, psikolojik, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek donanıma sahip değildir ve bakım verene ihtiyaç duymaktadır. Bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması, karşılanma tutarlılığı, sıcaklığı gibi unsurlar da bu çatışmanın aşılmasını ya da aşılmamasında belirleyicidir. Bu noktada,

bir bebeğin ihtiyaçlarından olan beslenmek ya da barınmak kadar temas, etkileşim, yakından ilgi de aynı ölçüde öneme sahiptir (Soysal vd., 2005).

Bebeğin fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojik ihtiyaçlarının da bulunduğu görüşü 20. yüzyılda dikkat çeken bir konu olmuş ve Bowlby tarafından detaylı araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başlangıcının asıl sebebi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından birisi olan sokakta yaşayan çocuklar olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), savaş sonrasında sayıları oldukça artan bu çocuklar hakkında bir çalışma yürütülmesine ihtiyaç görmüştür (Demirdağ, 2023). Bowlby (1946) tarafından başlatılan araştırmalarda öncelikli olarak sokakta yaşayan çocukların mental sağlıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan ilk çalışmada, suça sürüklenen çocukların ve suça sürüklenmeyen çocukların bulunduğu iki grupla deneysel bir yöntem benimsenmiştir. Araştırmanın sonucunda, suça sürüklenen çocukların diğer çocuklara göre bakım verenin bakımından ve ilgisinden daha uzun sürelerde mahrum kaldığı hatta tamamen yoksun kaldığına, bakım verenlerin çocuklara karşı duyarsız bir tutuma sahip oldukları görülmüştür. Bu çarpıcı sonuç, devamında bir kuramı ortaya çıkarmış ve birçok çalışmanın öncüsü olmuştur. Ayrıca, araştırmanın yürütücüsü olan DSÖ tarafından da yayınlanmıştır.

Bowlby (1984), çocuğun bakım vereni ile olan etkileşiminin ve niteliğinin etkileri üzerinde yaptığı çalışmaları bağlanma kuramı çatısında incelemiştir. Bowlby, Bağlanma kuramını dört ilke üzerinde inşa etmiştir. Bunlar şu şekilde özetlenmektedir:

1. Bağlanma psikolojik bir ihtiyaç olmakla birlikte fizyolojik bir ihtiyaçtır. Evrimsel süreçte yaşamda kalmayı sürdürmek için aktarılmış bir doğal seleksiyon yöntemidir. Bu sayede canlı bakım vereni ile bağ kurarak yaşamını sürdürmeyi amaçlar.
2. Bebek ve bakım veren arasında kurulan ilişki bebeğin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerini şekillendirmektedir. Bakım vereni ile tutarlı ve güvenli bir bağlanmaya sahip bireyin, diğer kişilerle de güvenli bağlanması daha olasıdır.
3. Bağlanma biçiminin belirlenmesinde yaşamın ilk iki yılı diğer dönemlere göre daha büyük önem taşımaktadır. 0-2 yaş aralığı bağlanma için kritik dönem sayılmaktadır.

4. Bebek ve bakım veren arasındaki ilişki, bilişsel modelin oluşmasını sağlar. Bireyler bu şemalarla kendisine ve diğerlerine tutum geliştirir (Demirel ve Batman, 2023).

Bowlby (1969), insanın bağlanma sürecinin yaşamın ilk iki yılında, kritik bir dönem içerisinde şekillendiğini öne sürmüş ve bu süreci dört evre halinde açıklamıştır. Buna göre:

1. **Evre:** Ön Bağlanma Dönemi (0-6 hafta). Bebek jest ve mimikleriyle sosyal iletişime geçmiş olsa bile henüz güçlü bir bağlanma bulunmamaktadır.
2. **Evre:** Bağlanmanın Başlangıç Dönemi (6 hafta- 6/8 ay). Bebek, yabancı kişi ve bakım verene verdiği tepkileri farklılaştırmaya başlamaktadır. Diğer kişilerle etkileşim halinde olduğunu anlamaktadır. Bebek iletişim girişimine bakım veren tarafından dönüt verilip verilmeyeceğini denetlemekte ve bakım verenin tepkisi, tutarlılığı güven duygusunun temelini oluşturmaktadır. Bu dönemde bakım verene karşı ayrılık kaygısı henüz gelişmemiştir.
3. **Evre:** İlişki Kurma Dönemi (6/8 ay- 18/24 ay). Bebek bu evrede, bakım veren ile güçlü bir bağlanma geliştirmiştir. Bakım verenin olmadığı durum ve ortamlarda kaygı duymakta ve ayrılık kaygısı göstermektedir.
4. **Evre:** Dengelenmiş Ortaklık Dönemi (18/ 24 ay- 2 yaş ve üstü). Bu evrede bebek, bakım verenle güçlenen ilişkisiyle birlikte ayrılık kaygısını kontrol edilebilir şekilde düzenleyebilmektedir. Bakım veren ile sözel iletişim kanalıyla ayrılık kaygısını azaltma yaklaşımı göstermektedir.

Bağlanma kuramı, Bowlby tarafından ilkeleri ve çalışma modeliyle bir teori olarak açıklanmış; çocuğun bakım vereniyle olan etkileşimin önemini vurgulayan ilk çalışma olması nedeniyle çığır açıcı bir nitelik taşımaktadır (Ainsworth, 1979). Ancak, Bowlby bağlanmanın önemini açıklamışsa da sebeplerine değinmemiştir. Bu durum ise çalışmasının sınırlılıkları olarak kabul edilmiş, sonraki birçok çalışmanın araştırma sorusunu oluşturmuştur (Coates, 2004).

Psikolog Ainsworth, Bowlby'nin teorisi olan bağlanma kuramını deneysel zemine taşımıştır. Ainsworth ve Arkadaşları, 1980'li yıllarda 12-18 aylık bebekler ile bakım verenleri arasındaki bağlanma tarzlarını gözlemlemek amacıyla bir deney

yürütmüşlerdir. Yabancı Durum Deneyi olarak adlandırılan bu deney, yedi aşama olarak planlanmıştır. Aşamalar şu sıralamayla takip edilmiştir:

1. **Aşama:** Anne ve bebek odada birliktedir. Bebeğin, annenin yanında iken yabancı ortamı tanıması ve alışması beklenmektedir.
2. **Aşama:** Yabancı bir 3. kişi odaya girer ve anne ile iletişim kurmaya başlar. Burada, bebeğin yabancı kişiye karşı olan ilgisi gözlemlenmektedir. Bebeklerin tutumları ilgili veya çekingen olarak gruplandırılır.
3. **Aşama:** Anne odadan çıkar. Bebeğin anne odadan çıktıktan sonra yabancı kişiye olan davranışı gözlemlenmektedir. Yabancı kişiye güvenmesi veya ağlaması öngörülen kalıp davranışlardır.
4. **Aşama:** Anne çocuğun bulunduğu alana dönmekte ve diğer kişi odadan ayrılmaktadır. Anne geldikten sonra bebeğin yaklaşımı incelenmektedir. Bebeğin sakinleşmesi veya kızgınlığını sürdürmesi beklenmektedir.
5. **Aşama:** Anne odadan çıkmakta ve bebeği yalnız bırakmaktadır. Bu aşamada odada tek kalan bebeğin tutumunun gözlemlenmesi amaçlanmaktadır. Bebeğin tepki verip vermemesi önemli veri sağlamaktadır.
6. **Aşama:** Yabancı kişi odaya girmektedir. Yabancı kişiyle ilk defa baş başa kalan bebeğin yabancı kişiye güven duyması veya kaygılanması ölçülmektedir.
7. **Aşama:** Anne alana gelir ve diğer kişi tekrar odadan çıkar. Anne ile nihayet tekrar buluşan bebeğin anneye olan tepkisi gözlemlenmektedir. Bebeğin anneye yapışması, öfkeli olması veya sakinleşmesi beklenmektedir (Dalgar vd., 2022).

Ainsworth ve arkadaşları, Yabancı Durum Deneyi neticesinde üç farklı bağlanma biçimini tanımlamışlardır (Verhage vd., 2016). Deneyin her aşamasında öne çıkan ve özellikle dikkat edilen noktalardan yapılan bu genellemelerle oluşturulan bağlanma türleri ve özellikleri ise şu şekilde açıklanmıştır:

1. **Güvenli Bağlanma Biçimi:** Bu bağlanma biçimine sahip olan bebeklerin anne odadan çıktıktan sonra üzüntü gösterdikleri fakat, anne odaya döndükten sonra kısa bir süre içinde sakinleştikleri gözlemlenmiştir. Annenin ise bebeğe karşı duyarlı ve ihtiyaçlarını karşılama motivasyonuna sahip oldukları görülmüştür.
2. **Kaygılı Bağlanma Biçimi:** Bu bağlanma biçimine sahip olan bebeklerin anne odadan çıktıktan sonra yüksek düzeyde endişelendikleri ve anne odaya

döndüğünde dahi kolaylıkla sakinleşemedikleri görülmüştür. Annenin de bebeğe karşı ikircikli davranışlarının olduğu, bebeğin aynı davranışına bazen ilgili bazen ilgisiz dönütler verdiği gözlemlenmiştir.

3. **Kaçınmacı Bağlanma Biçimi:** Bu grupta yer alan bebekler anne odadan çıktıktan sonra tepkisiz kaldıkları ve oyunlarını sürdürdükleri, aynı şekilde anne odaya döndükten sonra da herhangi bir tepkide bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Annenin ise bebeğe karşı mesafeli ve donuk bir yaklaşımının bulunduğu görülmüştür (Ainsworth vd., 1978).

Bowlby'nin Bağlanma Kuramı, Ainsworth'ün deneyi ile birlikte kanıta dayalı bir teori olmuş ve ilk defa bağlanma biçimleri sınıflandırılmıştır. Bağlanma türleri daha sonra birtakım araştırmacılar tarafından farklı boyutlarda incelenmiş ve kuram genişletilmiştir (Main ve Solomon, 1990). Bunlardan birisi de Hazan ve Shaver'ın (1987) bakım veren ile bağlanma biçimlerinin romantik ilişki perspektifindeki yansımasını araştıran çalışmasıdır. Bu çalışma sonucunda, çocukluk dönemindeki bağlanma biçimlerinin yetişkinlik dönemi ilişkilerine taşındığını görülmüştür. Bu kapsamda, yetişkinlik dönemindeki bireylerin bağlanma biçimlerini üç biçimde gruplandırmışlardır. Bunlar:

1. **Güvenli Bağlanma Stili:** Bu bağlanma biçimine sahip yetişkinler, romantik ilişkilerinde duygusal alışverişe açık ve duyarlıdır, ayrılık endişesi normlara uygun düzeydedir. Bu kişilerin çocukluk döneminde bakım vereni ile ilişkisi tutarlı ve dengelidir.
2. **Endişeli Bağlanma Stili:** Bu stile sahip bireyler romantik ilişkilerinde yüksek düzeyde kaygıya sahiptirler. Sevilme durumlarını kontrol etme ihtiyacı duyar, ayrılığa karşı yüksek düzeyde hassasiyet gösterir ve partnerine yapışma davranışı sergiler. Bu yetişkinlerin, çocukluk döneminde bakım vereni ile ilişkisi tutarsızdır.
3. **Kaçınmacı Bağlanma Stili:** Bu bağlanma biçimine sahip kişiler ilişkilerden uzak durur, partnerine karşı şeffaflıktan uzak bir yaklaşım sergiler ve bir ilişki kurmayı tercih ederler. Bu yetişkinlerin, bakım verenleri ile ilişkileri soğuk ve mesafelidir.

Bağlanma terimi ve kuramı ilk olarak Bowlby tarafından çocukluk dönemi bağlanma biçimleri çerçevesinde ortaya atılmıştır. Hazan ile Shaver'ın çalışması sayesinde ise bağlanma türlerinin çocukluk dönemi kısıtlılığı, yetişkinlik dönemini

kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bartholomew ve Horowitz'in araştırmaları ise Hazan ve Shaver'ın çalışmalarını bir adım daha öteye taşımıştır (Simpson, 1996). Bartholomew ve Horowitz (1991), Bowlby'nin bağlanma kuramının ilkelerinden biri olan "Bakım veren ile çocuk arasındaki ilişki, bireyin kendisine ve diğer kişilere dair bilişsel model oluşmasına neden olur." görüşünden yola çıkmışlardır. Böylece, yetişkin bağlanma biçimlerinin daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı dörtlü bağlanma modelini ortaya çıkarmışlardır. Bu modelde, bireyin kendisi ve diğer kişiler hakkındaki algıları olumlu ve olumsuz olarak nitelendirdikleri varsayımı ile dört farklı bağlanma biçimi açıklanmıştır (Berber- Çelik, 2011). Dörtlü bağlanma modelinin bağlanma biçimleri şu şekildedir:

1. **Güvenli Bağlanma:** Bireyin kendilik modeli olumlu, diğer kişiler modeli olumludur. Bu kişiler, kendilerini sevilmeye layık diğer kişileri de güvenilir olarak tanımlarlar. Kolaylıkla ilişki kurmakta ve sürdürmekte, kendinin ve diğerlerinin sınırlarına hassas ölçülü ilişkilere sahiptirler.
2. **Saplantılı Bağlanma:** Bireyin kendilik modeli olumsuz, diğer kişiler modeli olumludur. Bu bağlanma biçimine sahip yetişkinler, kendilerini sevilmeye uygun olmayan ancak diğer kişilerin kendisinden daha değerli görmektedirler. Bu şema bağlamında ilişkilerinde onay arayıcılık ve yapışma davranışı sergilemektedirler.
3. **Kayıtsız Bağlanma:** Bireyin kendilik modeli olumlu, diğer kişiler modeli olumsuzdur. Bu kişiler, kendilerini sevilmeye değer ancak, diğer kişileri yetersiz görmektedirler. Bu sebeple, ilişkilere karşı mesafeli bir duruşları bulunmakta ve yalnızlık tercihlerini ön plana çıkarmaktadırlar.
4. **Korkulu Bağlanma:** Bireyin kendilik modeli olumlu, diğer kişiler modeli olumsuzdur. Bu yetişkinler hem kendilerini hem de başka kişileri sevilmeye değer olmayan ve güven duyulmaması gereken kişiler olarak algılamaktadırlar. Korkulu bağlanma biçimine sahip kişiler ilişkiden korkmakla birlikte ilişki içinde olmayı da arzulamaktadırlar. İlişkiye dair korku ve isteği aynı anda bulunduran bu kişiler iki uçlu, tutarsız davranışlar göstermektedirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Bağlanma kuramını geliştiren tüm bu çalışmaların dışında anne çocuk ilişkisini inceleyen ve dünya çapında ses getiren bir diğer çalışma da Harlow'un birtakım etik problemler barındırması nedeniyle tartışmaya açık araştırmasıdır (Cherry, 2025). Harlow (1958), bağlanmanın yalnızca fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla

oluşmadığı, psikolojik ve temas ihtiyaçlarının gelişeceği yönündeki görüşünü öne sürmüştür. Bu görüşün fenomeni oluşturduğu çalışmasında ise maymunlar üzerinde bir dizi araştırma yürütmüştür. Bu araştırmada, Harlow yeni doğan maymunları bakım verenin olmadığı yaşam alanlarına tek başlarına yerleştirilmiş ve bulundukları alanlara suni iki tip anne eklemiştir. Suni annelerden birisinin yüzeyini telle kaplamış ve memesine biberon yerleştirmiş, diğer suni annenin yüzeyini ise yumuşak sünger ile kaplamış ve memesine biberon yerleştirmemiştir. Ayrıca, her iki tip modele de temas sırasında sıcaklık verebilmesi için uygun düzenek sağlamıştır. Bu koşullarda yapılan incelemelerde, maymunların telle kaplı olan suni anne modelinde beslenme ihtiyaçlarını giderdikleri ancak, stres olduklarında veya uykuya geçme anlarında biberonu bulunmayan ama yumuşak süngerle kaplı suni anneyi tercih ettikleri görülmüştür (Harlow ve Suomi, 1971). Bununla birlikte, anne bağından mahrum olan maymunların yetişkinlik döneminde üreme sorunları yaşadıkları, yetişkin erkek maymun cinsel işlev bozukluğu yaşarken dişi maymunun ebeveynlik stilinin ceza verme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu çalışma, memeli canlılarda bağlanmanın örüntüsü açısından çok önemli sonuçlara varılmasını sağlamıştır. Canlıların, bağ kurması için fiziksel ihtiyaçların giderilmesinin ön koşul olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, bebeklik döneminde şekillenen bağlanmanın yetişkinlik yaşamına özellikle ilişki dinamikleri üzerindeki etkisine dair çıkarımlar edinilmiştir. (Holmes, 1993).

Bağlanma, bireyin doğumdan itibaren ilk bakım vereniyle kurduğu ve fiziksel ile psikolojik gereksinimlerin karşılanmasına dayanan temel bir ilişkidir (Allen, 2000). Bu etkileşimin doğum anıyla birlikte başladığı yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, bazı çalışmalarda bağlanma sürecinin anne karnında başladığı öne sürülmektedir. Özellikle gebeliğin 26. haftasından itibaren fetüsün annenin duygusal durumunu algılayabildiği ve buna belirli tepkiler verebildiği bulgusu, anne-bebek arasındaki ilk iletişimin anne karnında başladığını düşündürmektedir (Field vd., 2006). Bağlanma sürecinin somut göstergeleri genellikle semboliktir; bebeğin bakım vereniyle kurduğu göz teması, beslenme sürecindeki tutarlılık ve bakım verenin duyarlılığı bu sürecin şekillenmesinde belirleyici faktörler arasındadır. Bebek ve bakım veren arasındaki bu dinamik ilişki, yalnızca çocuğun hayatta kalması için kritik bir öneme sahip olmakla kalmaz; aynı zamanda bakım verenin de psikolojik doyumunu etkileyen karşılıklı bir etkileşim sürecini içerir (Kaplan vd., 1997).

Bağlanma, tıpkı insan gelişimi gibi belirli aşamalar doğrultusunda ilerleyen ve her döneme özgü gereksinimler üzerine inşa edilen dinamik bir süreçtir. Bu süreci etkileyen üç temel unsur bulunmaktadır: Bağlanmanın gerçekleştiği zaman dilimi, bağlanma nesnesi ve bağlanmanın gücü (Carter, 1998). Doğumdan itibaren, bebek öncelikli olarak fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması aracılığıyla bakım vereniyle bir bağ kurmaktadır. Ancak, psikososyal gelişimin ilerlemesiyle birlikte, sosyal temas ve duygusal gereksinimler de bu sürece dâhil olmakta ve bağlanma ilişkisi yalnızca fiziksel ihtiyaçlarla sınırlı kalmayarak çok boyutlu bir yapıya evrilmektedir. Literatürde, bağlanmanın özellikle 6 ila 24 aylar arasında belirginleştiği ve bu süreçte bebeğin bağlanma davranışlarını birincil bakım vereni dışındaki diğer bireylere yöneltmeye hazır hale geldiği ifade edilmektedir (Simpson, 1996).

Bağlanma üzerine gerçekleştirilen ilk çalışmalarda, ağırlıklı olarak annenin rolüne odaklanılmış ve araştırmalar bu eksende şekillenmiştir (Keskin ve Çam, 2007). Psikanalist Bowlby de Freud gibi, çocuğun gelişiminde en önemli figürün ilk bakım veren olarak anne olduğunu savunmuş ve bu çerçevede bağlanma kuramını şekillendirmiştir (Holmes, 1993). Ancak, kuramın ortaya konulduğu dönemden günümüze dek geçen süreçte bağlanma ilişkisine yönelik anlayış değişmiş, anne-çocuk ilişkisi ile birlikte baba-çocuk etkileşimi de araştırmalara dâhil edilmiştir. Günümüzde, bağlanmanın yalnızca anne ile değil, babayla da kurulan ilişkiler aracılığıyla şekillendiği vurgulanmaktadır (Karasu, 2020). Çocuğun ilk bağlanma nesnesi genellikle annesi olmakla birlikte, baba da erken dönemde bağlanma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Babanın çocuğun gelişimine aktif katılımı, fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerin birden fazla kişi tarafından karşılanmasını sağlamakta ve bağlanma süreçlerini çeşitlendirmektedir. Bunun yanı sıra baba, çocuk için ilk yabancı ve dış dünyanın ilk temsilcisi olarak da nitelendirilmektedir (Kılan ve Özpınar, 2020). Baba ile kurulan bağ, çocuğun bireyselleşme sürecinde kritik bir işlev üstlenerek, zaman içinde annenin birincil bağlanma figürü olduğu bağlanma etkileşiminin genişlemesine ve çocuğun dış dünyayla güvenli bir ilişki kurmasına katkıda bulunmaktadır (Forrest, 1967).

Ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik yapılan araştırmalar, baba ile çocuğun bağının, çocuğun gelişim sürecine her dönemde farklı şekillerde katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Kuzucu, 2011). Örneğin yapılan bir çalışmada, 0-2 yaş aralığında

baba ile kurulan ilişkinin çocuğun temel güven duygusunu ve bağlanma stilini etkilediği; 2-6 yaş aralığında çocuğun olumsuz duygulanımını düzenleyebilmesine katkıda bulunduğu; 6-12 yaş aralığında kendilik algısını güçlendirdiği ve 12-18 yaş aralığında akademik başarı üzerinde belirleyici bir rol oynadığı tespit edilmiştir (Notaro ve Volling, 1999). Babanın çocukla kurduğu bağın, çocuğun cinsiyeti ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu görüşe göre, erkek çocuklar, babalarının davranışlarını ve tutumlarını rol model olarak benimserken, kız çocukları karşı cins ile olan iletişim biçimlerini babalarıyla olan etkileşimleri aracılığıyla deneyimleyerek ilerideki partner imgesini şekillendirmektedir (Lamb, 1997). Çocuğun temel bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması büyük ölçüde anne ile kurulan ilişki çerçevesinde gerçekleşse de baba ile kurulan etkileşim, farklı alanlarda gelişimsel katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle, ebeveynlerin birbirinin yerini tamamen doldurması güçtür (Arabacı, 2011). Çocuğun anne ve babaya atfettiği roller üzerine yapılan araştırmalar, çocukların annelerini disiplin merkezi olarak görme eğiliminde olduklarını, babalarıyla ise daha çok oyun oynama, yeni etkinlikleri deneyimleme ve bireysel problemleri paylaşma amacıyla etkileşime girdiklerini ortaya koymaktadır (Büyükşahin, 2009). Çocukların konuya bağlı olarak ebeveyn tercihlerinin değişmesi, bağlanma kuramı çerçevesinde babanın rolünü anneden daha az önemli olarak değerlendirmemekte aksine tamamlayıcı ve destekleyici bir figür olarak konumlandırmaktadır (Craig, 2006).

Anne ile çocuk arasında doğum öncesinden itibaren biyolojik ve organik bir bağ bulunmasına rağmen, baba ile kurulacak bağ doğrudan babanın ilişkiye katılımına bağlıdır. Bu bağlamda Lamb (1997), çocuğun gelişimine olumlu yönde katkı sağlayan bir baba-çocuk ilişkisinin belirli koşullar çerçevesinde şekillendiğini ifade etmektedir. Bu koşullar üç temel bileşenden oluşmaktadır:

1. **Etkileşim:** Baba ve çocuğun ortak bir zaman diliminde, verimli bir aktivite çerçevesinde etkileşim kurması ve anlamlı anılar biriktirmesi gerekmektedir. Bu süreç, baba ile çocuk arasındaki duygusal bağı güçlendiren temel koşullardan biridir.
2. **Ulaşılabilirlik:** Babanın fiziksel olarak her an çocuğun yanında bulunması her zaman mümkün olmasa da çocuğun babasına ihtiyaç duyduğunda ona

ulaşabileceğini bilmesi önemlidir. Bu güven duygusu, baba ile çocuk arasındaki bağın sürekliliğini sağlamaktadır.

3. **Sorumluluk:** Baba, çocuğun fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişimini destekleyici görevleri üstlenmeli ve çocuğun iyilik halini koruma sorumluluğunu yerine getirmelidir. Bu, yalnızca temel bakım ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmayıp, çocuğun duygusal dünyasına da katkı sağlamaktadır.

Bu üç temel unsur, baba-çocuk ilişkisinin niteliğini belirleyerek, çocuğun sağlıklı gelişim sürecine çok yönlü katkılar sunmakta ve bağlanma sürecinin güvenli, istikrarlı ve sürdürülebilir bir şekilde şekillenmesine olanak tanımaktadır (Tezel ve Özyürek, 2010).

Babanın çocuk ile kurduğu bağın niteliği, doğrudan çocukla gerçekleştirilen etkileşimler kadar dolaylı yollarla sağlanan katkılarla da şekillenmektedir. Çocukla yapılan faaliyetler, duygusal ve sözel paylaşımlar önemli olmakla birlikte, dolaylı yoldan sağlanan katkılar da bağlanma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Demiröztürk, 2018). Bu dolaylı katılım biçimlerinden en önemlisi ise babanın anne ile kurduğu ilişkinin niteliği ve anneye yönelik tutumudur. Çocuk, babasının anneyle olan ilişkisini gözlemleyerek doyurucu bir ilişki ortamında gelişimini sürdürmekte veya sürdürememektedir. Bu durum, çocukluk dönemiyle birlikte yetişkinlikteki duygusal, sosyal ve yakın ilişkilerinin yapılandırılmasında belirleyici olmaktadır (Kırman ve Doğan, 2017). Dolaylı katılımın bir diğer boyutu ise, babanın çocuğun bakımına ve sorumluluğuna aktif olarak katılım göstermesi ve güvenli bir aile ortamı sunmasıdır. Baba tarafından sağlanan güvenli bir çevre, çocuğun çeşitli kaygılardan uzak bir şekilde gelişimini sürdürmesine, olumsuz düşüncelerini denetleyebilmesine ve psikolojik iyi oluşunun desteklenmesine katkı sağlamaktadır (Lamb, 2001).

Çocukluk döneminde baba ile kurulan bağın, bireyin yetişkinlikteki yakın ve romantik ilişkilerini şekillendirdiği çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Çelik, 2013). Babanın çocuğun gelişim sürecine aktif katılım gösterdiği baba-çocuk ilişkilerinde, bireyin yetişkinlik döneminde kendisini sevilebilir olarak algıladığı ve dış dünyayı güvenilir bir yer olarak gördüğü saptanmıştır (Krampe, 2009). Baba ile kurulan bağın yetişkinlik yaşamına etkisini en belirgin şekilde ortaya koyan çalışmalar, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu

araştırmalar doğrultusunda, baba kaybını deneyimleyen bireylerin romantik ilişkilerinde yüksek düzeyde kaygı yaşadıkları ve kendilerini sürekli risk altında hissettikleri görülmüştür. Bir başka çalışmada ise, ebeveyn kaybı yaşayan bireylerin aile üyelerinin sorumluluklarını olması gerekenden fazla üstlendikleri ve romantik ilişkilerinde de bu dinamiği sürdürerek ilişkiyi bu yönde kurguladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Taylor, 2010).

Çocuğun erken çocukluk döneminde birincil bağlanma nesnesi olarak anneyle kurduğu ilişkinin fiziksel, duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimi üzerindeki etkisi ne kadar önemliyse, baba ile kurulan bağ da aynı derecede belirleyici ve değerlidir (Akatlı ve Tunçay, 2022). Bağlanma kuramı çerçevesinde gerçekleştirilen ilk çalışmalar, ağırlıklı olarak anne-çocuk ilişkisine odaklanmış olsa da ilerleyen süreçte yapılan araştırmalar anne, baba ve çocuk arasındaki etkileşimin bağlanma sürecindeki önemini vurgulamıştır. Bu çalışmalar, babanın hem doğrudan hem de dolaylı katılımının çocuğun bağlanma stilini, benlik algısını ve dünyayı nasıl algıladığını şekillendiren temel faktörlerden birisi olduğunu göstermiştir (Soysal vd., 2005). Bireyin doğumdan itibaren bakım verenleriyle kurduğu bağ, yaşam boyu etkisini sürdürebilmektedir. Bu bağ, bireyin sevilebilir olup olmadığına ve dış dünyanın güvenilir bir yer olup olmadığına ilişkin temel inançlarını şekillendirirken, özellikle romantik ilişkilerde partner seçimini ve ilişkinin gidişatında belirleyici bir rol oynayabilmektedir (Bilgiç, 2022). Bu perspektif, çocukluk döneminde kurulan bağlanma biçiminin bireyin yaşamı boyunca değiştirilemez olduğu ve seçimlerinin, hatta sorumluluklarının ebeveynler tarafından belirlendiği şeklinde bir yorumlamaya yol açabilir. Ancak, insanın sosyal çevresiyle kurduğu etkileşim, uyum kapasitesi ve psikolojik esnekliği, bağlanma biçiminin zaman içinde şekillenmesine ve değişmesine olanak tanımaktadır (Güloğlu ve Karaırmak, 2017).

1.3. Romantik İlişki

İnsan, doğduğu andan itibaren başkalarıyla etkileşim içinde olan ve temel ihtiyaçlarını sosyal ilişkiler aracılığıyla karşılayan bir varlıktır (Bowlby, 1969). Bu etkileşim süreci, ilk olarak anne ile kurulan bağ ile başlamakta ve zamanla genişleyerek dış dünyadaki diğer bireyleri de kapsamaktadır (Karakaş ve Şahin-Dağlı, 2022). Bebeklik döneminde anne, çocuğun fizyolojik, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını

karşılayan temel figürdür. Dolayısıyla, bu dönemde anneye olan bağımlılık oldukça yoğundur. Ancak, çevresindeki diğer nesne ve bireylerle etkileşim kurmaya başlaması ile anneye duyulan bağımlılığın azalmakta ve bireyin gelişim süreci boyunca farklı ilişkiler geliştirmesine olanak tanımaktadır (Sroufe, 2005).

Bireyin ihtiyaçları söz konusu olduğunda her ne kadar fiziksel gereksinimler dikkat çekse de duygusal, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar da en az onlar kadar önemlidir (Maslow, 1943). Etkileşim içinde var olan insan duygusal, sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin karşılanması için ilişkilere başvurmaktadır. Bu ilişkiler sayesinde, birey tatmin elde etmekte ve diğer kişilerin aynı tatmini elde etmesini sağlamaktadır (Baumeister ve Leary, 1995). En az iki insan arasındaki iletişim ve bağdan kaynaklanan bu ilişki çeşitlerinin her biri farklı türde duygulara kaynak olmakta ve birbirinden farklı motifler içermektedir (Kelley vd., 2002). Bir ilişkideki tatmin olma algısında ilişkinin kalitesi, karşılanan ihtiyacın düzeyi ve bu ihtiyacın bireydeki önemi gibi unsurlar belirleyici olmaktadır (Reis ve Shaver, 1988).

Kişiler arası etkileşimden doğan ilişki tiplerinden olan akrabalık, arkadaşlık ve romantik ilişki gibi bağ türleri yakın ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Yakın ilişkiler tanımının altına giren tüm etkileşimler bireyin en etkilendiği ve karşısındakini etkilediği bağlar olsa da her biri farklı ihtiyaç ve duyguları barındırmaktadır (Reis ve Aron, 2008). Örneğin; aile ilişkisinde sevgi, aidiyet, güven gibi kavramlar öne çıkarken romantik ilişkide aşk, cinsellik kavramları önem kazanmaktadır. Bu ise, ilişki çeşidini ihtiyaç bazlı farklılaştırmaktadır (Terzi ve Özbay, 2016).

Romantik ilişki, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış olup, bu tanımlamalar incelendiğinde ortak unsurların belirgin olduğu görülmektedir. Genel olarak romantik ilişki, iki bireyin aşk, tutku, sevgi, güven ve bağlanma duygularını içeren bir etkileşim süreci olarak betimlenmektedir (Sternberg, 1986). Romantik ilişkilerde ortak bazı özelliklerin bulunduğu varsayılmaktadır. Bunlar arasında; aidiyet duygusu, sevgi ve aşk hissiyatı, bireylerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama düzeyi ve ilişkide kurulan bağın niteliği olarak detaylandırılmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995). Ancak, her ilişkinin kendine özgü dinamikleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda ise tüm romantik ilişkilerin bu özellikleri tam olarak karşılaması da mümkün değildir. Kişilik özellikleri, bağlanma stilleri ve sosyal çevre

gibi faktörler, romantik ilişkilerin dinamiklerini belirleyen temel unsurlar arasındadır (Feeney ve Noller, 1990).

Romantik ilişki, birçok farklı duygu ve ihtiyacı içermekle birlikte en çok aşk kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, romantik ilişkiler üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmının aşk kavramı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Hatfield ve Rapson, 1993). Aşk, kültürel, bireysel ve disiplinler arası farklılıklar nedeniyle değişebilen bir kavram olup toplumsal normlara göre esnek ve aynı zamanda oldukça kişisel, bireye özgü bir niteliğe sahip olduğu kabul edilmektedir (Fisher vd., 2005). Bunun yanı sıra, romantik ilişkinin yapısı ve bireyin ilişkiye yönelik tutumu yalnızca toplumsal faktörlerden değil, bireysel özelliklerden de etkilenmektedir. Özellikle bireyin mizacı, bağlanma stili ve yaşam deneyimleri, aşk kavramını bireyselleştiren ve kişiye özgü hâle getiren unsurlar arasında yer almaktadır (Lee, 1988). Örneğin, yapılan araştırmalar çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşamış kişilerin romantik ilişkilerinde farklı tutumlar sergileyebildiğini ve ilişkilere dair daha fazla kaygı, korku taşıdıklarını ortaya koymaktadır (Fraley ve Shaver, 2000). Bu bulgular, bireysel deneyimlerin romantik ilişkilere etkisini vurgulamakta ve aşkın genel geçer bir tanımının yapılamayacağını göstermektedir (Hepword vd., 1988). Ayrıca, aşkın merak edilen boyutlarından birisi olan aşkın kalıcılığına dair de farklı görüşler bulunmakta, bazı araştırmalar aşkın zamanla değişime uğradığını ve zıt duyguları içerebileceğini öne sürmektedir (Berscheid ve Walster, 1978).

Romantik ilişki, toplumsal değişimler ve bireyselleşmenin giderek önem kazanmasıyla birlikte daha fazla dikkat çeken bir konu haline gelmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur (Yazıcı, 2019). Bu araştırmalar kapsamında, önemli kuramcılar aşk kavramını farklı teorik çerçevelerde ele alarak çeşitli açıklamalar getirmiştir. Psikanalitik kuramının kurucusu Freud (1921), aşkı bireyin birincil bakım vereni olan anne ile kurduğu erken dönem bağa tekrar kavuşma arzusu olarak tanımlamaktadır. Ona göre, bebeklik döneminde anneyle kurulan bağ, bireyin yaşamı boyunca özlemini duyduğu bir ilişki türüdür ve birey, bu bağın eksikliğini bir başka kişiyle kuracağı romantik ilişkiyle karşılamaya çalışmaktadır (Seven, 2006). Freud'un bu yaklaşımı ve Harlow'un (1958) yenidoğan maymunlarla yürüttüğü deneyi, erken dönem bakım veren ilişkilerinin yetişkinlikte romantik bağlanma stilini etkilediğini ortaya koymaktadır. Bireyin yetişkinlikteki romantik ilişkilerde sergilediği bağlanma

biçimi, çocuklukta bakım verenle kurduğu etkileşimden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Bireyin kimliğini keşfetmesinin ilişkiler aracılığıyla gerçekleştiğini savunan Erich Fromm (1956) ise aşka, insanın varoluşsal ihtiyaçlarına dayalı bir açıklama getirmiştir. Buna göre aşkın bireyin ilişkilenme ve köklülük ihtiyaçlarını karşılayan bir olgu olduğunu öne sürmektedir (akt. Karacoşkun, 2012). Romantik ilişkinin temel bileşenlerini açıklamaya yönelik geliştirilen modellerden biri de Sternberg'in (1986) üçgen aşk kuramıdır. Sternberg, romantik ilişkilerde bireyin tercihlerini, aidiyet ve yakınlık duygularını temel alarak aşkın üç bileşenden oluştuğunu ileri sürmektedir: Tutku, yakınlık ve bağlılık.

Romantik ilişki ve insan bağlamına birçok görüş sunan kuramcıların yanı sıra bazı araştırmacılar kavramı çok boyutlu ele almış ve bir model ile açıklamışlardır (Mattingly, 2014). Bunlardan birisi olan Levinger ve Snoek (1972), ilişkileri seviyelendirmiş ve kategoriler halinde analiz etmiştir. Buna göre; birinci seviyede kişiler arasında herhangi ilişki bulunmamaktadır ve henüz tanışılmamıştır. İkinci seviyede ise bireylerden birisinin ötekinin fiziksel varlığına odaklanmıştır. Üçüncü seviyede ise etkileşim başlamış ve ilişki kurulmuştur. Dördüncü ve son seviyede ise romantik ilişkiye dair duygular paylaşılmakta, eşlik edilmektedir. Romantik ilişki içinde olan kişiler, modelin nitelendirdiği seviyelerde sabit kalmamakta; aşağı ve yukarı olacak şekilde yer değiştirmektedir. Modelin bu çalışma şekli ile ilişkideki anlık ve kalıcı değişimlerin açıklanması amaçlanmıştır.

Bir diğer model ise Hinde (1997) tarafından oluşturulan ve geliştirilen kişilerarası ilişki modelidir. Hinde bu modelde, ilişkileri bireyler arasındaki etkileşim ve bu etkileşimin barındırdığı özellikler çerçevesinde ele almıştır. Buna göre, romantik ilişkiyi belirleyen etmenler yalnızca bireysel özellikler değil; ilişkilerin toplamıdır. İki birey arasında olan ilişki yalnızca o kişiler tarafından oluşturulmaz, birçok başka ilişkinin senteziyle şekillenmekte ve başka ilişkileri de aynı şekilde etkilemektedir. Kısacası romantik ilişki, ilişkilerin kümülatif bir sonucu olarak belirtilmektedir (Atak ve Taştan, 2012). Ayrıca, romantik ilişkilerin farklılaşmasının sebebi de etkileşimin birtakım özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar; kişiler arası etkileşimin türü,

dozu, özellikleri, uyumu ve aykırılıkları, kişilerin ilişkiye ve partnere yüklediği anlamlar, kişilerin örtüşme düzeyi olarak detaylandırılmaktadır (Hortaçsu, 1997).

1.3.1. Romantik İlişkinin Evreleri

İnsanın yaşamındaki her bir olay ve olgu gibi romantik ilişki de canlı, değişken bir yapıya sahiptir (Dinçer, 2021). Romantik ilişkilerin de başlangıç, gelişim, geçiş ve bazen de sonuç bölümleri vardır. Bu aşamaların her biri birçok araştırma kapsamında ilişkinin evreleri olarak incelenmiştir (Sternberg, 1986).

İlişkinin aşamalarını ele alan Stendhall, romantik ilişkiyi yedi aşamada ele almıştır. Bu aşamalar, şu şekilde sıralanmaktadır:

1. **Evre:** Hoşlanma Dönemi. Bu evrede bireyler birbirlerinin çekici yanlarını fark edip dikkatli bir şekilde değerlendirmektedir.
2. **Evre:** Hayal Kurma Dönemi. Bu aşamada birbirinden hoşlanan kişiler birbirleri hakkında hayaller kurmakta ve zihinleri bu hayallerle meşgul olmaktadır.
3. **Evre:** Dilekte Bulunma Dönemi. Bu aşamada birbirinden hoşlanan ancak, duygularının karşılıklı olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip olmayan bireyler duygularında benzerlik olması yönünde bir arzuya sahiptirler.
4. **Evre:** Duyguların Ortaya Çıkışı Dönemi. Bu aşamada ise kişiler birbirleri ile şeffaf bir şekilde duygularını paylaşmakta ve iki tarafın da hayallerinin, duygularının örtüşmesi ile birlikte ilişki başlamaktadır.
5. **Evre:** Şekillenme Dönemi. Bu aşamada bir ilişki içinde olan kişiler birbirlerini yüceltmekte ve partnerin olumlu birçok özelliğini ön plana çıkarmaktadır.
6. **Evre:** Kuşkunun Doğuşu Dönemi. Bu aşamada duyguları yoğun olan birey, partnerin duygusunun yoğunluğunu ölçmeye çalışmaktadır. Duygularının niteliğinin ve düzeyinin eşit veya yakın olup olmadığını araştıran ilişki partnerleri bu aşamada kuşkucu ve kaygılıdır.
7. **Evre:** İkinci Şekillenme Dönemi. Son evre olan bu aşamada ise bireylerin ilişkinin gidişatına dair karar vermesi beklenmektedir. Birbirlerine dair duydukları kuşkuların giderilmesine, partnerin tüm özellikleri ile kabullenilmesine bağlı olarak romantik ilişkinin devam etmesi veya devam etmemesi yönünde nihai karar verilmektedir.

Knapp (1978), ilişki Gelişim modelinde romantik ilişkileri, tıpkı insan ömrü gibi bir gelişim süreciyle açıklamıştır. Knapp'a göre romantik ilişkinin ömrü iki ana aşamaya sahiptir. Bu aşamaları, "birliktelik" ve "ayrılık" olarak nitelendirmiştir. Ana evreleri ve alt evreleri aşağıda açıklandığı şekilde ayrıştırmıştır:

1. **Evre:** Birliktelik Dönemi. Bu evrenin basamakları şu şekildedir:
    - **İlk adım:** Bireyler romantik bir ilişkiye başlamaya karar vermektedir.
    - **Sınama:** İlişkinin devamlılığını belirleyen bu aşamada kişiler birbirlerinin uygunluğunu değerlendirmektedir.
    - **Odaklanma:** Partnerler arasında etkileşimin arttığı bu aşamada, bireyler kendilerini daha çok açmaktadırlar.
    - **Biz kavramının öne çıkması:** İlişkiye dair daha yüksek düzeyde aidiyet duygusu gelişmektedir. Bireyler, ortak hayal ve gelecek planlarını paylaşmaktadır.
    - **Bağlılık:** Kişiler tarafından ilişkinin toplumsal açıdan kabul edilebilir olması önemsenir ve ilişki, evlilik yoluyla resmileştirilir.
2. **Evre:** Ayrılık Dönemi. Bu evrenin basamakları şu şekildedir:
    - **Ayrışma:** Bu aşamada partnerler birbirlerinin benzer olmayan özelliklerine odaklanmakta ve diğer özelliklerinin yanında bunlara dikkatlerini yönlendirmektedir.
    - **Sığlaşma:** Partnerler bu aşamada paylaşımlarını tercihen veya tercih dışı olarak azaltmakta, kendilerini açmaktan kaçınmaktadır.
    - **Durgunlaşma:** Bu aşamada bireylerin paylaşımlarının gündemi daha çok günlük yaşam olaylarıdır. Bireye özgü durumlara, farklılıklara ve özelliklere, derin ilişki sohbetlerine dair paylaşımlar azalmaktadır.
    - **Çekilme:** Partnerlerin duygusal, sosyal, cinsel etkileşimlerinin en alt düzeye indiği bu aşamada kişiler birbirlerinden uzaklaşmaktadır.
    - **Sonlanma:** Ayrılık ana evresinin son aşamasında ise partnerler ilişkiyi bitirme kararı almakta ve ayrılık gerçekleşmektedir (Knapp ve Vangelisti, 2005).

Knapp'ın ilişki gelişim modeli, romantik ilişkilerin belirli aşamalar doğrultusunda ilerlediğini öne sürse de her ilişkinin kendine özgü yapısına da ayrıca

dikkat çekmektedir (Knapp ve Daly, 2011). Knapp (1978), ilişkilerin belirli bir sıraya göre gelişmesinin zorunlu olmadığını ve tüm aşamaların mutlaka deneyimlenmesi gerekmediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, bireyler arasındaki etkileşim akışkan olup kişilik özellikleri, bireysel deneyimler ve çevresel faktörler gibi değişkenler sürecin gidişatını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, bazı ilişkiler belirli aşamaları atlayabilir, gerileyebilir veya aşamaların süresi değişebilir. Knapp'ın modeli, ilişkilerin yalnızca ilerleyen bir süreç olmadığını, aynı zamanda gerileyebileceğini de göstermesi bakımından, ilişkilerin esnekliğini anlamaya yönelik önemli bir kaynak sunmaktadır (Beebe, 2014).

Sosyal psikoloji alanında çalışmaları ile tanınan Levinger ve Snoek (1972), araştırmaları sonucunda romantik ilişki ve arkadaşlık ilişkisinin evrelerinin benzer olduğu çıkarımına varmışlardır. Bu doğrultuda, ilişkinin evrelerini başlangıç, gelişme ve sonuç bağlamında kategorize etmişlerdir. Bu çalışmada, bir ilişkinin başlama ve gelişme süreçleriyle birlikte sonlanma şekillerine de ışık tutulması amaçlanmıştır. Beş evreden ve her bir evreyi oluşturan alt aşamalardan oluşan model şu şekildedir:

1. Evre: Beraber Olma

- Karşılaşma ve Paylaşımın Başlaması
- İlişkinin Gidişatını Belirleyecek Gözlemler ve Veriler

2. Evre: Gelişme

- Yakınlığın Artması
- Paylaşım
- Duygusal Etkileşimin Yoğunlaşması

3. Evre: İlerleme

- Güven ve Süreklilik
- Geleceğe Dönük İlişkinin Resmiyete Taşınması
- İstikrar

4. Evre: Dağılma

- Problemlerin Gün Yüzüne Çıkması
- Birbirinden Soğuma
- İlişki Kalitesinin Düşmesi

5. Evre: Sonlandırma

- Ayrılık
- Uzaklaşma
- Veda

Thibaut ve Kelley (1959), romantik bir ilişkiyi ekonomi perspektifinde ele alarak ilişki aşamalarını tanımlamışlardır. İnsan ilişkilerinin fazla rasyonel bir bakış açısı ile değerlendirilmesi ve bireysel, kültürel unsurların göz ardı edilmesi nedenleriyle eleştirilen bu teori, ilişkiyi fayda- zarar dengesinde analiz etmiştir (Cook, 2013). Bu modele göre;

1. Aşama: Birey ilişkinin ilk aşamasında sağladığı katkılara odaklanmaktadır. Bunlar, ilişki denklemindeki fayda olarak nitelendirilen değişkenlerdir.

2. Aşama: Birey ilişkideki fedakarlıkları ve sorunları fark etmekte, bunları değerlendirmektedir. Modelin çalışma usulüne göre belirtilen bu fedakarlıklar ve sorunlar ilişkinin zararları olarak değerlendirilen değişkenlerdir.

3. Aşama: Birey ilişkideki fayda ve zarar değişkenlerini kıyaslamakta olup tıpkı bir matematik işlemi gibi hesaplamaktadır.

4. Aşama: Birey, modelin denklemine göre yaptığı fayda-zarar hesabının sonucunda ortaya çıkan sonucu kar olarak nitelendirmekte ve bu kar oranını çevresindeki ilişkilerle veya toplumsal öğretilerle kıyaslamaktadır.

5. Aşama: Tüm aşamalardaki hesaplamalar gözden geçirilmekte ve romantik ilişkinin sürdürülmesine veya sonlandırılmasına karar verilmektedir (Sprecher, 1998).

1.3.2. Partner Seçimi

Romantik ilişkinin ana bileşenlerinden birisi olan partner, ilişkinin gidişatında, sürdürülebilirliğinde ve niteliğinde başrole sahiptir (Arpacıoğlu, 2019). Bu denli önemli bir etkisi bulunan partnerin seçimini belirleyen birçok değişken ortaya çıkmaktadır. Bunlar genel olarak; görünüşü, kişilik özellikleri, değer ve inançları, entelektüel uyumu, kültürel kimliği ve kök aile içi ilişkileri gibi başlıklar altında ele alınmaktadır (Berscheid ve Reis, 1998). Her ne kadar partner seçimi belirli kavramlar ve kriterler bağlamında genellense de bireyin ilişki ve partner algısı; kişisel beklentilerinin, ihtiyaçlarının, arzularının ve önceki deneyimlerinin bir sentezi olarak şekillenmektedir (Tepeli-Temiz ve Bilican, 2022). Literatürde partner tercihleri genellikle evrimsel, kültürel ve psikososyal faktörler ekseninde ele alınmaktadır. Oysa, bireyin öznel deneyimleri ve yaşam öyküsü, bu sürecin canlı ve değişken bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin partner seçim süreci, sadece genel geçer kuramlarla açıklanamayacak kadar karmaşık olup kişisel ve çevresel etkileşimlerin birleşimiyle şekillenen öznel bir yapı olarak değerlendirilmelidir (Buss, 1989). Kişinin sahip olduğu bu donanım, yeni birisiyle tanıştığında romantik bir ilişki sürdürüp sürdüremeyeceği veya karşısındaki kişiyi bir ilişki partneri olarak seçip seçemeyeceğine dair ipuçları sunmaktadır. Elde edilen ipuçlarının ışığında; ilişkinin tarafları olan bireyler, beklentilerinin ve ilişki uyumlarının benzer olduğu kanaati ile ilişkiye başlamakta, sürdürmektedir (Çankırılı, 2011).

20. yüzyılda, Sanayi Devrimi'nin etkisiyle birey kavramı, toplumsal yapı içerisinde daha merkezi bir konuma yerleşmiştir. Bu doğrultuda, bireyin öznel deneyimleri de artan bir önem kazanmış, bu deneyimler arasında yer alan romantik ilişkiler ise akademik ve kültürel çalışmalarda öne çıkan konular arasında yer almıştır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2002). Toplumsal yaklaşım yerine bireye odaklanan bakış açısındaki bu dönüşüm ile birlikte bireyin hayatındaki önemli deneyimlerden birisi olan romantik ilişkiler de ayrıca önem kazanmış ve birçok araştırmanın konusu olmuştur (Giddens, 1992). Çalışmalarda, romantik ilişkilerin çok boyutlu yapısı incelenmiş ve partner seçimi süreci de detaylı olarak ele alınmıştır. Partner seçiminin incelendiği çalışmalarda, kişinin partner seçme sürecinde bilinçli bir karar verme mekanizmasının olduğu sonucuna varılmıştır. Bireyin bilinçli partner seçimi çıkarımı,

sonraki araştırmalara yön vererek, seçme kriterlerinin yakından incelenmesi ihtiyacını gün yüzüne çıkarmıştır (Çağ ve Yıldırım, 2013).

Winch ve arkadaşları (1955), partner tercihlerine yönelik olarak birbirini tamamlayan gereksinimler kuramını ortaya koymuştur. Bu kurama göre bireylerin, kendi gereksinimlerini karşılayabilecek kişilerle yakın ilişkiler kurma eğilimde oldukları anlaşılmıştır. Duygusal bağın oluşumu ve ilişkinin devamlılığı ise, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu ihtiyaçların; erken çocukluk deneyimleri, aile öyküleri, mizaç, inanç ve algılar, bağlanma stilleri ve kişilik özellikleri tarafından şekillendiği belirtilmiştir (Körük, 2019). Dolayısıyla, bu kuram, romantik ilişkilerin temelinde bireysel ihtiyaçların yattığını ve bu ihtiyaçları şekillendiren yaşam olayları ile bireysel özelliklerin ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Özgüven, 2014).

Bireyler arasındaki uyum partner seçimi hususunda akla gelen ilk kriterlerdendir. Genel kanı, bireylerin dünya görüşünün, mizaçlarının, kişilik özelliklerinin, duygusal zekalarının, mizah anlayışlarının benzerliğinin güçlü bir uyum sağladığı yönündedir. Ancak, bütünleme kuramı, ilişkilerdeki uyum için benzerlikten ziyade tamamlayıcılığın önemini savunmaktadır. Bu kuramın temsilcilerinden Kirkpatrick ve Davis'e (1994) göre bireylerin beklentileri, ihtiyaçları, değerleri ve inançları arasındaki tamamlayıcılık, ilişkinin özelliklerini belirleyen temel unsurlar arasındadır. Ayrıca, bireylerin çevresel ve bireysel özelliklerindeki tamamlayıcılığın, ilişkinin ilk yıllarındaki uyum sürecini destekleyici bir işlevi olduğu da belirtilmektedir (İlhan, 2024).

İlişkilerde partner tercih mekanizmasını araştıran kuramlardan birisi de Kerckhoff ve Davis (1962) tarafından oluşturulan filtre (süzgeç) kuramıdır. Bu modelde, bireylerin birbirinden hoşlanmaları ve ilişkiyi sürdürmeleri aşamalandırılmış, bu aşamalar ise belli ayırt edici özelliklerle açıklanmıştır. Buna göre, bireyler ilk aşamada inanç ve değer algısındaki benzerlik ölçüsünde birbirlerine çekilmektedir. Bu aşama, "Diğer insanların arasından birbirlerini tercih etmelerinin sebebi nedir?" sorusuna yanıt oluşturmaktadır. Bir sonraki aşamada ise ortak değerlere sahip olduğunu varsayan bireyler birbirlerini fiziksel, sosyal, duygusal ve cinsel özellikleri ile değerlendirmektedir. Üçüncü ve son aşamada ise beklentiler ve

gereksinimler devreye girmektedir. Bu noktada, kişi partnerinin gereksinimlerini karşılamasına ve beklentilerinin uyumluluğuna bağlı olarak ilişkiyi sürdürme veya sonlandırma kararını vermektedir. Kısacası, bu modelde her aşamada farklı öncelikler öne çıkmakta ve her biri ilişkinin gidişatında belirleyici bir etkiye sahiptir (Knox ve Schacht, 2008).

Carstensen (1999) tarafından geliştirilen sosyo-duygusal seçicilik modeli ise partner seçimini, kişinin yaş algısı kriteri ile açıklamıştır. Bu modele göre, birey partnerini seçmek ve romantik bir ilişkiyi başlatmak için süresinin kısıtlı olduğu algısına sahip ise seçim kriterlerini daraltarak kendisi için en önemli gördüğü özelliklere öncelik vermektedir. Ancak, süresinin kısıtlı olmadığı algısına sahip olduğunda, partner seçiminde öncelik taşımayan unsurlar da karar sürecine dahil edilmektedir (Fung ve Carstensen, 2006). Bu bağlamda, bireyin yaş aldıkça toplumsal normlar ve sosyal çevrenin etkisiyle süresinin kısıtlı olduğu yönünde çeşitli mesajlara maruz kaldığı, bunun sonucunda tercih kriterlerini gözden geçirerek en önemli bulduğu nitelikleri ön plana çıkaracak şekilde yeniden düzenleme eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Bayoğlu ve Atlı, 2014).

Bireyin eş tercih kriterlerinde yapılan araştırmalar yaş faktörünün de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Canel, 2012). Kasapkara ve Kasapkara (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada; yaşın partner seçiminde etkisi olduğu, genç yetişkinlik döneminin bireyin ilişki kurması ve sürdürmesinde, eş tercihinde en uygun yaş aralığı olduğu vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, psikososyal gelişim kuramında Erikson (1984) da genç yetişkinlik dönemi çatışmasını "yakınlığa karşı yalıtılmışlık" olarak tanımlamış; bu dönemde bireyin karşı cinsle yakınlaşmasının diğer dönemlere sağlıklı bir geçiş sağlayacağını, aksi durumun kişinin yalıtılmışlığına neden olabileceğini ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceğini öne sürmüştür.

Toplumun en küçük çekirdeği olan aile, bireylerin sosyal ilişkilerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Dolayısıyla, ilişki kavramını aile bağlamından bağımsız bir şekilde ele almak mümkün değildir. Bireylerin partner seçiminde aile dinamikleri ve aile örüntülerinin benzerliği önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar romantik ilişkilerde baş aktör iki birey olarak

görülse de ailelerin ilişkilerde gizil bir etkisi bulunmaktadır (Yıldırım, 2007). Bu doğrultuda partnerlerin sosyoekonomik düzeyinin, kültürel öğelerinin ve beklentilerinin benzerlik göstermesi, ilişkideki uyuma katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte; ailelerin çeşitli boyutlardaki uyumunun, erkeklere kıyasla kadınların öncelikli kriterlerinden olduğu; bununla birlikte, kadınların sosyoekonomik düzeye ve ortamın konforuna öncelik verdikleri belirtilmektedir (Triandis, 1994).

Partner seçimi kriterlerinde, cinsiyet farklılıklarının belirleyiciliğini inceleyen araştırmalardan birisi olan Yıldırım'ın (2007) çalışmasında; farklı cinsiyetten bireylerin eş seçiminde etkili olan faktörler ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularından; erkek ve kadınların tercih kriterlerinin benzer olduğu ancak yine de ayırıcı unsurların olduğu saptanmıştır. Ayrıca araştırmanın sonuçlarına göre, kadınların partner seçiminde kişilik özellikleri ve sosyoekonomik koşullar ön plana çıkarken erkeklerin fiziksel çekiciliğe ve tutuma daha çok önem verdikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra, partner seçiminde kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha özenli ve temkinli oldukları gözlemlenmiştir. Bu veriler, partner seçiminde cinsiyetin etki gücünü, kadın ve erkeğin farklı yaklaşımlar geliştirdiğini göstermektedir.

Usluoğlu ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında, kadın katılımcıların partnerlerini belirlerken geleceğe dönük bir yaklaşımı benimsedikleri ve "aile kurma potansiyeline" öncelik verdikleri çıkarımına ulaşılmıştır. Araştırmaya göre; kadınlar, partner seçim sürecinde, "Nasıl bir baba olacak?" sorusunu yanıt aramakta ve partner adaylarının aile düzenine adapte olma becerisine dikkat etmektedir. Bunun yanı sıra, kadınların gelecekte dünyaya getirmeyi düşündükleri çocuklarının duygusal ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir partnerle birlikte olmayı da önemsedikleri görülmüştür.

1.3.3. Romantik İlişki İhtiyaçları

Sternberg (1986), romantik ilişkiyi bireylerin karşılıklı istekleri doğrultusunda geliştirdikleri arzu, bağlılık ve yoğun bir duygusal aktarım olarak tanımlamıştır. Romantik ilişki kavramının her ne kadar ortak bir tanım ile açıklanması amaçlansa da her bir bireyin romantik ilişki algısı farklılaşmaktadır. Bu farklılığa neden olan birçok bireysel, psikososyal, sosyoekonomik, çevresel faktörler bulunmakla birlikte

beklentiler ve ihtiyaçların karşılanması gibi işlevsel boyutları da belirleyici olmaktadır (Erskine, 2019).

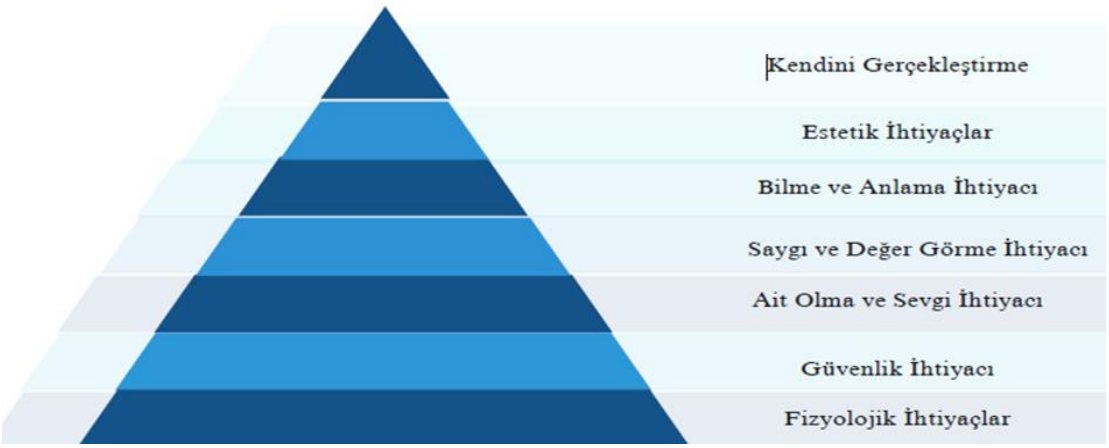
İnsan ilişkileri, bireyin yaşamı ve gelişimi üzerinde önemli işlevsel özellikler taşımaktadır. Bu ilişkiler arasında romantik ilişkiler, bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılama ve beklentilerini gerçekleştirme açısından özel bir yere sahiptir. Romantik ilişkilerin bireyler için işlevsel boyutları incelendiğinde, temel gereksinimlerin karşılanmasıyla doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir (Prager ve Buhrmester, 1998). Nitekim bireyler, romantik ilişkiler aracılığıyla hem bireysel hem de sosyal bazı ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, romantik ilişkilerde bireylerin ihtiyaçları genellikle duygusal, cinsel, sosyal ve toplumsal kategorileri altında ele alınmaktadır. Dolayısıyla, bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik oluşturulan beklentiler, bireylerin romantik ilişkilere dair beklentilerinin temelini oluşturmaktadır (Branden, 1988).

İnsanın ihtiyaçları birçok araştırmanın konusu olmuştur. İnsanın ihtiyaçlarına dair araştırmaları ile en çok tanınan bilim insanı Maslow olsa da ihtiyaçları bilimsel bir araştırma yöntemine uygun şekilde ele alan ilk araştırmacı Murray'dir (Erginsoy-Osmanoğlu ve Kaya, 2022). Murray (1938, 1953), bireyin ihtiyaçlarını daha yüzeysel bir şekilde kategorize etmiş ve modern gereksinim kuramı başlığında açıklamıştır. Bu kurama göre, bireyin iki boyutlu ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar, psikolojik veya fizyolojik temellidir. Fizyolojik ihtiyaçlar, daha çok bireyin yaşamını sürdürmesine yönelik temel gereksinimlerini kapsamakta iken psikolojik ihtiyaçları başarı, farklılaşma, anlama ve anlaşılma, partner ile yakınlık, bağımsızlık, agresyon gibi boyutları içermektedir. Bununla birlikte; kuramda psikolojik ihtiyaçların kökeni bilinç dışı etmenlerle açıklanmakta, öne çıkan ihtiyaçların ise koşullar ile genetik aktarımlar neticesinde belirginleştiği belirtilmektedir (Steers ve Porter, 1987).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı, doğrudan insan ilişkilerindeki ihtiyaçlara odaklanmaktan ziyade, insan gereksinimlerini sistematik bir çerçevede tüm boyutlarıyla ele almayı hedeflemiştir. Bireyin yaşamı boyunca kurduğu ilişki bağları dikkate alındığında, romantik ilişki gereksinimlerinin insanın genel ihtiyaçlarından bağımsız düşünülemeyeceği açıktır. Bu doğrultuda, Maslow'un kuramında yer alan

çeşitli ihtiyaçlar arasında romantik ilişkilere ait gereksinimler de bulunmaktadır (Burger, 2006).

Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramını geliştirirken, Murray'ın modern gereksinim kuramında ortaya koyduğu ihtiyaç sınıflandırma yaklaşımından etkilenmiş ve bu çerçevede, insan ihtiyaçlarını ele almıştır. Murray'ın bireysel ihtiyaçları kategorize eden bakış açısı, Maslow'un kuramında yer alan ihtiyaç basamaklarının oluşturulmasında referans noktası olmuştur (Wahba ve Bridwell, 1976). Ancak Maslow (1943), Murray'dan farklı olarak, ihtiyaçları bir model çerçevesinde açıklamış ve bu modelin işleyişini belirli kriterlerle sistematik hâle getirmiştir. İhtiyaçlar hiyerarşisi kuramı, görsel olarak bir piramit modeli ile yapılandırılmış olup, Maslow'un ilk çalışmalarında beş aşamalı bir sistem ile sunulmuştur. Bu modele göre, insan ihtiyaçları aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla "fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sevgi ve ait olma ihtiyacı, saygınlık/statü ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı" olmak üzere beş temel kategoriye ayrılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda ise bu modele "bilme ihtiyacı" ve "estetik ihtiyaç" kategorileri eklenmiş, böylece model yedi aşamalı halini almıştır (Sheldon vd., 2007).

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli (Maslow, 1970)

Maslow'un kuramına göre, temel ihtiyaçlar modelin ilk aşamalarını oluşturmakta ve birey için öncelikli bir konumda bulunmaktadır. Her bir aşamada yer alan ihtiyaçların tamamen karşılanması gerekmese de karşılanmayan gereksinimlerin bireyde agresyon, huzursuzluk ve endişe gibi duygu durumlara neden olabileceği

belirtilmektedir. Bununla birlikte, her ihtiyacın birey üzerindeki etkisinin aynı düzeyde olmadığı da vurgulanmıştır (Wahba ve Bridwell, 1976). Bu model kapsamında, bireyin karşılaması gereken temel gereksinimleri yalnızca "fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları" ile sınırlı kalmamakta; insan ilişkilerinin unsurları olan "sevgi ve ait olma ihtiyacı" ile "saygınlık ihtiyacını" da içermektedir. Maslow'a (1970) göre, tüm bu ihtiyaçların gerek duyulan düzeyde giderilmesi, bireyin nihai hedefi olan kendini gerçekleştirme düzeyine ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Kuramın temelini oluşturan bu anlayış doğrultusunda Maslow, bireyin kendini gerçekleştirme potansiyelinin var olduğunu ve her bireyin bu potansiyele ulaşma gücüne sahip olduğunu savunmaktadır.

Romantik ilişkilerdeki ihtiyaçların ele alındığı bir diğer kuram ise Glasser'in seçim ve kontrol teorisidir. Glasser (2004), insanın tüm ihtiyaçlarını yaşama, sevme, güç, özgürlük ve eğlence başlıkları altında toplamıştır. Ayrıca, ihtiyaç türlerini açıklarken bireysellikten uzak bir yaklaşımı benimsemiş, yalnızca ihtiyaçların giderilme yollarının biricik olabileceğini belirtmiştir. Maslow'un kuramında olduğu şekilde Glasser de giderilemeyen ihtiyaçların bireyin duygu durumunu olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamıştır (Akpınar ve Öz, 2013).

İnsan ihtiyaçlarına odaklanan kuramların büyük bir çoğunluğu, bireyin tüm gereksinimlerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Ancak belirtilen kuramlar, romantik ilişkilere özgü ihtiyaçlara doğrudan odaklanmamış, yalnızca genel ihtiyaçların alt boyutlarından birisi olarak incelemiştir (Deci ve Ryan, 2000). Bunlardan farklı olarak, Erskine'nin ilişkisel ihtiyaçlar modeli doğrudan ilişki gereksinimlerine odaklanan en güncel kuramlardan birisi olarak kabul görmektedir (Şahin, 2016). Erskine (1998, 2019), bireylerin ilişkideki ihtiyaçlarının karşılanmasının psikososyal durumu üzerinde olumlu yönde anlamlı bir etkisinin olduğunu, bu gereksinimlerin karşılanmamasının ise çeşitli duygu durum bozukluklarına yol açabileceğini ifade etmiştir. Bireyin ilişki ihtiyaçları kuram çerçevesinde sekiz boyutta ele alınmaktadır. Bu boyutlar; güvenlik ihtiyacı, onaylanma ihtiyacı, sosyalleşme ihtiyacı, paylaşımda bulunma ihtiyacı, kendini açma ihtiyacı, çevresinde belirleyici bir role sahip olma ihtiyacı, bağımsız olma ihtiyacı ve anlaşılma ihtiyacı şeklinde kategorize edilmiştir.

1.4. İlgili Çalışmalar

Araştırmanın konusu olan baba kaybı yaşayan genç yetişkin bireyin romantik ilişki algısına dair yapılan çalışmalar hakkında ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır. Fenomen hakkındaki araştırmaların özellikle ulusal literatürde oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Bu bölümde, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişkileri hakkında yapılan ve konuya ışık tutabileceği düşünülen çalışmalar ele alınmıştır.

1.4.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Gaddis (2003), erken çocukluk döneminde baba kaybı deneyimi bulunan orta yetişkin kadınların romantik ilişki deneyimlerini araştıran nitel bir çalışma yürütmüştür. Bu araştırmanın çalışma grubunu, beş kadın katılımcı oluşturmuştur. Yapılan analiz neticesinde çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kadınların romantik ilişki deneyimlerinde: babaya dair yeterli bilgiye sahip olmama, boşluk duygusu, anne ve romantik ilişki partneriyle yüzeysel bir ilişki geliştirme, ebeveynlik becerilerinde kısıtlılık, üvey baba ile bağ kuramama ve romantik ilişki partnerinin ölümü hakkındaki yoğun endişe temalarına ulaşılmıştır.

Mullen ve arkadaşları (1996), çocukluk döneminde çeşitli zorlu yaşam deneyimlerinin, yetişkinlik dönemine etkilerini araştırmıştır. Söz konusu çalışmada, ele alınan zorlu yaşam deneyimlerinden birisi olarak çocukluk dönemindeki ebeveyn kaybı da incelenen bir alt boyut olarak belirlenmiştir. Araştırma bulguları, çocukluk döneminde yaşanan zorlu deneyimlerin yetişkinlikte romantik ilişkilerde belirleyici bir rolünün olduğunu ortaya koymuştur. Fakat, araştırmadaki tüm zorlu çocukluk deneyimlerine kıyasla ebeveyn kaybı yaşantısının romantik ilişki üzerindeki rolü ayrıca vurgulanmıştır. Buna göre, çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan birey, romantik ilişki başlatmakta ve sürdürmekte zorlanmakta hatta diğer kişilere kıyasla daha yüksek oranda ilişkiyi sonlandırma eğilimi göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, çocuğun baba kaybı deneyimi daha görünür bir olgu haline gelmiş ve yetişkinlik dönemi üzerindeki etkileri merak uyandırmıştır. Bu kapsamda yapılan araştırmalardan birisi de Taylor (2010) tarafından yapılmıştır. Taylor'ın fenomenolojik çalışmasında, erken çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan

yetişkin kadınların deneyimleri incelenmiştir. Yapılan araştırmada, katılımcıların romantik ilişkide veya evliliklerinde eşit sorumluluk anlayışından uzak bir tutum sergiledikleri ve ilişki partnerinin bakım vereni rolünü sahiplendikleri fark edilmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcıların romantik ilişki partnerlerinden bir kurtarıcı olmasını bekledikleri, bir baba koruyuculuğu görmeyi arzuladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bireylerin romantik ilişki içindeki tutumları incelendiğinde ise kaygılı oldukları, ayrılık ihtimaline dair yüksek hassasiyete sahip oldukları, ilişki üzerinde fazla kontrolcü bir tutum sergiledikleri ve bunların oluşturduğu stresi ortadan kaldırabilmek için ilişkiden de kaçınabildikleri bulguları elde edilmiştir.

Hoeg ve arkadaşları (2018), çocukluk dönemindeki baba kaybının bireyin romantik ilişki ve evlilik deneyimine etkisini araştırmıştır. Bu çalışmada, 1970 ile 1995 yılları arasında Danimarka'da doğmuş ve baba kaybı bulunan bireylere ait veriler kullanılmıştır. Buna göre; baba kaybı bulunan kişilerin romantik ilişki başlatma isteklerinin daha yüksek olduğu fakat, daha kısa ömürlü ilişkiler sürdürdükleri görülmüştür. Elde edilen veriler, bağlanma kuramı perspektifinde açıklanmıştır. Bu bireylerin kaçıngan ve güvensiz bağlanma stilleri sergileme oranlarının daha yüksek olduğunu, bunun ise romantik ilişkideki tatmin düzeyi ve ilişkinin bireye katkısı ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, erkek ve kadın katılımcıların romantik ilişki veya evlilik sürdürme süreleri arasında da farklılıklar bulunduğu belirtilmiştir. Bu noktada, farklılığın kaynağı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin etkisine işaret edilmiştir.

Peleg ve arkadaşları (2023), İsrail'de ebeveyn kaybı yaşamış bireylerin bağlanma biçimleri ve romantik ilişkilerdeki tutumlarını inceleyen bir araştırma yürütmüşlerdir. Çalışma kapsamında, çocukluk döneminde ebeveynlerinden birisini kaybeden bireyler ile ebeveynleri hayatta olan bireylerden oluşan iki ayrı katılımcı grubu oluşturulmuştur. Araştırma bulguları; ebeveyn kaybı yaşayan bireylerde ayrılık kaygısının, kaybın anne veya baba ölümü olmasına göre farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, ebeveyni hayatta olan bireylerle karşılaştırıldığında ise ebeveyn kaybı deneyimi bulunan kişilerin romantik ilişki sonlanmasına dair daha yüksek düzeyde kaygı taşıdığı belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca dikkat çeken bir diğer bulgu da ebeveyn kaybının romantik ilişkiye olan etki düzeyinde yaş faktörünün belirleyici olmasıdır. Özellikle genç yetişkinlik döneminde olan

bireylerin, kaybın izlerini romantik ilişkilerine daha belirgin şekilde yansıttıkları buna karşın, orta ve geç yetişkinlik dönemlerinde bu etkinin daha az görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan yetişkin erkek ve kadınların romantik ilişki deneyimleri arasında farklılığın bulunup bulunmadığı da ilgi çeken konulardan birisi olmuştur. Parish ve Copeland (1980), belirtilen farklılığı saptamak amacıyla araştırma yapmıştır. Bahsedilen çalışma neticesinde, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan erkekler ve kadınlar arasında çevresel faktörlerden etkilenme düzeylerinde farklılaşmanın olduğu çıkarımına varılmıştır. Erkek katılımcıların, kadın katılımcılara kıyasla çevresel koşullardan ve yönlendirmelerden daha çok etkilenebildikleri, ilişkideki öz kontrollerine yeterli düzeyde güven duymadıkları vurgulanmıştır.

1.4.2.Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Güloğlu ve Karaırmak (2016), erken çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış bireylerin romantik ilişkilerini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmada, şehit çocuğu olan 155 yetişkinin katılımıyla veri toplanmış ve elde edilen bulgular bağlanma stilleri bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, güvenli ilişki örüntüsüne sahip bireyler ile güvensiz ilişki örüntüsüne sahip bireyler arasında, ilişkinin devamlılığı ve ilişki doyumu açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Güvenli bağlanan bireylerin ilişkideki özgüven düzeyleri ile ilişki doyumlarının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Maraş ve Gençöz (2020), baba kaybı yaşamış bireylerin bu kayba ilişkin algılarını inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmada, genç yetişkinlerden oluşan yedi katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve veriler nitel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, "baba kaybının sembolik anlamları, baba kaybının ardından hissedilen duygular, babasız bir yaşamla başa çıkma ve uyum sağlama süreci ile yas sürecini zorlaştıran faktörler" olmak üzere dört ana tema ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, araştırma bulguları baba kaybı yaşayan bireylerin, baba kavramı boşluğunu gidermek amacıyla romantik ilişkide bulunma eğiliminde olduklarını ve partnerleri aracılığıyla bu boşluğu doldurma çabası gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Çelik ve arkadaşları (2020), romantik ilişki deneyimlerinde baba-çocuk ilişkisinin yansımalarını inceleyen bir çalışma yürütmüştür. Araştırma kapsamında çalışma grubu 418 genç yetişkin bireyden oluşmuş, bu bireylerin baba-çocuk ilişkisine dair algılarının romantik ilişki dinamiklerine etkileri değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, baba ile kurulan ilişkinin bireyin romantik ilişkilerine anlamlı bir etkisinin bulunduğu ve bireyin inançlarının şekillenmesinde rol oynadığı belirlenmiştir.

Bayram'ın (2017) çalışmasında ise çocukluk dönemindeki travmatik yaşantıların, bireyin yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, çocukluk dönemi travmatik deneyimlerinin bireyin romantik ilişki memnuniyetinde belirleyici bir öneme sahip olduğu ve ayrıca bilişsel yapılanmaları üzerinde de etkili olduğu anlaşılmıştır.

BÖLÜM II: YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın amacı, katılımcıların betimlemelerinden yola çıkarak çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkin bireylerin romantik ilişki dinamiklerinde, romantik ilişki beklentilerinde, partner seçiminde, algısında ve deneyiminde baba kaybının etkilerini ve gücünü ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın belirtilen amacı doğrultusunda, nitel araştırma desenlerinden birisi olan fenomenolojik yöntem kullanılmıştır.

2.1.1. Fenomenolojik Yöntem

Nitel araştırma deseni, bireyin araştırma konusuna dair öyküsünü, tecrübelerini, bakış açısını ve zihinsel örgütlenmelerini detaylı bir biçimde incelemeyi hedeflemektedir (Merriam ve Tisdell, 2016). Bu desende, bireylerin söylemleri öne çıkmakta; ifade ettikleri duygu, düşünce ve deneyimler araştırmacı tarafından derinlemesine incelenmektedir (Creswell, 2013). Nitel desen, deneyimler ve algılar gibi envanterlerle ölçülmesi mümkün olmayan ya da ölçüldüğünde kısıtlı veri elde edilebilecek durumlarda, zengin ve bütüncül bir veri analizi ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, bireyin ve toplumun çeşitli boyutlarının derinlemesine incelenmesi ve olaylar ile olgular arasında nedensel ilişki kurulabilmesi yönüyle de nicel desenden farklılaşmaktadır. Öte yandan, nicel araştırma desenine kıyasla daha derin, esnek ve ilişkisel bir analiz imkânı sunmaktadır (Denzin ve Lincoln, 2011).

Nitel araştırma deseninin türlerinden biri olan fenomenolojik yöntemde, bireylerin bir durum ya da olgu hakkındaki deneyimlerinin ve algılarının bireysel perspektiflerinden anlamlandırılmasına odaklanılmaktadır (Smith vd., 2009). Bu yöntemde, araştırma konusu kapsamında aynı ya da benzer yaşantılara sahip bireylerin deneyimlerinin biricikliğinden ve özgünlüğünden yola çıkılarak ortaklıklar vurgulanmakta, böylece konu evrensel bir araştırma niteliğine kavuşmaktadır (Senter ve Caldwell, 2002).

Fenomenolojik araştırma yönteminde, araştırmacı öncelikle çalışmanın konusu ve amaçlarına uygun şekilde yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturmaktadır. Ardından, araştırmanın fenomenine uygun özelliklere sahip katılımcıların dâhil edildiği bir çalışma grubu oluşturulmaktadır. Çalışma grubundaki katılımcı sayısı, araştırmanın konusuna bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte, nicel araştırma desenlerine kıyasla daha az sayıda katılımcıyı kapsamaktadır. Katılımcı sayısının belirlenmesinde temel unsur, bireylerin deneyim ve algılarının derinlemesine ele alınabilmesidir. Çalışma grubunun oluşturulmasının ardından araştırmacı veri toplama sürecine başlamakta ve bu doğrultuda katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmektedir. Fenomenolojik araştırma yönteminde sıklıkla kullanılan teknikler arasında yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler ve gözlemler yer almakta, ayrıca araştırmacının tercihine bağlı olarak odak grup çalışmaları da uygulanabilmektedir. Görüşmelerde elde edilen veriler, araştırmacı tarafından kaydedilmekte ve tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra analiz edilmektedir. Analiz aşamasında, araştırmacı katılımcı söylemlerindeki benzerlikleri örgütleyerek kümeler oluşturmakta ve bu kümelerin birleşiminden temalara ulaşmaktadır. Analiz sürecinin farklı uzmanlar tarafından da değerlendirilmesiyle araştırmacı konuyla ilgili bulguları sistematik bir yorumla tasvir etmektedir. Tüm bu aşamalarda, araştırmacının kendi görüşlerinden ve deneyimlerinden uzaklaşarak tamamen katılımcının perspektifine odaklanması yöntemin dikkat edilmesi gereken temel noktalarından biridir (Moustakas, 1994; Van Manen, 1990).

Tüm bu bilgiler ışığında, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkin bireylerin romantik ilişkiye dair algı ve deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi amacıyla bu çalışmada fenomenolojik araştırma yönteminin kullanılması uygun bulunmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu oluşturulurken ölçüt örnekleme usulünden yararlanılmıştır. Buna göre, araştırmacı çalışmanın konusu doğrultusunda katılımcılarda bulunması gereken kriterleri belirlemekte ve bu kriterler doğrultusunda katılımcıları çalışmaya dâhil etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu araştırmanın çalışma grubuna katılacak bireylerde, çocukluk döneminde baba kaybı yaşantısının bulunması; mevcut durumda genç yetişkinlik döneminde olmaları; İstanbul, Ankara veya Rize illerinde ikamet etmeleri; en az bir kez romantik ilişki deneyimi yaşamış olmaları kriterleri aranmıştır. Katılımcı sayısında ise veri doygunluğuna ulaşılması gözetilmiştir. Veri doygunluğu, nitel araştırma deseninde katılımcılarla yapılan görüşmelerde yeni ve farklı bir bulgunun ortaya çıkmadığı noktayı ifade etmekte olup veri toplama aşamasının sonlandırılmasına işaret etmektedir (Guest vd., 2006).

Çalışma grubunu; İstanbul, Ankara ve Rize illerinde ikamet eden ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış olma kriterlerini karşılayan 19 birey oluşturmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler, Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	**Cinsiyeti**	**Yaş**	**Medeni Durum**	**Babanın Vefat Biçimi**	**Baba Vefat Ettiğinde Katılımcının Yaşı**	**Kayıptan Sonra Birlikte Yaşanılan Kişi**	**Katılımcının Profesyonel Psikolojik Destek Alma Durumu**
1	Erkek	36	Evli	Ani	Altı	Anne ve Kardeşler	Hayır
2	Kadın	38	Evli	Ani	Altı	Anne	Hayır
3	Kadın	39	Evli	Doğal	Dört	Anne ve Kardeşler	Hayır
4	Kadın	28	Evli	Ani	Beş	Anne ve Kardeşler	Evet
5	Kadın	39	Evli	Ani	Beş	Anne ve Kardeşler	Hayır
6	Kadın	37	Evli	Ani	Dört	Anne ve Kardeşler	Hayır
7	Kadın	29	Evli	Ani	Altı	Anne ve Kardeşler	Hayır

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaş	Medeni Durum	Babanın Vefat Biçimi	Baba Vefat Ettiğinde Katılımcının Yaşı	Kayıptan Sonra Birlikte Yaşanılan Kişi	Katılımcının Profesyonel Psikolojik Destek Alma Durumu
8	Kadın	36	Evli	Ani	Üç	2. Derece Akraba	Hayır
9	Erkek	35	Evli	Doğal	14	2. Derece Akraba	Hayır
10	Erkek	30	Evli	Ani	12	Anne ve Kardeşler	Hayır
11	Erkek	39	Evli	Doğal	12	Anne	Hayır
12	Kadın	25	Bekar	Ani	13	Anne	Hayır
13	Kadın	28	Evli	Ani	14	Anne ve Kardeşler	Hayır
14	Kadın	38	Evli	Ani	İki	2. Derece Akraba	Hayır
15	Kadın	36	Evli	Doğal	14	Anne ve Kardeşler	Hayır
16	Kadın	37	Evli	Doğal	Üç	Anne ve Kardeşler	Hayır
17	Kadın	40	Evli	Doğal	İki	Anne ve Kardeşler	Hayır
18	Erkek	34	Evli	Ani	Yedi	2. Derece Akraba	Hayır
19	Kadın	38	Bekar	Doğal	13	Anne ve Kardeşler	Hayır

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireylerin demografik bilgileri incelendiğinde; 19 katılımcı içinden 10 kişinin babasının ani şekilde, dokuzunun doğal bir şekilde (hastalık) vefat ettiği, babanın vefatından sonra 15 kişi anne ve kardeşler ile yaşamını sürdürmüşken dördünün ikinci derece akrabalar ile yaşamını sürdürdüğü,

bir kişi profesyonel psikolojik destek alırken 18 kişinin ise herhangi profesyonel destek almadığı bilgilerine ulaşılmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışma grubunda yer alan katılımcılara ait demografik bilgilerin ve araştırmanın fenomeniyle ilişkili verilerin bütüncül bir şekilde ele alınabilmesi amacıyla bireyler hakkında daha ayrıntılı bilgi toplanmasının, çalışmanın tutarlılığına ve zenginliğine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda, araştırmacı tarafından yapılan literatür taramaları ile iki öğretim üyesi ve bir klinik psikoloğun görüşleri doğrultusunda bilgi formu (Ek-2) hazırlanmıştır. Bilgi formunun açıklığını ve uygunluğunu kontrol etmek amacıyla, katılımcı kriterlerine uygun iki genç yetişkin bireyle ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin ardından yeniden uzman görüşüne başvurulmuş ve form revize edilerek son hâlini almıştır.

Katılımcılara ait demografik bilgilere ve öykülere ulaşılabilmesi amacıyla bilgi formunun yanı sıra görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu (Ek-3) da kullanılmıştır. Bu formda, çocukluk dönemi baba kaybı ve romantik ilişki konuları ekseninde oluşturulmuş açık uçlu sorular yer almaktadır. Formların hazırlanmasında, katılımcıların bilgi formlarındaki yanıtlarından ve iki öğretim üyesi ile bir klinik psikoloğun görüşlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, araştırmacı görüşmeler sırasında doğal gözlem tekniğinden de faydalanmıştır. Doğal gözlem, bireylerin günlük yaşam ortamlarında gözlemlenerek, davranışlarının herhangi bir dış müdahale olmadan ve sistemli bir biçimde incelenmesidir. Bu yöntem, özellikle katılımcıların sözel olmayan ifadeleri, duygusal tepkileri ve kişilerarası etkileşim biçimlerini daha derinlemesine değerlendirme imkânı sunmuştur (Karasar, 2012).

2.4. Uygulama

Çalışma grubuna dâhil edilecek katılımcılarla ön görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sırasında çalışmanın konusu ile amacı açıklanmıştır. Çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden bireylere onam formu (Ek-4) imzalatılmış ve görüşmelerin yeri ile zamanı planlanmıştır. Katılımcıların görüşmelere daha açık ve şeffaf bir şekilde katılım sağlayabilmeleri amacıyla görüşme alanlarının seçimleri kendi tercihlerine bırakılmış ve uygun alanlarda (kütüphane, ortak çalışma alanları, çevrimiçi platform)

bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin başlangıcında katılımcılara araştırmanın amacı, etik ilkeler ve görüşme süreci hakkında tekrar bilgi verilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların onayı doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler ortalama 50-60 dakika sürmüş ve görüşme sonrasında katılımcıların soruları araştırma konusu kapsamında yanıtlanmıştır. Ayrıca ihtiyacı olduğunu belirten katılımcılar, psikoterapi desteğine yönlendirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmelerin tamamlanmasının ardından analiz aşamasına geçilmiş ve öncelikle görüşmelerde ses kaydına alınan katılımcı anlatılarının deşifresi yapılmıştır. Deşifre işlemi sonucunda 253 sayfa yazılı veri elde edilmiştir. Ardından, fenomenolojik yöntemde en sık başvurulan kodlama biçimi olan satır satır kodlama yöntemi kullanılmıştır. Satır satır kodlama, ham verilerin sistematik bir şekilde anlamlandırılması amacıyla her bir satırın okunarak kendi içinde değerlendirilmesi sürecidir. Bu sayede, araştırmacı çalışmanın konusundan uzaklaşmadan beliren örüntüleri keşfetmektedir (Charmaz, 2014). Verilerden elde edilen benzer kodlamalar doğrultusunda kümeler oluşturulmuş ve bu kümeler, benzerliklerine göre kategoriler ve temalar şeklinde organize edilmiştir. Temalarda, katılımcıların ortak deneyimlerinin derinlemesine ele alınmasına ve bu deneyimlerin anlaşılırlığının artırılmasına yönelik olarak betimlemelerden ve doğrudan alıntılardan yararlanılmıştır.

Fenomenolojik araştırma yöntemlerinde, katılımcı söylemleri öncelikle bireysellikleri esas alınarak analiz edilmekte, ardından söylemlerdeki ortak yönler ortaya çıkarılmaktadır (Van Manen, 1990). Bu benzerlikler örgütlenerek temaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yöntemin analiz aşamasında özelden genele doğru bir yaklaşım benimsenmektedir (Creswell ve Poth, 2018). Ayrıca, analiz sürecinde katılımcıların ifadelerinin çoğunda yer almayan kodlar belirlenmekte ve gruplandırılan verilere dâhil edilmemektedir. Böylece, bireyin çalışmanın konusu kapsamındaki deneyimi ve algısı, benzer yaşantılara sahip bireylerin deneyimleriyle ortak bir zemine taşınarak evrensel bulgulara ulaşılmaktadır (Moustakas, 1994).

2.5.1. Geçerlik- Güvenirlik

Nitel araştırma deseninde geçerlik, verilerin farklı uzmanlar tarafından değerlendirilerek tutarlı bulunması ile sağlanmaktadır (Gibbs, 2007). Bu doğrultuda söz konusu araştırmada da kodlama süreci, kategorilerin ve temaların oluşturulması, araştırmacının açıklamaları ve atıfların kullanımı gibi her aşamada, nitel araştırma alanında çalışmaları bulunan iki öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca, tüm basamaklar tez danışmanı tarafından kontrol edilmiş, danışmanın önerileri doğrultusunda düzenlemeler yapılmış ve çalışmanın mevcut hali ortaya konmuştur. Bununla birlikte, katılımcı ifadelerine yer verilmesi de geçerliliğe katkı sağlamaktadır (Creswell, 2013). Bu doğrultuda, bulgular bölümünde katılımcı ifadelerine alıntı yapılarak geçerlik sağlamaya da özen gösterilmiştir.

Nitel araştırma yönteminde iç güvenirliğini ise farklı uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler, görüşme sorularının net ve şeffaf bir şekilde ifade edilmesi ve katılımcıların çoğunda karşılık bulmayan verilerin çalışmadan çıkarılması gibi unsurlar etkilemektedir (Creswell ve Poth, 2018). Bu kapsamda, çalışmada belirtilen adımlar izlenmiştir. Öte yandan dış güvenirlik, çalışma grubunun özelliklerinin şeffaf bir biçimde açıklanmasından ve verilerin elde edilmesi ile analiz basamaklarının ayrıntılı şekilde sunulmasından etkilenmektedir (Merriam ve Tisdell, 2016). Bu doğrultuda, belirtilen hususlar dikkate alınmış ve uygulanmıştır.

BÖLÜM III. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların anlatılarından yola çıkılarak yapılan fenomenolojik analiz neticesinde elde edilen temalara ve alt temalara yer verilmiştir. Bölümde baba kaybı yaşayan genç yetişkinlerin romantik ilişki algısına dair bulgulardan yola çıkarak elde edilen dört ana tema ve sekiz alt tema örneklerle açıklanmıştır. Yapılan analiz sonucunda; "baba vefatıyla değişen bireyin romantik ilişkideki varoluş biçimi, baba ihtiyaçlarını telafi edebilecek ilişki beklentileri, baba temsilinde partner seçimi, farklılaşan yaşam koşulları perspektifinde romantik ilişkinin toplumsal boyutu" temalarına ulaşılmış ve bölümde örneklerle detaylandırılmıştır. Son olarak, katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen gözlemler araştırmacı notları bölümünde yer almaktadır.

3.1. Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşamış Genç Yetişkinlerle Yapılan Görüşmelerden Ortaya Çıkan Temalar

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış genç yetişkinlerin romantik ilişki algısına dair elde edilen temalar ve alt temalar sırayla Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşamış Genç Yetişkinlerin Romantik İlişki Algısı Temaları ve Alt Temaları

Tema	1. Alt Tema	2. Alt Tema	3. Alt Tema
Baba Vefatıyla Değişen Bireyin Romantik İlişkideki Varoluş Biçimi	Tüm Sorumluluğu Alma Davranışı	İlişkideki Felaket Beklentisi	

Tema	1. Alt Tema	2. Alt Tema	3. Alt Tema
Baba İhtiyacını Telafi Edebilecek İlişki Beklentileri	Kaybedilen Biricikliğe Kavuşma Arzusu	Babanın Boşluğunun Partner ile Tamamlanması Hayali	
Baba Temsilinde Partner Seçimi	Baba Boşluğunu Doldurma Amaçlı Partner Seçimi	Değişen Yaşam Şartları ile Yaşanılan İlişkiler/ Yapılan Evlilikler	Babanın İmgesine Ulaşma Amaçlı Kurulan İlişkiler ve Hüsran
Farklılaşan Yaşam Koşulları Perspektifinde Romantik İlişkinin Toplumsal Boyutu	Babanın Eksikliğinin İlişki Dinamiğine Etkisi		

3.1.1. Baba Vefatıyla Değişen Bireyin Romantik İlişkideki Varoluş Biçimi Temasına İlişkin Alt Temalar ve Bulgular

Çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkinlerle yapılan görüşmeler neticesinde oluşturulan ilk tema "baba vefatıyla değişen bireyin romantik ilişkideki varoluş biçimi" temasıdır. Bu temada, baba vefatından sonra kişide meydana gelen bireysel, psikososyal, duygusal alanlardaki ve dünya görüşündeki farklılıkların romantik ilişkiye yansıması ele alınmaktadır. Ana tema, "tüm sorumluluğu alma davranışı" ve "felaket beklentisi" olarak iki alt temaya ayrılmıştır.

3.1.1.1. Tüm Sorumluluğu Alma Davranışı Alt Teması

Bu alt temada bazı katılımcıların, romantik ilişki içindeki tüm sorumlulukları tek başına üstlenmeleri ve bu yönde davranış sergileme eğiliminde olmaları ele alınmaktadır.

Araştırma kapsamında oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme sorularından birisi olan "Romantik ilişkide kendi rolünüzü nasıl tanımlarsınız?" sorusuna bazı katılımcıların fazla verici, tüm sorumluluğu alan, her şeyi tek başına yapan şeklindeki

yanıtlar vermesi dikkat çekmiştir. Katılımcıların ilişkide sergilediklerini belirttikleri bu davranış biçiminde babanın vefatının etkisinin bulunup bulunmadığı ise merak uyandırmıştır. Bu doğrultuda, katılımcıların ifadeleri incelenmiş ve belirtilen soruya verdikleri yanıt ile bir diğer yarı yapılandırılmış görüşme sorularından birisi olan, "Geçmişten bugüne incelediğinizde baba kaybınızın yıllar içerisinde sizde ne gibi değişikliklere neden olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar arasındaki bağlantı dikkat çekmiştir.

Romantik ilişkide tüm sorumluluğu tek başına üstlendiğini ifade eden katılımcılar, babanın vefatıyla yaşamlarındaki değişimleri değerlendirirken babanın vefatından sonra tek başına kalmış hissettiklerini, bu tek başınalık hissi önce özgüven düşüklüğüne ve çekimserliğe neden olmuşken zaman içinde "Her ihtiyacını ve isteğini kendin karşılamalısın." düşüncesini doğurduğunu ve sonucunda hayatlarındaki her alanda tüm sorumluluğu tek başına alma davranışı sergilemeye başladıklarını belirttikleri görülmüştür. Bununla birlikte, aynı katılımcıların romantik ilişkideki rollerini tanımlarken de kendilerini tüm sorumluluğu alan, ilişkide her şeyin yolunda gitmesini sağlayabilecek tek kişi olarak betimledikleri fark edilmiştir. Bahsedilen iki farklı soruya katılımcıların yanıtları birlikte ele alındığında, bu kişilerin çocukluk dönemindeki baba kaybının ardından ortaya çıkan tek başınalık hissiyle başa çıkma yöntemi olarak, "Ben kendim için ne yaparsam o, başkası benim için bir şey yapmaz." düşüncesinin ortaya çıktığı, bu düşünce bağlamında her şeyi tek başına halletme, tüm sorumluluğu alma davranışını sahiplendikleri görülmüştür. Bununla birlikte, belirtilen düşünce-davranış ikilisini yaşamlarının her alanında genelleyen katılımcıların aynı şekilde romantik ilişkiye de taşıdıkları anlaşılmıştır. Nihayetinde ise, romantik ilişkide sorumluluğu ve rolleri paylaşmaktan kaçınan, sorunları tek başına çözümlemesi gerektiğine inanan, partnere alan açmayarak tüm sorumluluğu alan bir ilişki partneri olarak var olma biçimi gösterdikleri çıkarımına ulaşılmıştır.

Bu katılımcıların, baba kaybından sonra oluşan boşluğun kendileri tarafından doldurulduğunu ve romantik ilişkide de tüm sorumluluğu alma davranışını sürdürdüklerini belirttikleri görülmüştür.

"Babanın eksikliği o boşluk farklı bir yalnızlık. Hani diyorum ki babam olsaydı o yalnızlığı hissetmezdik, bizi koruyup kollardı. Babam öldükten sonra önce hep

pasiftim, eziktim. O eziklikleri yaşadım ama kendimi çok çabuk toparladım, kendimi güçlendirdim. Ben mesela bir erkek olsam eşime çok iyi bakardım. Şimdi evliliğimde tüm sorumluluk bende, biraz paylaşabilmek isterdim ama kendimi tutamıyorum. Bazen sorumluluk boynumu büküyor gibi geliyor." (K2)

"Bu tüm sorumluluğu almak erken yaşta tek başına kalmaktan geliyor bence. Ben ne kadar sorumluluk alıyorsam karşı taraf o kadar vurdumduymaz oldu. Ben de ona göre birisini seçtim tabi, tüm yükü bana bırakabilecek birisi." (K19)

"Babam hayatta olsaydı sırtımı dayayabileceğim birisi olurdu. Hani şimdi 'ne yaparsam ben yaparım' düşüncesi var. Biraz daha partnerimden yardım istemeyi bilmem lazım. Sürekli kendin halletmek güzel ama omzunun yaslayabildiğin birisinin olması iyi olurdu." (K3)

Tüm bunların yanı sıra, bu alt temada ele alınan baba kaybından sonra geliştirilen tüm sorumluluğu alma davranışı, birey için bir başa çıkma yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, kişinin kimsesizlik ve tek başınalık duygusuyla başa çıkabilmesi için geliştirdiği bir davranış örüntüsüdür. Ancak, romantik ilişkideki tüm sorumluluğu alma davranışı artık bir baş etme yöntemi özelliği taşımamakta; zaman içinde pekişen ve "Tek başınayım, ben ne yaparsam o, her şeyi ben yapmalıyım." örüntüsünün devamlılığı niteliğindedir. Bu da tüm sorumluluğu alma davranışının ilk başta tercih dışı iken zaman içinde yaşantılarla birlikte birey tarafından tercih edilen bir davranışa evrildiğini göstermiştir.

Bu katılımcılar, baba kaybından sonra yalnızlık ve kimsesizlik duygularının ortaya çıktığını, bu duygularla daha fazla sorumluluk alarak ve yaşamlarını tek başına idame ederek başa çıktıklarını, yetişkinlik dönemlerinde de bunu sürdürmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir.

"Hep yalnızdım, bir şeyi sen kendin yapacaksın kimse yok başka. Askere gideceksin yalnızsın, evleneceksin yalnızsın. İlk başlarda bu bir ezikliğe neden oluyor. Her şeyini kendin yapıyorsun bu da zaman içinde seni güçlü bir karakter yapıyor. Sonra şunu anlıyorsun 'Bir sorun çıksa da bunu tek ben çözebilirim'. Bu da seni güçlü bir karakter yapıyor. Evlilikte de bu devam ediyor, sen ne yaparsan o." (K9)

"Çok duygusalım, çok fazla korumacıyım, hayatımdaki tüm insanları bir helikopter gibi yukarıdan izler takip ederim. Bu çocukluktan gelen eksiklikten geliyor belki de. Hep kendi kendine başarmak zorundasın hep kendime güvenen birisi oldum. Kimseye güvenmemeliyim çünkü arkanda seni destekleyecek kimse yok." (K8)

"Ben ilişkide en çok sorumluluğu alan, her işini kendisi gören birisiyim. Bazen fazla fedakârlık da yaptığımı düşünüyorum. Sorumluluğu o kadar çok alıyorum ki kadınlığımı unuttuğumu fark ediyorum." (K15)

Özetle; katılımcılardan bazılarının, kendilerini tüm sorumluluğu alan bir ilişki partneri olarak tasvir ettikleri görülmüştür. Bu davranışın temeli araştırıldığında ise, baba kaybının ardından ortaya çıkan yalnızlık ve kimsesizlik duygusuyla baş etmek için geliştirilen "Ben kendime yeterim." düşüncesinin davranış bileşeni olduğu fark edilmiştir. Bu katılımcıların, tüm sorumluluğu alma davranışını tüm yaşam alanlarına genelledikleri ve romantik ilişkilerinde de bunu sürdürmekte oldukları anlaşılmıştır. Hatta, bu davranışı sürdürebilecek romantik ilişki partneri seçtikleri ve ilişki zeminini şekillendirdiklerini ifade etmeleri de bu kanıyı desteklemektedir. Dolayısıyla, bireylerin baba kaybı yaşantısının romantik ilişkideki var oluş biçiminin şekillenmesinde ve tüm sorumluluğu alan tipte bir ilişki partneri olmasında doğrudan bir etkisinin olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

3.1.1.2. Felaket Beklentisi Alt Teması

Bu alt temada bazı katılımcıların, romantik ilişkide partnerine veya ilişkiye yönlendirdikleri felaket beklentileri ve ilişkide ortaya çıkan felaket beklentisinin duygu-düşünce-davranış bileşenleri ele alınmıştır.

Katılımcılardan bazılarının, romantik ilişki partnerlerinin ölümüne dair günlük yaşam akışını bozacak ölçüde yoğun endişe taşımaları ve bu endişeyi partnerlerine yansıttıkları görülmüştür. Ayrıca, bu katılımcıların, endişe duygusunu azaltabilmek için birtakım davranışlarda bulundukları; bu davranışların, bazı durumlarda kendileri ve partnerleri için kısıtlayıcı özelliğe sahip olduğu fark edilmiştir. Katılımcılardan bazıları, romantik ilişki partnerinin ölümüne dair kaygı duyduklarını, bunun günlük yaşam akışını etkilediğini belirtmişlerdir.

"Eşime karşı hep kaygı taşırım. Uzun yıllar rüyamda eşimin öldüğünü gördüm. İşte ölüyor sonra bir şeyler oluyordu. Hala daha eşimi evde tek bıraktığımda içimi bir endişe kaplar. 'Ya evde bir şey olduysa.' diye düşünür bir an önce eve dönmeye çalışırım." (K5)

"Evlendikten sonra benim anksiyetem tırmandı. Günlük yaşamda ulaşamama veya geç kalması gibi durumlarda tetikleniyorum. Uyku problemleri yaşıyorum. Onunla beş dakika konuşamasam 'bir şey oldu, kaza yaptı, onu dövüyorlar.'gibi şeyler düşünüyorum. Kaygım onu kaybetmek üzerine." (K7)

Bu katılımcıların sahip oldukları felaket beklentisi duygusunun, babanın ölümüyle ilişkili olup olmadığının incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu kapsamda yapılan değerlendirmede, katılımcı ifadelerinde babanın ölümünün yaşam düzenini bozması yönündeki ortak vurgunun öne çıktığı görülmüştür. Ayrıca, bazı katılımcıların baba kaybının bireyin yaşamındaki birçok etkisi arasından en çok yaşam koşullarındaki değişime odaklandıkları ve birçok yaşantının sebebi olarak babanın ölümünü işaret ettikleri tespit edilmiştir. Bu kişiler, babalarının vefatının etkisiyle değişen yaşam koşullarına uyum sağlamakta zorlandıklarını ve bu kaybın yaşamlarının akışında derin bir iz bıraktığını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, söz konusu katılımcıların partnerlerinin ölümüne dair kaygılarını detaylandırırken "Her şey dağılacak, tekrar bozulacak." gibi ifadeler kullanmaları dikkat çekmiştir. Elde edilen veriler, katılımcıların partnerlerinin ölümüne ilişkin taşıdıkları felaket beklentisinin temelinde, baba kaybı sonrasında yaşadıkları düzenin bozulması deneyiminin yeniden yaşanacağına dair bir endişenin yattığını düşündürmektedir.

Bu katılımcıların, baba kaybının ardından değişen yaşam koşullarının mecburi olmasını ve olumsuz yönlerini vurguladıkları, romantik ilişki partnerinin ölümüne dair kaygılarını betimlerken de yaşam koşullarındaki meydana gelebilecek değişimlere atıfta bulundukları görülmüştür.

"Baba kaybı benim için çok şey değiştirdi erken büyümemi sağladı. Çok düşünerek karar verdim, hata yapma özgürlüğümü kaybettim. Özgürlüğüme evlenince tekrar kavuştum. Hep hata yapmamak zorunda olmaktan kurtuldum. Evlendikten sonra kaygılı birisi oldum. Eşim evde tek kaldığında sürekli öldüğünü düşünüyorum. Her şey dağılacak, değişecek gibi geliyor." (17)

"Babam öldükten sonra annem, ben ve ablam baş başa kalamadık. Her şey değişti. Üçümüz bir arada çok kalamadık. Annem çalışmak zorunda kaldı ve biz ablamla daha da yakınlaştık. Annemi de kaybetmiş gibi oldum. Benim kendi kurduğum ailede hep birlikteyken çok mutluyum. Ama her an bir şey olacakmış gibi geliyor. Bir şey olacak her şey tekrar bozulacak. Böyle çok iyi gidiyor ama bir şey olacak, her şey bitecekmiş gibi." (K4)

Katılımcıların, babalarının vefatını düzenin bozulması olarak anlamlandırdıkları ve romantik ilişki ile yeniden kurulan düzenin de ancak ölüm yoluyla bozulabileceği düşüncesine sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, her an bir felaketle karşılaşarak yaşam düzenlerinin yeniden değişebileceği endişesini taşıdıkları görülmüştür. Yaşam koşullarını değiştirebilecek çeşitli felaket senaryoları bulunmasına rağmen, katılımcıların romantik ilişkilerinde doğrudan ölüm olasılığına odaklanmalarının temel nedeninin ise baba kaybının ardından yaşanan yaşam düzenindeki değişimlerin ölüm kavramı ile eşleştirilmesi ve genellenmesi olduğu düşünülmektedir.

Katılımcılardan bazıları, baba kaybının duygu durumları üzerinde değişimlere neden olduğunu, sevdiklerinin kaybının tekrarlaması ihtimaline karşın davranışlarını şekillendirdiklerini belirtmişlerdir.

"Babamdan sonra her şey çok değişti. Biz kendi evimizde bile kalamadık. O kalabalık ailede istediğim sevgiyi alamadım. Hani babam olsa arkamda olduğunu bilsem bu kadar sevgisiz hissetmezdim. Babam öldükten sonra kimseyi kıramama, kimseye hayır diyememe başladı. Çünkü o ölürse bir anda kaybedebilirim, her şey yine değişebilir." (K13)

Özetle, bazı katılımcıların romantik ilişkilerinde partnerlerinin ölümüne yönelik, günlük yaşam konforlarını bozabilecek düzeyde bir kaygıya sahip olmaları dikkat çekmiştir. Görünürde herhangi bir sebebi veya nesnesi olmayan bu duygunun kökeni incelendiğinde, katılımcıların baba kaybının ardından yaşanan değişimlere uyum sağlamakta zorlandıkları ve bu değişimi düzenin bozulması olarak anlamlandırdıkları görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların düzenin bozulmasının daha önce babalarının vefatında olduğu gibi ancak ölümle mümkün olabileceğine dair bir genelleme yaptıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla, katılımcıların partnerlerine

yönlendirdikleri felaket beklentisinin yalnızca ölüm korkusuyla sınırlı olmadığı, aynı zamanda kendi yaşamlarında sarsıcı bir etki bırakan düzenin bozulması kaygısını da içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, felaket beklentisi analiz edilmiş ve düşünce bileşeninin, "Partnerin ölümü mevcut düzeni değiştirebilir." şeklindeki bilişsel kalıptan oluştuğu; davranış bileşeninin ise kaygı duyulan anlarda partnere ulaşma ya da partneri tehlikeli olarak algılanan ortamdan uzaklaştırma gibi eylemlerle şekillendiği çıkarımına varılmıştır.

3.1.2. Baba İhtiyacını Telafi Edebilecek İlişki Beklentileri Temasına İlişkin Alt Temalar ve Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda; ikinci tema olarak "baba ihtiyacını telafi edebilecek ilişki beklentisi" teması belirlenmiştir. Bireyin romantik ilişkilerde farklı kaynaklardan beslenen çeşitli beklentilere sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bu temada, özellikle baba kaybının yarattığı sevgi, güven, ilgi ve sosyal statü eksikliğinin telafisine yönelik beklentiler ele alınmıştır. Bu bağlamda, babaya atfedilen koruyuculuk, güven, aidiyet ve destekleyicilik gibi rollerin eksikliğinin romantik ilişkilere bilişsel boyutta yansıma düzeyi ve şekilleri incelenmiştir. Bu temada, bireyin baba ihtiyacını tamamlama yönündeki arzularının, inançlarının, algılarının bağlamında oluşturulan romantik beklentiler ele alınmakta olup bu beklentilerin ortaya çıkardığı davranışlar (partner seçimi gibi) dâhil edilmemektedir. Kısacası, bu temada bireyin baba kaybının romantik ilişki beklentilerine etkisinin bilişsel boyutları incelenmektedir. Tema, "kaybedilen biricikliğe kavuşma arzusu" ve "babanın boşluğunun partner ile tamamlanması hayali" olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır.

3.1.2.1. Kaybedilen Biricikliğe Kavuşma Arzusu Alt Teması

Bu alt temada, bazı katılımcıların romantik ilişkilerinde partnerlerine yönlendirdikleri biricik olabilme, herkesten farklı bir konumda değerlendirilme ve özel olduğunu hissedebilme şeklindeki beklentileri ve bu beklentiler üzerindeki sosyal faktörlerin etkisi ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında; katılımcılardan bazılarının, romantik bir ilişkide diğer kişilerden farklı ve özel olduğunun hissettirilmesi, biricikliğinin hissettirilmesi,

sevilmesi ve sevdiğinin diğer insanlara da gösterilmesi yönünde beklentilerinin bulunduğu görülmüştür. Bahsedilen beklentilerde, herkesten farklı olduğunu hissedebilme ve bunu diğer kişilere gösterebilme arzusunun vurgulanması dikkat çekmiştir. Bu arzuya sahip katılımcıların verileri incelendiğinde ise yalnızca beklentilerinin ortak olduğu değil, aynı zamanda baba kaybının ardından gelişen belirli düşünce kalıplarındaki ve yaşam olaylarındaki benzerliklerin de bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu alt temayı oluşturan katılımcılar, baba kaybıyla birlikte aile kavramının yok olduğunu, çekirdek ailenin dağıldığını ve geniş ailenin bir üyesi olmak zorunda kaldıklarını ancak, bahsedilen bu geniş ailedeki bireylerin her birinin ait oldukları çekirdek aile varken kendilerinin "ortada kaldıklarını", kalabalık aile içinde görünmez olduklarını, kaynağı baba olarak görülen özel ve tek olma duygusunda eksiklikler yaşadıklarını, kaybedilen biricikliğe tekrar kavuşma arzusunu romantik ilişkilerine öteledeklerini belirtmişlerdir. Bu noktada, bireylerin görünmez oldukları betimlemesi ile romantik ilişkideki, "Beni de birisi çok sevsin, herkesten özel görsün ve bunu da herkes bilsin." arzusu arasındaki ilişki oldukça dikkat çekmiştir.

Bazı katılımcılar, baba kaybının ardından aile dinamiğinde köklü değişimlerin yaşandığını, bu değişimlerin aile üyeleriyle olan duygusal etkileşimlerini etkilediğini ve bu duygusal bağı yeniden kurma arzusunu bir partner aracılığıyla gerçekleştirmeyi hayal ettiklerini belirtmişlerdir.

"Babamdan sonra biz yapayalnız kaldık, kendi ailemizden çok akrabalarla yakın olduk Babamdan sonra artık kalabalık bir ailedeydik. Orada da tam sevgiyi alamıyordum. Herkesin kendi işi vardı. Orada istiyordum ki benim saçım okşansın, sevileyim ama herkesin kendi ailesi vardı çok yoğunlardı. Ben de o kalabalığın içinde yapayalnız kaldım, görünmüyor gibiydim. O zaman da bir sevgilim olsun hep beni düşünsün, beni kollasın, sevsin, ilgilensin istiyordum. Yaşadığım ilişkideki beklentim, çok sevilmek koruyup kollanmak. Bunu herkes bilsin görsün istiyorum. Herkes desin ki, 'Onlar kendi evlerinde, çok mutlular, çok aşıklar.'" (K14)

"Babam gidince çok aile gibi olmadı. 3 kadın kaldık. Akrabalar ailemiz gibi oldu. Her duygunu, her anını o anda paylaşamayabiliyorsun. Biraz içe dönüyorsun, duygularını paylaşmanın sırası değil diyorsun. Eşimden beklentim destekçi olması,

benim sevildiğimi hissettirmesi, duyguları paylaşabilmem, özel olduğumu göstermesi." (K4)

"Ben babamın en kıymetli çocuğuydum bunu diğer kardeşlerim de bilirdi. Sevgilimin de herkesten ayrı bir yere koyması bana bazen bunu çağrıştırıyor. Bu kısmıyla da babama benziyor sanki." (K12)

"İlişkiden beklentim hep onun tarafından çok sevilmek, çok değer görmekti. Çok farklı bir yerimin olduğu bilme isteğiydi." (K19)

Özetle; bazı katılımcılar, babanın vefatının ardından çekirdek ailelerinin yok olduğunu ve yaşamlarında akrabaların daha ön plana çıktığını ifade etmişlerdir. Bahsedilen akrabaların her birinin çekirdek ailesinin olması ve kendi aileleri ile meşgul olmaları, katılımcılarda görünür olmama duygusunu ortaya çıkarmış ve bunun sonucunda "duygularını paylaşma haklarının bulunmadığı" kanısını oluşturmuştur. Ancak, katılımcılar bunun tam aksine her iki ebeveyninin de hayatta olduğu yani, çekirdek aileye sahip olan her bireyin duygularını rahatlıkla paylaşabildiği ve görünür olduğu düşüncesi ile çocukluk dönemini geçirdiklerini vurgulamışlardır. Kendilerine ve diğer kişilere dair yargıları birlikte ele alındığında ise katılımcıların çocukluk döneminde görünür olmamayı ve duygularını paylaşamamayı bir eksiklik olarak değerlendirdikleri, aynı şekilde sosyal çevreleri tarafından da kendilerinin bu eksiklikle değerlendirildiğine inandıkları ve bir ilişki aracılığıyla bu eksikliği telafi ederek kendilerine ve sosyal çevrelerine "artık eksik olmadıklarını" göstermeyi arzuladıkları anlaşılmıştır. Tam bu noktada, katılımcıların eksikliğin telafisi isteğini romantik ilişkiye aktardıkları ve bu çerçevede ilişki beklentilerini oluşturdukları görülmüştür. Dolayısıyla bazı katılımcıların romantik ilişki beklentilerinde, babanın ölümüyle kaybedilen biricikliğe kavuşma ve diğer kişilere eksikliğin tamamlandığını bildirme arzusunun belirleyici olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

3.1.2.2. Babanın Boşluğunun Partner ile Tamamlanması Hayali Alt Teması

Bu alt temada, romantik ilişkide babanın vefatıyla ortaya çıkan baba rolünün eksikliğinin ve ihtiyaçların giderilmesi amacıyla oluşturulan beklentiler ele alınmıştır. Bazı katılımcıların romantik ilişkide partnerlerinden beklentilerini destekçi, koruyucu, sevgi veren ve yönlendiren gibi betimlemelerle ifade ettikleri görülmüştür. Bununla

birlikte partner imgesini de “bir baba gibi” nitelemeleri, babanın vefatı ile partnerden beklentiler arasında bağlantı bulunup bulunmadığına dair merak uyandırmıştır. Bu bağlamda, katılımcılara yönlendirilen araştırma sorularından, “Bir baba nasıl olmalı?” ile “Partnerden beklentileriniz nedir?” sorularına verilen yanıtlar karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu noktada, alt temayı oluşturan katılımcıların baba rollerini koruyucu, sığınak, destek, güven, akıl danışılabilecek yetişkin ifadeleri ile tanımlarken; partnerden beklentilerini ise “Destek olmalı, koruyup kollamalı, yalnız hissettirmemeli, sevmeli, herhangi bir konuda danışılabilmeli.” şeklinde belirtmeleri dikkat çekmiştir. Katılımcıların her iki soruya verdikleri yanıtlar birlikte ele alındığında ise babadan beklenen roller ile partnerden beklenen roller arasında ortak tanımlamaların bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, bazı katılımcıların baba figürü ile partner arasında bir aktarım yaptığı ve romantik ilişkide baba rolü boşluğunu doldurmayı amaçlayan beklentiler oluşturdukları çıkarımına ulaşılmıştır.

Bu katılımcıların partnerden beklentilerinde sıklıkla baba eksikliğine atıfta bulunmaları da bu çıkarımı güçlendirmiştir. Bununla birlikte, bu bireylerin partnerlerinden beklentileri ile baba figüründen beklentileri arasında paralellik kurdukları ve buna dair içgörüye sahip oldukları görülmüştür.

“Ben partnerimden hep babam olmasını beklerim. Baba gibi sahiplenici, bir dediğimi iki etmeyen, hayatını benim için yaşamasını isterim. Babam gibi bana düşkün olmasını isterim. Babanın yerini alacak bir partner benim için önemliydi. Onun yerini doldurması…” (K13)

“Baba bir dağ gibidir, o varsa her şey tamam. Romantik ilişkiden benim eksik olan parçamı telafi etmesini bekledim. Benim yapamadıklarımın babamın olmayışından olduğunu düşündüm ve bir ilişki ile birbirimize destek oluruz o boşluğu doldururuz diye düşündüm.” (K1)

“Baba arkanda duran demek benim için. İyi olsun kötü olsun varlığı olsun yeter. Sahiplenme duygusu ve koruyup kollayıcılık... Hani insanlar bu duyguları babasından bekler, belki de biz babamız olmadığı için bunları eşten bekliyoruz.” (K4)

Özetle, katılımcıların ilişki partnerlerine kişilik özelliklerinden, mizacından, sosyokültürel koşullarından bağımsız olarak roller atadığı ve bu rollerin temelinin

baba kaybıyla oluşan boşluğun doldurulması arzusu, tekrar bir babaya kavuşma düşlemi olduğu fark edilmiştir. Bu bireylerin, romantik ilişki partnerleri tarafından baba rolü ihtiyacının karşılanması ve boşluğunun doldurulması hayalini taşıdıkları çıkarımına ulaşılmıştır.

3.1.3. Baba Temsilinde Partner Seçimi Temasına İlişkin Alt Temalar ve Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen üçüncü tema "baba temsilinde partner seçimi" temasıdır. Bu temada, katılımcıların romantik ilişki partnerlerini belirleme ve karar verme süreçlerinde babanın temsilinin doğrudan veya dolaylı olarak etkisi ele alınmıştır. Baba temsilinde partner seçimi teması; "baba boşluğunu doldurma amaçlı partner seçimi", "değişen yaşam şartlarıyla yapılan evlilikler" ve "baba imgesine ulaşma amaçlı kurulan ilişkiler ve hüsran" olarak üç alt temaya ayrılmıştır.

"Baba temsilinde partner seçimi" teması ile "babanın boşluğunun partner ile tamamlanması hayali" alt temasının her ikisinde de baba boşluğunun partner seçimine etkisi incelenmektedir. Ancak, babanın boşluğunun partner ile tamamlanması hayali alt temasında babanın boşluğunun partner seçimindeki beklentilere ve arzulara yansıması gibi bilişsel süreçler ele alınmış iken baba temsilinde partner seçimi temasında bu bilişsel süreçlerin sonucu olan partner seçme, romantik ilişki yaşama veya evlenme gibi eylemleri içeren davranışsal boyutu ele alınmıştır. Dolayısıyla, ikisi de partner seçimine odaklanan bu başlıklardan baba boşluğunu doldurma amaçlı partner seçimi alt teması bilişsel boyutu; baba temsilinde partner seçimi teması ise davranışsal boyutu incelemesi sebebi ile ayrışmaktadır. Bu davranışsal boyutlar ise, partner seçimi, evlilik ve baba imgesine ulaşılamayarak hüsran ile karşılaşılan romantik ilişki/ evlilik çerçevesinde incelenmiştir.

3.1.3.1. Baba Boşluğunu Doldurma Amaçlı Partner Seçimi Alt Teması

Bazı katılımcıların, romantik ilişkide veya evlilikte partner seçimi ve karar verme aşamalarındaki kriterlerinden birisi olarak baba eksikliğini vurguladıkları görülmüştür. Bu katılımcılar, partner seçimlerinde beklentilerinin büyük bir rol oynadığını ve beklentilerinin önemli bir kısmını ise baba boşluğu ile ortaya çıkan ihtiyaçların belirlediğini ifade etmişlerdir. Bu alt temada, baba ihtiyacı temelli oluşan

arzuların, beklentilerin, algıların neticesinde ortaya çıkan partner seçimi davranışı ele alınmıştır.

Elde edilen bulgularda, katılımcıların bazılarının babanın vefatının ardından baba rolünde bir eksiklik yaşadıklarını ve bu eksikliği romantik ilişkilerinde tamamlamaya yönelik bir ilişki beklentisi oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Bu beklentilerin ise bireylerin partner seçiminde belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür. Bazı katılımcıların, bu eksikliği giderecek partner özelliklerini belirlerken, baba kaybının yol açtığı boşluğun ancak babaya benzer bir kişi ile doldurulabileceği düşüncesiyle hareket ettikleri fark edilmiştir. Bu doğrultuda, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, babaya fiziksel özellikleri, kişilik yapıları ya da duygu ifade etme biçimleriyle benzeyen bireylere çekildikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların baba ile benzerlik kurdukları kişilerle yaşadıkları romantik ilişkilerdeki beklentilerinin yalnızca romantik ilişkiye ait olmadığı, aynı zamanda baba-çocuk ilişkisine ait unsurları da barındırdığı gözlemlenmiştir.

Bu katılımcılar, romantik ilişki partnerleri ile baba figürünün çeşitli özellikleri arasında benzerlik kurduklarını ve partnerden hoşlanma aşamasında bu benzerliğin önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir.

"Ben romantik ilişkilerimde partnerlerimin, babamın fiziksel özellikleri ile benzer olduklarını düşünüyorum. Göz rengi mesela ilk sevgilimin de eşimin de aynı. Babamın da öyleydi. Ayrıca, babama hep zeki derler. Ben de zeki insanı severim. Kafası çalışabilen birisi olmalı. Babam çok zekiymiş." (K3)

"Babamdan sonra ben büyümek zorunda kaldım. Ben babama fiziksel olarak benzeyen kişilere çekiliyordum. İdeolojik olarak, duruş olarak babama benzeyen bir kişiye çok aşık oldum mesela. Böyle bir kız çocuğu gibi onun tarafından ilgi görmek, farklı görülmek istiyordum. Onun tarafından sevilmek benim için çok önemliydi. Babama benziyorken bir de beni sevsin, korusun kollasın, bir aile kuralım istedim." (K19)

Babanın boşluğunu tamamlama güdüsüyle şekillenen partner seçiminde, bazı katılımcıların babaya benzer özelliklere sahip kişilere yönelirken, bazı katılımcıların ise bilinçli olarak babalarının tam zıt özelliklerine sahip bireyleri tercih ettikleri

görülmüştür. Babaya benzeyen veya benzemeyen partnerleri seçen katılımcıların oluşturduğu her iki grubun da motivasyonunun temelinde baba eksikliğini giderme arzusu olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı katılımcılar, partnerinin babaya benzer olması gerektiğini vurgularken, diğerlerinin tam tersi özelliklere sahip olmasına önem vermeleri arasındaki ayrışmanın kaynağı merak uyandırmıştır.

Bu doğrultuda, bireylerin bulguları karşılaştırmalı incelenmiş olup katılımcıların babayı tanımlanma şeklinde köklü farklılıkların bulunduğu görülmüştür. Babayı olumlu özellikleri ile tasvir eden katılımcıların babaya benzer partner tercih etme eğiliminde oldukları; babayı kendisi ve sosyal çevresi tarafından olumsuz özellikleri ile betimleyen katılımcıların ise babanın özelliklerinin aksi olarak niteledikleri partnerlere yönelme eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında, babaya benzemeyen ve zıt özellikler taşıdığı vurgulanan partnerleri tercih eden katılımcıların, vefat eden babalarından ziyade arzu edilen bir babanın varlığına ihtiyaç duydukları kanısı oluşmuştur. Bu bireylerin, babanın varlığını romantik ilişkide karşılamayı arzuladıkları ve bunu, babalarını olumsuz özellikleriyle tanımladıkları için tam aksi niteliklere sahip bir ilişki partneri seçerek eyleme dönüştürdükleri anlaşılmıştır. Sonuç olarak, bu katılımcıların idealize edilen baba özellikleriyle örtüşen bir partner aracılığıyla baba eksikliğini gidermeyi amaçladıkları çıkarımına ulaşılmıştır.

Bu katılımcılar, romantik ilişkilerinde partnerin baba rollerine sahip olmasına önem verdiklerini, ancak bununla birlikte babaları ile benzer özelliklerinin olmamasına da dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

"Babam çok zor birisiydi, yaşasaydı muhtemelen böyle bir yaşamım olmazdı, daha kötü olurdu. Ben babamın tam aksi bir adamı eş olarak seçtim. Bence erken yaşta babası ölen kişiler ya babalarının aynısı ya da tam zıttı kişiler seçiyorlar. Ben eşimi çok inceledim, babamla benziyor mu diye ama tek bir benzerlik bulamadım. Ben eşimden bir baba olmasını istedim. Bir baba gibi koruyup kollasın, sahiplenici, dediğimi iki etmeyen birisi. Aslında benim babamla böyle bir ilişkimiz yoktu, problemlerimiz vardı." (K13)

"Babam hayatını çok hızlı yaşamış. Annem de çok iyi anmaz. Ama benim eşim, eşine ve çocuklarına düşkündür. Ne yaparsak birlikte yaparız. Evden işe, işten eve gidip gelir. Çok iyi bir baba, çok iyi bir eştir." (K8)

Bunun yanı sıra, bazı erkek katılımcıların da baba boşluğunu doldurma amacıyla partner seçiminde bulundukları görülmüştür. Ancak, bu boşluğu baba-çocuk ilişkisi üzerinden değil, annenin hayatındaki partner rolü bağlamında ele aldıkları tespit edilmiştir. Bu katılımcıların, babanın vefatının ardından annenin bakım ve sorumluluğunu üstlenme konusunda kendilerini yükümlü hissettikleri ve partner seçiminde annenin bakımını üstlenebilecek veya anne ile aynı evde yaşama koşulunu kabul edebilecek bireyleri tercih ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla, bu katılımcılar da babanın vefatının yarattığı boşluğu doldurma motivasyonuyla hareket etmekte ancak, bunu partnerleri aracılığıyla baba-çocuk ilişkisi eksikliğini gidermekten ziyade, annenin eş rolüne duyduğu ihtiyacı karşılamaya yönelik bir tutum geliştirmek şeklinde gerçekleştirmektedirler.

Bu katılımcılar, romantik ilişkilerinin dinamiğinde annenin ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verdiklerini, bu bağlamda partner seçiminde bulunduklarını belirtmişlerdir.

"Ben âşık olmaya fırsat bulamadım. Evliliğimi de âşık olduğum kişi ile değil akraba ile yaptım. Hani evlenirsek anneme bakar yabancı olursa istemez diye düşündüm. Ama babam olsaydı böyle düşünmem gerekmezdi, anneme onun bakacağını bilirdim. Babam öldükten sonra annemi de benim düşünmem gerekti." (K1)

"Babam hayatta olsaydı daha özgür olabilirdim. Şimdi annem tek kalıyor, onu da düşünmem lazım. Daha önce birçok fırsatı annemi tek bırakmamak adına geri çevirdim. Mesela şu anda annemin sorumluluğu evleniyor olsam bile bende, onu düşünerek evleneceğim kişiye de baştan söyledim. Oturacağımız evi belirlerken bile anneme yakın olmasına bakıyoruz, her an ulaşabileyim bir ihtiyacı olursa karşılayabileyim diye. Bunu evleneceğim kişiye en baştan söyledim. Bu önemli bir şeydi benim için eğer partnerim bunu kabul etmeseydi evlenmeyebilirdim." (K10)

Özetle, katılımcılardan bazılarının partner seçimi kriterlerinde, babanın boşluğunun doldurulmasının önemli bir rolünün olduğu fark edilmiştir. Bu amaç

doğrultusunda yapılan partner tercihlerinde ise bireylerin rastgele bir partner ile bu boşluğu doldurmayı tercih etmedikleri aksine babaya benzer özelliklere sahip veya benzer olmayan özelliklere sahip kişilere yöneldikleri fark edilmiştir. Bu noktada, benzer olan veya tam aksi özelliklere sahip olan kişilere yönelen katılımcıların tercihlerini farklılaştıran unsur araştırılmıştır. Katılımcıların sahip olunan babaya dair algılarında farklılıkların bulunduğu, bunun da benzer özelliklere veya benzer olmayan özelliklere sahip kişilere çekilmelerinin asıl nedenini oluşturduğu görülmüştür. Babayı olumlu özellikleri ile anımsayan katılımcıların, baba ile benzerlik kurdukları kişileri tercih ederken; babayı olumsuz özellikleri ile anımsayan katılımcıların ise tam zıttı özelliklere sahip olduğunu vurguladıkları kişileri tercih ettikleri anlaşılmıştır.

Bunun yanı sıra, araştırmanın erkek katılımcılarından bazılarının da babanın boşluğunu doldurma amacıyla partner seçiminde bulundukları görülmüştür. Fakat, bu boşluğu diğer katılımcılardan farklı olarak annenin partner eksikliği boyutuyla değerlendirdikleri ve bu eksikliği giderme amacıyla partner tercihinde bulundukları fark edilmiştir. Bahsedilen bu erkek katılımcıların, babanın vefatıyla annenin hayatındaki partner eksikliğinin (eşlik etme, birlikte yaşama, sorumlulukları paylaşma gibi) kendi evliliği ile tamamlanmasını amaçladıkları ve bu koşulu kabul eden, sağlayan partnerleri tercih ettikleri görülmüştür.

Kısacası, bu alt temada ele alınan katılımcıların her birinin partner seçim kriterlerinde, babanın boşluğunun ortaya çıkardığı farklı boyutlardaki eksiklikleri tamamlama motivasyonunun belirleyici olduğu ve bu doğrultuda partner seçiminde bulundukları sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.3.2. Değişen Yaşam Şartları ile Yaşanılan İlişkiler/ Yapılan Evlilikler Alt Teması

Bu alt temada, katılımcılardan bazılarının evlilik deneyimlerinin veya evlilik dışı romantik ilişkilerinin başlamasında ve sürdürülmesinde, babanın vefatıyla değişen yaşam koşullarının etkileri ele alınmıştır.

Araştırmanın katılımcılarından bazılarının evlilik veya romantik ilişkilerinden bahsederken babanın kaybının çok boyutlu etkilerini işaret ettikleri görülmüştür. Bu ilgi çeken ortak bulgular derinleştirildiğinde katılımcılardan bazılarının babanın

vefatıyla erken evlenmek zorunda kaldığını, bazılarının baba kaybıyla birlikte algılanan toplumsal beklentilerin flört dönemi için izin vermediğini ve bu sebeple sağlıklı bir şekilde partneri tanımadan evlenmek zorunda hissettiğini, bazılarının ise sosyoekonomik koşulların ve toplum baskısının evliliğe mecbur bıraktığını ifade ettikleri görülmüştür. Bu ifadeler, romantik ilişkinin veya evliliğin gerçekleşme sebebini farklı gerekçelerle açıklasa da tümünün değişen yaşam koşullarından kaynaklı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların da bu çıkarıma ulaştıkları ve evliliklerini ya da romantik ilişkilerini babanın kaybı çerçevesinde irdeledikleri fark edilmiştir.

Bunun yanı sıra, katılımcılardan evliliklerinden veya romantik ilişkilerinden memnun olduklarını belirten kişiler de değişen yaşam koşullarıyla evlilik gerçekleştirdiklerini veya romantik ilişki yaşadıklarını vurgulamışlardır. Bu bulguların da bu alt temada incelenmiş olması nedeniyle, "değişen yaşam şartlarıyla yaşanılan ilişkiler/ yapılan evlilikler" alt temasında pişmanlık veya hüsran duygularına odaklanılmamış yalnızca koşulların romantik ilişkinin başlamasına ve sürdürülmesine olan etkisi değerlendirilmiştir.

Bazı katılımcıların, baba kaybının evlilik yaşı ve partner tercihinde belirleyici bir özelliğe sahip olduğunu vurguladıkları, kaybın toplumsal ve bireysel boyutlarıyla evlilik yaşı, partner tercihi gibi hususları şekillendirdiğini belirttikleri görülmüştür.

"Yaşım çok küçük evlendim. Babasızlığın bana en büyük etkisi evliliğime oldu. Maddi koşulların elvermemesinden, kimsesizlikten erkenden evlenmek zorunda kaldık. Babam hayatta olsa asla aynı kişiyle evlenmezdim. Daha bilinçli bir evlilik yapardım. İlişkideyken de öyle rahat dışarıya çıkamıyorsun, gezemiyorsun. Mecbur evlenmek durumunda kalıyorsun." (K2)

"Şu anda eşimle çok mutluyum, birlikte büyüdük ama babam olsaydı ben aynı yaşta evlenebileceğime ihtimal vermiyorum. Bir baba olsaydı başımızda o kadar erken evlenmezdik. Eş seçimimde babamın vefat etmesinden dolayı erken evlenmemin etkisi vardı. Erken evlenmek zorunda olmasaydım bilgi birikimim, farkındalıklarım değişirdi ve farklı birisiyle evlenebilirdim." (K15)

Katılımcılardan bazıları, değişen yaşam koşullarının evlilik ve romantik ilişkiler üzerindeki etkisini değerlendirirken babanın vefatının özgürlük kazanmalarına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, babalarının vefatının ardından hayatta kalan ebeveyn olan annenin aile içi otoriteyi üstlendiğine ancak, baba otoritesine kıyasla daha esnek ve anlayışlı bir tutum sergilediğine değinmişlerdir. Anne ve baba arasındaki tutum farklılığının, katılımcıların romantik ilişki deneyimlerinde daha fazla özgürlük yaşamalarına olanak tanıdığını ve değişen yaşam koşullarının onlar açısından bir avantaja dönüştüğünü belirtmişlerdir. Bununla birlikte, katılımcılardan bazıları babanın hayatta olması halinde yaşadıkları romantik ilişki deneyimlerinin ya da yapılan evliliklerinin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını dile getirmişlerdir. Bu da katılımcıların baba kaybının etkilerini yalnızca olumsuz bir perspektiften değerlendirmediklerini, aynı zamanda bu durumun partner seçiminde ve romantik ilişkilerinde sağladığı olumlu yönlerini de vurguladıklarını göstermektedir. Bu katılımcıların, babanın yokluğunun romantik ilişkilerde özgürlük sağladığı için bazı açılardan bir avantaj oluşturduğunu ifade ettikleri görülmüştür.

"Babamın olmaması özellikle ergenlik döneminde avantaja döndü aslında. Anne kız ilişkisinde anne biraz daha idare eden taraf oluyor hani babanın duyması kızması gibi durumlar olmuyor. Babamın kızabileceği bir şeye annem tolerans gösterebiliyordu." (K4)

"Ben erkek arkadaşımla yaşıyorum mesela. Bunu ağabeylerim, ablalarım ve annem biliyor. Babam hayatta olsaydı buna müsaade etmezdi sanırım. Bu açıdan bana özgürlük sağladı bu kayıp." (K3)

"Babasız büyümem bana daha kolay ve bireysel adım atmamı sağladı. Babam hayatta olsaydı bu kadar rahat ilişkiler kuramayabilirdim." (K19)

Özetle, bazı katılımcılar romantik ilişkilerinin veya evliliklerinin başlamasında ve sürdürülmesinde babanın kaybının belirleyici bir faktör olduğunu vurgulamışlardır. Bu katılımcıların, baba kaybının toplumsal algısı, babasızlık etiketi çerçevesinde geliştirdikleri otokontrol mekanizmaları veya sosyoekonomik koşullar nedeniyle romantik ilişkiyi/evliliği kaçınılmaz bir mecburiyet olarak yorumladıkları anlaşılmıştır. Buna karşılık, bazı katılımcılar ise babanın vefatının kendilerine

özgürlük sunduğunu ve romantik ilişkiyi/evliliği deneyimlemeleri açısından bir avantaja dönüştüğünü ifade etmişlerdir.

Katılımcıların tüm ifadeleri birlikte değerlendirildiğinde, baba kaybının romantik ilişkilere veya evliliğe yansımasının bazıları tarafından "zorunluluk", bazıları tarafından ise "avantaj" olarak algılandığı görülmektedir. Ancak, her iki durumda da baba kaybının ardından değişen yaşam koşullarının romantik ilişkinin/evliliğin başlamasında ve sürdürülmesinde doğrudan etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.3.3. Baba İmgesine Ulaşma Amaçlı Kurulan İlişkiler ve Hüsran Alt Teması

Bu alt temada, baba imgesine ulaşma amaçlı tercih edilen partnerle kurulan ilişkiler sonucunda babanın boşluğunun doldurulamayacağı farkındalığının geliştirilmesi, bununla ilişik olarak yaşanılan hayal kırıklığı ve farklılaşan ilişki beklentileri ele alınmıştır

Katılımcılardan bazıları, babanın kaybının ardından baba figüründe boşluk yaşadıklarını ve bu boşluğun ortaya çıkardığı ihtiyaçların, romantik ilişkide tamamlanması beklentisi ile partner seçiminde bulunduklarını ancak bu süreçte hayal kırıklığı ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu bireylerin, baba kaybı zemininde oluşturdukları beklentiler ile yaşadıkları hayal kırıklığı arasındaki bağlantı incelenmiştir. Sonucunda ise, katılımcıların romantik ilişkilerde bir partner ile birlikte olmaktan ziyade, baba imgesine ulaşmayı ve onu sürdürmeyi amaçladıkları fakat yeniden bir babaya kavuşmanın mümkün olmadığını fark ettiklerinde de babanın boşluğunun doldurulamayacağı gerçeğiyle yüzleşerek hüsran yaşadıkları anlaşılmıştır.

Bu katılımcılar, baba imgesine kavuşma hayaliyle kurulan ilişkilerde yaşanan hayal kırıklığının ardından, önce beklentilerinin daha sonra partner seçimindeki kriterlerinin değiştiğini ifade etmişlerdir. Bahsedilen bireylerin, romantik ilişkilerini başlangıçta baba-çocuk ilişkisi yarım kalmış bir çocuğun istekleri doğrultusunda şekillendirdikleri, fakat zamanla bir yetişkinin istekleri ve beklentileri doğrultusunda belirlemeye başladıkları görülmüştür. Bu değişimle birlikte, bazı katılımcıların babanın gölgesinden sıyrılarak ilişki beklentilerini, rollerini ve partner seçim kriterlerini yeniden inşa ettikleri fark edilmiştir.

Bazı katılımcılar, baba figürü ile tekrar duygusal etkileşimde bulunabilmek amacıyla romantik ilişki kriterlerini belirlediklerini, bu bağlamda ilişki başlatıp sürdürdüklerini, ancak bu ilişkilerde babaya ulaşılamayacağını kavraması ile romantik ilişki algısında birçok değişikliklerin meydana geldiğini belirtmişlerdir.

"Ben babama benzer birisini aramayı aştığımı düşünüyorum. O, babama benzese de benzemese de babam değil. Tabii bunun için bir sürü şey yaşamak zorunda kaldım ama artık böyle düşünmüyorum. Ben babama fiziksel olarak benzeyen kişilere çekiliyordum. Babama benzeyen birisi tarafından sevilmek benim için çok önemliydi. Ama şimdi bu değişti. Önceki ilişkilerimde umduğumu bulamadığımdan artık beklentilerim değişti. Artık daha sorumluluğu alan birisi olmasını önemsiyorum." (K19)

"Şimdi baktığımda gerçekten bir insandan bu kadar şey beklemeseydim diye düşünüyorum. Babamdan alamadığım o sevgiyi, kafamda büyüttüğüm sevgililerimden almak istiyordum. Birlikte olabilmek için her şeyi göze alıyordum, yeter ki o beni sevsin koruyup kollasın. Onun sevgisini sadece bana vermesi benim için önemliydi. O hata yapmaz, o babam gibi mükemmeldir diye düşünüyordum. Şu an daha güçlüyüm, artık beklentilerim farklı." (K14)

"Partnerimden bir baba gibi daha sahiplenici, koruyup kollayıcı olmasını bekliyordum. Ben onu baba yapmaya çalıştığım için problemler yaşıyorduk. Onu buna zorluyordum. Ama sonra bunun peşini bıraktım. Artık partnerimden baba olmasını değil hayat arkadaşı olmasını bekliyorum." (K13)

Özetle, bazı katılımcıların romantik ilişki aracılığıyla babanın imgesine tekrar kavuşmayı arzuladıkları ve bu doğrultuda partner seçiminde bulundukları görülmüştür. Ancak, bu ilişkilerde babaya tekrar ulaşılamayacağını fark eden bireylerin bakış açıları zaman içinde değişmiş ve partner seçiminde babaya kavuşma ölçütünün etkisi azalmıştır. Bununla birlikte, bu farkındalık oluşmadan önceki kriterlere dayanarak kurulan romantik ilişkiler veya evlilikler, katılımcılar tarafından hüsranla sonuçlanan deneyimler olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, bu katılımcıların romantik ilişki deneyimleri ve kazandıkları farkındalık doğrultusunda, babanın imgesine kavuşma arzusuyla oluşturulan ilişki

beklentilerinin yerine bireysel, psikososyal ve sosyoekonomik gibi çeşitli faktörleri gözeterek oluşturdukları yeni ilişki beklentilerini yerleştirdikleri görülmüştür.

3.1.4. Farklılaşan Yaşam Koşulları Perspektifinde Romantik İlişkinin Toplumsal Boyutu Temasına İlişkin Alt Temalar ve Bulgular

Bu temada, babanın vefatıyla birlikte bireyin toplum tarafından "kimsesiz" olarak etiketlendiğine dair algısı; bu algının, bireyin romantik ilişkilerdeki rollerini yorumlama biçimine ve bireysel davranışlarını şekillendirmesine olan etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda, katılımcıların baba kaybı sonrasında toplumsal algı ve etiketlemeler doğrultusunda romantik ilişkilerini nasıl anlamlandırdıkları ve bunun ilişki dinamiklerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Tema, "baba eksikliğinin ilişki dinamiğine etkisi" alt temasıyla detaylandırılmıştır.

3.1.4.1. Baba Eksikliğinin İlişki Dinamiğine Etkisi Alt Teması

Bu alt temada, bazı katılımcıların babanın vefatını bir sosyal statü kaybı olarak değerlendirmelerine, bu bakış açısıyla ilişki partnerlerinin ve diğer bireylerin davranışlarını yorumlamalarına ve kendi tutum ile davranışlarını sahip oldukları sosyal statü algısı çerçevesinde şekillendirmelerine yer verilmiştir.

Katılımcılardan bazılarının ifadelerinden, babanın varlığını dış dünyaya karşı sahipsiz olmadıklarını göstermek veya babanın sosyal çevresinde sahip olduğu itibarı paylaşabilmek için bir gereklilik olarak gördükleri anlaşılmıştır. Bu bağlamda babanın vefatının, katılımcılarda sahipsizlik ve kimsesizlik algısına yol açtığı, bununla birlikte bir tür sosyal statü kaybı hissi oluşturduğu görülmüştür.

Katılımcıların, günlük yaşamlarında kendilerine eşlik eden sosyal statü kaybı algısını romantik ilişkilerine de yansıttıkları görülmüştür. Bu doğrultuda duygu paylaşımı, sorumluluklar, roller, davranış ve tepki biçimleri gibi birçok ilişki unsurunu, bu algının perspektifinde değerlendirdikleri fark edilmiştir. Dolayısıyla sahip oldukları sosyal statü kaybı algısının bir sonucu olarak, romantik ilişki partnerine veya sosyal çevreye yönelttikleri duygu, düşünce ve davranışın bu algı doğrultusunda şekillendiği anlaşılmıştır.

Bu katılımcılar, toplum tarafından, "babası olmayan biri" olarak değerlendirildiklerini, bu durumun romantik ilişkilerde de etkisini gösterdiğini ve eğer babaları hayatta olsaydı, farklı bir yaklaşımla karşılaşabileceklerini belirtmişlerdir.

"Toplum aile yapılarını çok önemser. Benim babamın olması onun ailesinin gözünde çok büyük bir artı sağlardı. Bir de benim babam çok sayılan birisiydi, onu birebir tanımış olsalardı bana bakış açıları değişirdi. Babam hayattayken herkes bana 'Onun kızı mısın?' diye sorar, sıcak davranırdı. Böyle birisi olduğunu bilselerdi bana başka gözle bakarlardı." (K12)

"Ben evlenirken eşimin ailesi, 'O kimsesizle ne yapacaksın?' deyip karşı çıktı. Böyle bir önyargıyla karşılaştım. Eşim benim arkamda durdu, bu çok önemliydi ilişkimiz için. Ama sonuçta böyle bir engelle karşılaştık." (K18)

Araştırmada, bazı katılımcıların baba eksikliğini, "dönülebilecek bir evin yok olması" olarak anlamlandırdıkları fark edilmiştir. Benzer şekilde, ilişki partnerleri ve çevrelerindeki diğer bireylerin de kendilerine dair kimsesiz, dönebilecek bir evi yok şeklinde bir bakış açısına sahip olduklarını varsaydıkları görülmüştür. Diğer kişilerin tutum ve davranışlarını da bu varsayım çerçevesinde açıklama eğiliminde oldukları anlaşılmıştır.

Ancak, bu noktada en dikkat çekici husus, katılımcıların dış dünyadan kendilerine yöneltildiğini düşündükleri kimsesiz algısını içselleştirerek, kendi davranışlarını kısıtlamaları ve kendilerini alttan almak zorunda olarak görmeleridir. Bu bireylerin, babanın kaybını bir çeşit kendi davranış özgürlüğünü yitirmelerindeki ve diğer kişilerin yıkıcı davranışını hak etmelerindeki gerekçe olarak yorumladıkları görülmüştür.

Bu katılımcılar, baba kaybı nedeniyle maruz kaldığını düşündükleri olumsuz tutum ve davranışları tolere etmek zorunda olduklarını, babanın hayatta olmamasının buna neden olduğunu belirtmişlerdir.

"Babam olsaydı evlilikte karşı tarafın ailesi bana öyle davranamazdı. O zamanlarda babamın beni korumasına çok ihtiyaç duydum. Evlilikte daha çok alttan almak zorunda kalıyorsun eğer babanın olduğunu bilsem daha dik durabilirdim. Zaten

babam hayatta olsaydı beni onların yanında bırakmaz götürürdü, onlar da öyle davranamazdı." (K8)

"Babanın hayatta olmaması insanın gidebilecek yerinin olmaması anlamına geliyor. İlişkiden, evlilikten gidebilecek bir yer olması her şeyi değiştirirdi. Bu kadar susmak zorunda kalmazdım, çıkıp gidebilirdim. Ama gidebilecek bir yerin olmayınca hep alttan alıyorsun." (K6)

"Babam olsaydı bana öyle davranmalarına izin vermezdi zaten beni alıp hemen götürür bizi boşandırırdı. Ama baban olmayınca alttan alıyorsun, kendin mücadele etmeye çalışıyorsun." (K15)

"Ben evlilikte hep annemin tembihlediği gibi davrandım. Hiç fevri olmadım. Çünkü bir baban yok, dönebileceğin yer yok. Bu çok etkiliyor." (K16)

Özetle, bazı katılımcıların romantik ilişkilerinde veya evliliklerinde, baba kaybının diğer bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyici bir faktör olarak gördükleri anlaşılmıştır. Bu katılımcılar, babanın varlığını bir sosyal statü unsuru olarak değerlendirmiş ve onun ölümüyle birlikte sosyal statü kaybı yaşadıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Baba kaybını sosyal statü kaybı perspektifinde ele alan bu katılımcıların, yalnızca kendilerini bu şekilde etiketlemekle kalmayıp romantik ilişki partnerleri ve diğer kişiler (akrabalar, partnerin ailesi gibi) tarafından da benzer bir etiketlemeye maruz kaldıklarına inandıkları görülmüştür. Bu doğrultuda, partnerlerinin ve çevrelerindeki diğer bireylerin davranışlarını yorumladıkları ve aynı zamanda kendi davranışlarını da bu perspektife göre şekillendirdikleri anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, bu bakış açısına sahip katılımcıların kendilerine "dönülebilecek bir evi olmayan" ve bu nedenle "rahatsız edici birçok davranışı tolere etmek zorunda olan" bir rol biçtikleri çıkarımına ulaşılmıştır.

3.2. Gözlemci Notları

Fenomenolojik yöntem kullanılan çalışmalarda, katılımcıların araştırma konusu hakkındaki algı ve deneyimleri yorumlanmakta, bunlar kapsayıcı bir şekilde ele alınmaktadır. Söz konusu analiz yönteminde, katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulguların yanı sıra araştırmacının görüşmeler esnasında yaptığı gözlemler ve çıkarımlar da dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, araştırmacının gözlem ve

değerlendirmeleri "gözlemcinin notları" bölümünde yer alarak fenomenin tüm boyutlarıyla ele alınmasını ve derinlemesine anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme soruları araştırmacı tarafından oluşturulurken romantik ilişki hakkındaki sorularla birlikte baba kaybının katılımcının gelişim sürecine, aile kavramına ve dinamiğine etkisini inceleyen sorular da hazırlanmıştır. Bu sorularla, babanın vefatının romantik ilişki algısına doğrudan etkisinin yanı sıra gelişimsel ve çevresel faktörler boylamındaki dolaylı etkileriyle bir bütün olarak ele alınması hedeflenmiştir. Yapılan görüşmeler kapsamında araştırmacının yaptığı gözlemlerin ve ulaştığı çıkarımların, temaları ve alt temaları desteklediği görülmüştür.

3.2.1. Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Genç Yetişkinlerle İlgili Notlar

Yapılan görüşmelerde, baba kaybının bazı etkilerinin kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılıklar gösterdiği ve romantik ilişkiye yansımalarının da bu yönde olduğu gözlemlenmiştir. Erkek katılımcıların bazıları, baba kaybının ardından ailenin lideri olarak kendilerini görme eğilimi göstermiş ve romantik ilişkide de bu liderlik rolünü sürdürmüşlerdir. Bahsedilen erkek katılımcıların, “Bir ilişkide nasıl partner/eş olunur?” konusunda danışabilecekleri bir babanın olmaması nedeniyle zorlandıklarını ifade ettikleri ancak, bunu partnerleri ile paylaşarak birlikte çözümleyebilecekleri farkındalığına sahip olmadıkları fark edilmiştir. Bu da babadan sonra ailenin lideri rolünü üstlenmek zorunda hisseden erkek katılımcının, romantik ilişkide de liderliği sürdürme davranışı gösterdiği ve kendini partnerle eşit bir rolde görmediği çıkarımına ulaştırmıştır.

Bunun yanı sıra, kadın katılımcılar, babanın vefatının ardından ailenin liderlik rolünün anne tarafından üstlenildiğini belirtmişlerdir. Ancak, buna rağmen kendi romantik ilişkilerinde her ne kadar tüm sorumluluğu alma eğiliminde olsalar da partnerlerinin daha ön plana çıkarak liderliği üstlenmesini arzuladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, annelerinin ailede lider konumunda olduğu bir ortamda büyüyen kadın katılımcıların, romantik ilişkilerinde hâlâ "Ailenin lideri erkek olur." toplumsal öğretisini içselleştirdiklerini ve bu beklentinin ne denli güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyin aile içi deneyimlerinin önüne geçebildiğini ve kültürel kalıpların toplumsal normlar

aracılığıyla kuşaklar boyunca aktarıldığını göstermektedir. Feminist terapi kuramcılarından Enns (2004), kadınların yaşadığı içsel çatışmaların çoğu zaman toplumsal cinsiyet rolleri tarafından biçimlendirildiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, feminist terapinin temel ilkelerinden biri olan "Kişisel olan politiktir." anlayışının, elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Zira, bireyin kişisel bir sorun olarak deneyimlediği çatışmalar, çoğu zaman toplumsal ve kültürel örüntülerle şekillenmiş bir yapının ürünüdür. Nitekim birey, toplumsal beklentilere aykırı bir aile ortamında yetişmiş olsa bile kendi ilişki dinamiklerine dair beklentilerini bu toplumsal kalıplardan arındıramamakta ve bu durum, içsel bir çelişki yaşamasına neden olmaktadır (Comas-Díaz, 2006).

Sonuç olarak, bazı kadın ve erkek katılımcılar arasında gözlemlenen bu farklılığın nedenleri incelendiğinde, toplumsal cinsiyet rollerinin ve bu rollere yönelik beklentilerin bireylerin yaşam deneyimleri üzerinde derin izler bıraktığı kanısı oluşturmuştur. Erkek katılımcıların, baba kaybının ardından aile içinde liderlik rolünü üstlenme sorumluluğunu içselleştirmeleri ve bu dinamiği romantik ilişkilerine de yansıtmaları, toplum tarafından erkeklere atfedilen "güçlü, yönlendirici ve koruyucu olma" beklentisiyle örtüşmektedir. Benzer şekilde, kadın katılımcıların babanın yokluğunda liderlik rolünün anneye geçtiğini gözlemlemelerine rağmen, romantik ilişkilerinde liderliği partnerlerinin üstlenmesini bekledikleri görülmüştür. Bu durum ise toplumun kadınlardan beklediği "uyum sağlama, destekleyici olma ve sorumluluk taşıma" rollerinin kadın katılımcılar tarafından benimsendiğini göstermektedir. Böylece, bazı erkek katılımcıların davranışlarının toplumsal beklentilerle örtüştüğü gibi, kadın katılımcıların da benzer şekilde geleneksel cinsiyet rollerine dayalı bir algıyı deneyimlerinden bağımsız bir şekilde sürdürdükleri ve kanıksadıkları anlaşılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların anlatımlarında doğrudan romantik ilişki ile ilişik olmayan ancak, dolaylı olarak ilişkili olabileceği düşünülen ortak bir söylemin öne çıktığı görülmüştür. Katılımcıların bazıları, baba vefatından sonra tek ebeveyn olan annenin hem anne hem baba rolünü üstlendiğini, anne ve baba figürünün görevlerini ve sorumluluklarını annenin tek başına karşılamak için çabaladığını, bunun nihai sonucu olarak anne ile çocuk arasındaki etkileşimin azaldığını, "annenin hiç vaktinin olmadığını" belirtmişlerdir. Bu bireylerin, baba vefatı

ile birlikte anne figürünün de yok olduğunu ve yalnızca babadan değil anneden de mahrum kaldıklarını düşündükleri görülmüştür. Ayrıca, baba vefatına dair bahsedilen yoruma sahip olan katılımcıların kendi ebeveynlik stilinde çocuklarına yönelik koruyucu bir tutum sergilemeleri, çocukları ile daha fazla zaman geçirmeyi önemsemeleri ve yeterli düzeyde ilgi gösterememeye dair suçluluk duygusu taşımaları dikkat çekmiştir. Bu veriler ve gözlemler neticesinde, baba vefatından sonra değişen koşullar sebebiyle anne ile temasın kısıtlanmasının bireyde derin ve sarsıcı bir etkisinin olduğu, bu eksikliğin kendi ebeveynlik stilinde görünür hale geldiği, diğer tüm ebeveynlik rolleri ve sorumlulukları arasında anne ile zaman geçirmenin öneminin öncelikler arasında yer aldığı anlaşılmıştır.

BÖLÜM IV: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan genç yetişkinin romantik ilişki algısına dair bulguların tartışmasına yer verilmektedir.

4.1.1. Baba Vefatıyla Değişen Bireyin Romantik İlişkideki Varoluş Biçimi Temasına Yönelik Tartışma

Araştırmanın, "Geçmişten bugüne incelediğinizde baba kaybınızın yıllar içerisinde sizde ne gibi değişikliklere neden olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların baba kaybının yetişkinlik dönemine yansıması hakkındaki görüşleri ağırlıklı olarak "baba vefatıyla değişen bireyin romantik ilişkideki varoluş biçimi" temasında ele alınmaktadır. Katılımcıların çoğu, baba kaybı sonrası bireysel özelliklerinde meydana gelen değişimlere ve bu değişimlerin, romantik ilişkiler üzerindeki yansımalarına odaklanmışlardır. Nitekim bu bulgu, literatür ile de örtüşmektedir. Literatürde, erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisinin niteliğinin, bireyin yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Hatta romantik ilişki dinamikleri üzerindeki ebeveyn etkileri incelendiğinde, babanın etkisinin anneye kıyasla daha belirleyici olabileceği ileri sürülmektedir (Rohner ve Chaki-Sircar, 1988). Katılımcıların anlatımları, baba kaybının bireylerin insan ilişkilerindeki ve özellikle romantik ilişkilerindeki tutum ve bakış açılarını anlamlı ölçüde değiştirdiğini göstermektedir. Örneğin, bazı katılımcıların baba kaybı sonrasında, "bir romantik ilişkide, tüm rolleri ve sorumlulukları kendilerinin üstlenmeleri gerektiği" şeklinde bir düşünce biçimi geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, Taylor'ın (2010) çalışmasında da benzer şekilde ortaya konmuş olup baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişkilerinde, fazla sorumluluk alma ve başkalarının bakımını üstlenme temalarının öne çıktığı görülmüştür.

Katılımcıların ayrıca, babanın kaybının ardından sevdikleri kişileri kaybetmeye dair korku geliştirdikleri görülmüştür. Bu korkunun, özellikle romantik ilişkilerde partnerlerinin başına kötü bir şey geleceğine dair içten içe büyüyen bir kaygı

taşıdıklarını, bu hissin bazen ilişkilerine gölge düşürdüğünün altını çizmişlerdir. Ne var ki bu davranış kalıplarını bilinçli olarak seçmediklerini, aksine babalarını kaybettikleri erken dönemde sessizce kök salan bir duygunun onları bu noktaya getirdiğini söyledikleri görülmüştür. Nitekim, literatür de bu ifadeleri desteklemektedir. Çocukluk döneminde babasını kaybeden bireylerin, yetişkinlikte romantik ilişkilerde terk edilme veya partnerini ölüm yoluyla kaybetme hususlarında yoğun düzeyde endişeye sahip oldukları belirtilmektedir (Gaddis, 2003; Taylor, 2010). Bu bulgular, erken yaşta baba kaybının yalnızca kısa vadeli etkilerle sınırlı kalmadığını, bireyin kişilik yapısına yerleşen uzun vadeli duygu durumlarını ve ilişki dinamiklerini de şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, romantik ilişkilerde ortaya çıkan bireysel tutum ve duygusal tepkilerin yalnızca yetişkinlik dönemi deneyimlerinin değil, geçmişte yaşanan kayıpların da bir uzantısı olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, her bireyin baba kaybını aynı biçimde deneyimlemediği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı bireyler için bu kayıp, zorlayıcı bir deneyim olmakla birlikte duygusal olgunlaşmayı hızlandıran bir sürece dönüşebilir. Bu kişiler, ilişkilerinde daha fazla empati geliştirebilir, duygusal bağlara daha çok değer verebilir ya da sevdiklerini daha bilinçli şekilde koruyabilirler. Bu durum, erken kaybın yalnızca travmatik bir etki yaratmakla kalmayıp, bazı bireylerde daha güçlü bağlara sahip ilişkiler kurma motivasyonunu da sağlayabilir. Dolayısıyla, baba kaybının romantik ilişkilere etkisi her zaman olumsuz ya da tek yönlü bir biçimde değil; bireysel farklılıklar, baş etme mekanizmaları ve sosyal destek sistemlerine bağlı olarak çok boyutlu bir şekilde ele alınmalıdır.

4.1.2. Baba İhtiyacını Telafi Edebilecek İlişki Beklentileri Temasına Yönelik Tartışma

Araştırmanın, “Baba sizin için ne anlama geliyor?” sorusundan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların baba kavramına dair görüşlerinin ağırlıklı olarak “baba ihtiyacını telafi edebilecek ilişki beklentileri” teması etrafında şekillendiği görülmüştür. Katılımcılar, baba figürüne ilişkin tanımlarında sıklıkla koruyucu, güven veren, dayanak ve destekleyici gibi kavramlara vurgu yapmışlardır. Bu tanımlar, yalnızca kişisel deneyimlerin değil, toplumsal ve kültürel anlamlandırmaların da bir

yansıması olarak değerlendirilmiştir. Toplum tarafından baba figürü güven veren, sığınak ve dayanak olan gibi roller ile tanımlanmaktadır (Lichtenberg, 2008). Katılımcıların birçoğu, baba kaybı sonrasında annelerinin hem anne hem baba rolünü üstlenmeye çalıştığını belirtmiş; ancak, özellikle güven veren ve destek olan gibi baba figürüne özgü rollerin anneden beklenmediğini, hatta bu ihtiyaçlara yönelik anneleriyle doğrudan bir etkileşime girmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar, annelerinin maddi ve manevi açıdan daha yüksek yaşam standartları sağlamış olmasına rağmen, bu durumun duygusal düzeyde güven ihtiyacını karşılamadığını dile getirmiştir.

Bu bulgular, Saran'ın (1991) babanın anneden farklı olarak koruyucu kimliğiyle ön plana çıktığını savunan yaklaşımıyla örtüşmektedir. Burn'un (1996) çocuğun anneyi evin içi, babayı ise evin dışı olarak ayrıştırdığı görüşüyle de uyum göstermektedir. Bu bağlamda, dış dünyaya yönelik tehditlere karşı güven sağlayan, sınır çizen ve destek sunan figür olarak babanın eksikliği, katılımcıların romantik ilişkilerinde anlamlı bir şekilde yeniden ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar partnerlerinden sıklıkla bir baba gibi koruyup kollama beklentisini dile getirmiştir. Bu aktarım, bireylerin çocukluk döneminde karşılanamayan temel ihtiyaçlarını yetişkinlikte romantik ilişkiler aracılığıyla telafi etme eğiliminde olduklarını düşündürmektedir. Gestalt kuramının temsilcisi Perls ve arkadaşlarına (1951) göre, çocuklukta tamamlanmayan ihtiyaçlar bireyin sonraki ilişkilerinde yeniden gündeme gelir. Boisvert ve Poulin (2016) da benzer şekilde, romantik ilişkilerde kişilerin tamamlanmamış ihtiyaçlarını gidermeyi prova ettiğini ve buna göre koşulları düzenlediğini vurgulamaktadır.

Dikkat çeken bir diğer bulgu ise, katılımcıların annelerine yönelik tutum algıları farklılık gösterse de (ilgili ya da ilgisiz), romantik ilişki beklentilerinde benzer yönelimler sergilemiş olmalarıdır. Bu durum, baba kaybıyla birlikte ortaya çıkan güven ve korunma ihtiyacının, annenin ilgi düzeyinden bağımsız olarak partner figürüne aktarıldığını göstermektedir. Bunun temelinde, bireyin kişisel deneyimlerinden çok, toplumsal olarak şekillenmiş baba figürüne dair beklentilerden mahrum kalmış olması yatmaktadır (Etchegoyen, 2002). Babaya atfedilen koruyucu ve yön gösterici roller, bireylerin romantik ilişkilerinde benzer işlevler aramasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, romantik ilişki beklentilerinin temelinde yalnızca

duygusal bir ortaklık değil, aynı zamanda eksik kalan bir ebeveyn rolünü telafi etme arzusu yer almaktadır (Granger, 2018).

Sonuç olarak, çalışmanın bulguları romantik ilişki dinamiklerinin yalnızca bireysel yaşam öyküsünden değil, kolektif bellekte yerleşmiş olan ebeveynlik rollerinden de beslendiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, baba kavramı ile romantik ilişki beklentisi arasındaki ilişkinin temelinde, toplumsal olarak biçimlenen baba rolünün partner üzerinden yeniden inşa edilmesi olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, tüm katılımcıların romantik ilişkilerinde baba figürüne dair roller aramayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcılardan birkaçı, partnerlerini baba figürünün devamı olarak değil, tamamen kendine özgü bir birey olarak değerlendirdiğini ve ilişki beklentilerini de bu çerçevede şekillendirdiğini ifade etmiştir. Bu durum, baba kaybının romantik ilişkiler üzerindeki etkisinin bireyden bireye farklılaşabileceğini göstermekte olup her zaman ebeveyn figürüne kavuşmaya yönelik bir eğilim görülmeyeceği göz ardı edilmemelidir.

Çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşme sorularından biri olan, "Aile sizin için ne anlama geliyor?" sorusuna verilen yanıtlardan elde edilen bulgular, ağırlıklı olarak temanın alt temalarından olan "kaybedilen biricikliğe kavuşma arzusu" kapsamında değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun aile kavramını babanın varlığı ile ilişkilendirdiği ve babayı ailenin bağlayıcı unsuru olarak tanımladığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların baba kaybıyla yalnızca babayla değil, aynı zamanda çekirdek aile yapısıyla da vedalaştıkları düşünülmüştür. Ayrıca, katılımcıların baba kaybının ardından akrabalık bağlarının ön plana çıktığının altını çizdikleri görülmüştür.

Bununla birlikte bireyler, geniş aile yapısında çekirdek ailenin sunduğu bireysel alanın ve kendini ifade etme fırsatının kaybolduğunu belirtmişlerdir. Karşılanmayan bireysel ihtiyaçlarının ve eksik kalan duygusal taleplerinin farkında olmalarına rağmen bu ihtiyaçları dile getirmediklerini, babanın yokluğunu kişisel bir eksiklik olarak içselleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu ise eksik kalan ihtiyaçları olağan bir durum olarak kabul etmelerine yol açmıştır. Öte yandan, çocukluk döneminde bastırılan bu bireysel ihtiyaçların tamamen terk edilmediği, yalnızca yetişkinlik dönemine ve özellikle romantik ilişkilere ertelendiği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların, çocuklukta karşılanmayan ilgi ve ihtiyaçlarının romantik ilişkilerle telafi etme eğilimine sahip oldukları düşünülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, baba kavramına kültürel bağlamda "dayanak", "aile büyüğü" ve "aileyi ayakta tutan figür" gibi anlamlar yüklendiği görülmektedir (Şahin, 2012). Baba, aynı zamanda "güven veren" ve "aile fertlerini birbirine bağlayan" unsur olarak tanımlanmaktadır (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Bu denli önemli bir role sahip olan babanın kaybı, aile yapısında önemli değişimlere yol açmaktadır. Literatürde, aile fertlerinden herhangi birinin kaybının, aile dinamiğinde farklı boyutlarda boşluklar oluşturduğu belirtilmekte olup baba kaybının ailenin temel yapısında köklü bir değişime neden olduğu vurgulanmaktadır (Jeffreys, 2011).

Nitekim, baba kaybı sonrasında aile yapısında farklılaşmalar meydana gelmekte ve baba figürünün yerine akrabalar gibi aile dışından yeni otorite figürleri yerleşebilmektedir (Humphrey ve Zimpfer, 2008). Bu süreçte, baba rolünü üstlenmek isteyen yakınların aile içerisinde daha baskın bir konuma geldiği ve ailenin işleyişinde söz sahibi olduğu gözlemlenmektedir, Ancak bu durum, çocuk açısından babanın otoritesinden daha katı ve sınırlayıcı bir otorite ile karşı karşıya kalma riski doğurmakta, sosyal çevre ile etkileşimlerde daha keskin sınırlar ve kısıtlamalar getirebilmektedir (Bianchi, 1995).

Bu değişimlerin bir sonucu olarak çocuklarda zamanla içedönüklük eğilimi ve kişisel isteklerinin geri planda tutulduğu davranış biçimleri gelişebilmektedir (Garnefski, 1997). Ayrıca, babasını kaybeden bireyin çocukluk döneminde bu kaybı kendi eksiklikleri olarak algıladığı, kayıptan bahsetmekten kaçındığı ve bu durumu gizleme eğilimi gösterdiği de ortaya konulmuştur (Glen ve Kramer, 1987). Söz konusu sosyal ve bireysel etkiler, çocukluk dönemiyle sınırlı kalmamakta, bireyin yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkilerine de yansımaktadır. Özellikle baba kaybına dayalı gelişen duygusal ve sosyal ihtiyaçlar, bireyin yetişkinlikte kurduğu romantik ilişkilerde ortaya çıkmakta ve bu ilişkilerin dinamiklerini şekillendirmektedir (Rohner ve Veneziano, 2000).

Bulguların, elde edilen veriler ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Baba kaybı ile birlikte aile yapısında meydana gelen değişimler (örneğin çekirdek aileden geniş aileye geçiş), bireyin yalnızca aile tanımını değil; aynı zamanda bu yapı içinde

kendisini nasıl konumlandırdığını da dönüştürmektedir. Katılımcılar, babayla birlikte biricik olma ve ihtiyaçlarını özgürce talep edebilme hakkını yitirdiklerini ifade etmiş, bu eksikliği ise yetişkinlik döneminde romantik ilişkiler aracılığıyla telafi etme eğilimi göstermiştir.

Bu bağlamda, erken yaşta baba kaybı yalnızca bir ebeveynin kaybı değil; bireyin kendilik algısının, değer duygusunun ve ilişkisel sınırlarının yeniden şekillendiği bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu kırılmanın bir yansıması olarak, bireyin romantik ilişkiler aracılığıyla çocukluk döneminde bastırılmış bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, tüm katılımcıların baba kaybını aynı biçimde deneyimlemediği ve romantik ilişkilere benzer şekilde sirayet etmeyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcılardan bazılarının, baba kaybı ile aile içinde oluşan yapısal değişim sayesinde erken yaşta olgunlaştıklarını, kendi ihtiyaçlarını tanımlama ve ifade etme konusunda farkındalıklarının arttığını, bunun ise romantik ilişkilerde daha özgüvenli bir duruş sergilemelerine katkı sağladığını ifade ettikleri görülmüştür. Bu durum, baba kaybının tüm bireylerde aynı şekilde duygusal ihtiyaca yol açmayabileceğini; yaşam koşulları, kayıpla başa çıkma biçimi ve sosyal bağlar gibi unsurların göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermiştir.

4.1.3. Baba Temsilinde Partner Seçimi Temasına Yönelik Tartışma

Araştırmanın "Partneriniz/partnerleriniz ile babanız arasında benzerlikler var mıdır?" sorusundan elde edilen yanıtlara göre, katılımcıların baba ile partnerleri arasındaki ortak yönler hakkındaki görüşleri ağırlıklı olarak "baba boşluğunu doldurma amaçlı partner seçimi" alt temasında değerlendirilmiştir. Çalışmanın bahsedilen sorusunda, kadın katılımcılar büyük bir kısmı, baba figürü ile partnerleri arasında bağ kurduklarını, baba kaybının ardından oluşan boşluğu bir partner aracılığıyla doldurduklarını ve bu süreçte babalarının özelliklerinin belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın, erkek katılımcılar partnerleriyle değil, kendileri ile baba figürü arasında özdeşim kurma eğilimi göstermişlerdir. Bu durum cinsiyet faktörünün belirleyici rolünü göz önüne sermektedir. Nitekim Erikson'a (1950) göre, erken çocukluk döneminde çocuk, hemcinsi olan ebeveyni ile cinsiyet benzerliğini keşfetmekte ve benzeme çabası göstermektedir. Ayrıca Freud (1925),

bireyin karşıt cinsiyette olan ebeveyni ile benzer özelliklerdeki partner arayışında olduğunu, bunun sebebini ise bireyin erken çocukluk döneminde karşı cins ebeveynini romantik ilişki partneri olarak idealize etmesiyle açıklamaktadır. Bunun yanı sıra, McCandless ve Trotter'ın (1977) çalışmasında babasını kaybeden kadınların, babayı en uygun eş modeli olarak değerlendirdiği görülmüştür.

Literatürde, bireyin çocukluk döneminde ebeveyni ile olan ilişkisinin, yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerinin birer taslağı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, çocuklukta ebeveynle kurulan ilişkiler aracılığıyla iletişim becerileri, esneklik ve sınır koyma gibi romantik ilişkilerde de büyük öneme sahip olan unsurların zihinsel temsilleri oluşturulmakta ve bireyin ilerleyen dönemlerdeki romantik ilişkilerinde bu temsiller kullanılmaktadır (Scharf ve Mayseless, 2008). Bu bilgiler ışığında, kadınların çocukluk döneminde baba figürü ile kurdukları ilişkide babayı bir partner gibi konumlandırdıkları ve bu ilişkiyi ileride kuracakları romantik ilişkilerin bir tür provası olarak deneyimledikleri öne sürülmektedir (Dmitrieva ve Espel, 2024). Sonuç olarak, partner seçiminde babayı bir referans noktası olarak değerlendirdiklerini ifade eden katılımcıların tamamının kadınlardan oluşması, mevcut bulgular ile literatürün örtüştüğünü göstermektedir.

Araştırmanın ilgili soruya verilen yanıtlar doğrultusunda, her ne kadar kadın katılımcılar partner seçiminde babalarının yokluğunu doldurma motivasyonuna sahip olduklarını ifade etseler de partnerlerinin baba figürüyle benzerlik taşıyıp taşımadığı konusunda farklı tutumlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bulgular bazı katılımcıların partnerlerinde baba figürüyle örtüşen özelliklere vurgu yaptığını, diğerlerinin ise kaybettikleri babalarının zıt özelliklerine sahip partnerleri tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bu durumun temelinde, bireylerin kaybettikleri babalarına ilişkin algılarının belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Nitekim babalarını olumlu özellikleriyle anımsayan kadınların benzer özelliklere sahip partnerlere yöneldikleri, babalarını olumsuz özellikleriyle hatırlayanların ise tam tersi niteliklere sahip olduğunu düşündükleri partnerleri tercih ettikleri saptanmıştır.

Bu hususta Lichtenberg (2008), bireyin baba figürüne dair algısının oluşumunda sosyal çevrenin ve özellikle de annenin etkili olduğunu vurgulamaktadır. Annenin baba hakkındaki duygu ve düşüncelerinin tüm çocukları belirli ölçüde

etkilediğini, ancak kız çocuklarının bu etkiyi daha doğrudan içselleştirerek babayı annenin perspektifinden değerlendirdiğini savunmaktadır. Burada, bir kez daha cinsiyet faktörünün ayırt edici rolü ön plana çıkmaktadır. Eichenbaum ve Orbach (1983), anne ile kız çocuğunun hemcins olması nedeniyle çocukluktan başlayan özdeşleşmenin yetişkinlik döneminde de devam ettiğini hatta ortak bir zihinsel örüntü ile dış dünyayı ve diğer nesneleri değerlendirdiklerini öne sürmektedir. Bu durum, annenin bakış açısının, kadının baba figürünü algılama biçimi üzerinde ne derece güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, her bireyin partner seçiminde ebeveyn figürleriyle bir bağ kurma eğiliminde olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı bireyler için partner tercihi tamamen bireysel özelliklere, deneyimlere veya duygusal ihtiyaçlara dayanabilir. Bu nedenle, her ne kadar çalışmanın bulguları ebeveyn etkisi ile romantik ilişki tercihlerinde güçlü ilişki olduğunu gösterse de tek belirleyici faktör olarak değerlendirilmemelidir.

Çalışmanın, "Baba kaybının ardından anne ile yaşamı sürdürmenin avantajları ve dezavantajları nelerdi?" sorusuna verilen yanıtlarda cinsiyete göre farklılıklara rastlanmıştır. Erkek katılımcılar tarafından soruya verilen yanıtlardan elde edilen bulgular, ağırlıklı olarak temanın alt teması olan "baba boşluğunu doldurma amaçlı partner seçimi" kapsamında incelenmiştir. Erkek katılımcılar, baba kaybının ardından daha çok dezavantajlara odaklanmış; özellikle baba rolünü üstlenme zorunluluğu ve annenin yükünü omuzlama gibi sorumlulukların kendilerine yüklendiğini ifade etmişlerdir. Pederson ve arkadaşlarının (1979) baba kaybının bireyi etkileme düzeyinde cinsiyet faktörünün önemli bir role sahip olduğu görüşü, çalışmanın belirtilen bulgusu ile örtüşmektedir (akt. Güngörmüş, 1986). Katılımcılar, toplumun erkek çocuklara yönelik koruyucu figür olma beklentisinin, yalnız kalan anneye karşı sorumluluk yükünü artırdığını dile getirmiştir. Katılımcılar, toplumun erkek çocuklara yönelik koruyucu figür olma beklentisinin, yalnız kalan anneye karşı hissedilen sorumluluğu artırdığını dile getirmiştir. Boszormenyi-Nagy ve Spark'a (1973) göre, erken çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan bireylerin, hayatta kalan ebeveynin bakımını üstlenmeleri ve onun ihtiyaçlarını kendi gereksinimlerinin önüne koymaları, yani bir çeşit "ebeveynleşme" süreci yaşamaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu olgu, bireyin gelişimsel ihtiyaçlarını ikinci plana atarak yaşına uygun olmayan roller

üstlenmesine neden olur. Yapısal aile terapisi kuramının temsilcilerinden olan Minuchin'e (1974) göre bu tür durumlar, aile yapısındaki sınırların ve hiyerarşik düzenin işlevsiz biçimde dönüşmesiyle ilişkilidir. Bu yapısal düzensizlik, çocuğun bireysel psikolojik yükünü artırmaktadır. Bu durum, her ne kadar sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişki dinamiği ile çelişse de toplum tarafından genellikle takdir edilen bir davranış biçimi olarak algılanmaktadır. Özellikle ataerkil toplum yapılarında, ailenin reisi çoğunlukla baba olarak görülmekte ve babanın yokluğunda bu rolün erkek çocuk tarafından üstlenilmesi doğal bir görev olarak değerlendirilmektedir (Kağıtçıbaşı vd., 2001). Feminist terapi temsilcilerinden Brown (2010), yalnızca kadınların değil tüm bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle çeşitli sorumluluklarla ve kısıtlamalarla karşılaştığını, bu rollerin bireylerin davranışlarını ve ilişki biçimlerini doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerinin erkek katılımcıların üstlendiği sorumluluklarla yakından ilişkili olduğu ve söz konusu rollerin partner seçimleri üzerinde de belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir. Nitekim bulgular, katılımcıların baba eksikliğini yalnızca aile yapısı içinde değil, romantik ilişkilerle de doldurmaya yönelik bir eğilim sergilediklerini düşündürmektedir.

Kadın katılımcılar tarafından aynı soruya verilen yanıtlardan elde edilen bulgular ise ağırlıklı olarak temanın alt teması olan "değişen yaşam şartlarıyla yaşanılan ilişkiler/ yapılan evlilikler" kapsamında incelenmiştir. Kadın katılımcıların bazıları, baba kaybının ardından anne ile yaşamanın avantajlarına vurgu yapmışlardır. Katılımcıların belirttikleri avantajlar arasında annenin daha anlayışlı ve esnek bir tutum sergilemesi ve özgür hareket edebilme gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Köseoğlu ve Yıldız'ın (2018) araştırmasında da benzer şekilde, baba kaybı ardından anne ile yaşamanın bireylere daha özgür bir yaşam getirdiği ve bu kişilerin yeni yaşam düzenindeki otorite rahatlığını avantaj olarak değerlendirdikleri çıkarımına ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların ifadeleri, katılımcıların babayı bir otorite figürü olarak gördüklerini, babanın otoritesini katı ve sert bir yapı olarak yorumladıklarını ve babanın yokluğunun ilişkilerde daha özgür hissetmelerine olanak tanıdığını göstermektedir. Nitekim Hoeve ve arkadaşları (2009) da baba-çocuk ilişkisine kıyasla anne-çocuk ilişkisinde, çocuğun kendini daha özgür hissettiğini,

bunun yetişkinlik dönemindeki romantik ilişki tercihlerinde de etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Buna karşın, bazı kadın katılımcılar yalnızca anneyle yaşamaya yönelik toplumdan gelen olumsuz yargılarla karşılaştıklarını, bu nedenle yaşamlarını daha kontrollü sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Bu grup, toplumsal bakışın özellikle kadınların davranışlarını daha sıkı denetlediğini ve yalnız bir kadın figürünün ahlaki açıdan sorgulayıcı bir tutumla karşılandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca, diğer kadın katılımcıların aksine, anne ile tek yaşamayı dezavantajlı bir durum olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bununla birlikte, evlilik yaşında ve dinamiğinde belirtilen toplumsal bakış açısının etkili olduğunun da altını çizmişlerdir. Bu gruba ait bulgular da ağırlıklı olarak "değişen yaşam şartlarıyla yaşanılan ilişkiler/ yapılan evlilikler" alt temasında incelenmiştir. Katılımcıların söz konusu verileriyle ilgili, literatürde doğrudan bağlantılı bir çalışma bulunamamış fakat eş kaybı veya boşanma nedeniyle eşi ölmüş olan kadının toplum tarafından etiketlendiğine ve dışlanmaya maruz kaldığına dair çalışmaların (Barlin vd, 2021; Gedik, 2018; Sarpkaya, 2019) olduğu görülmüştür. Barlin ve arkadaşlarının (2021) araştırmasında, eşi ölmüş kadınların toplumsal izolasyon ile karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Gedik'in (2018) çalışmasında ise boşanma veya eşin ölümü ile evliliği sonlanan kadınların toplumsal damgalamalarla karşılaştıkları ve ahlaksal normlar çerçevesinde olumsuz olarak değerlendirildikleri, toplumdan soyutlanmaları yönünde zorbalıkla karşılaştıkları ve kan bağı bulunan ve/veya bulunmayan erkeklerin yaşamları üzerinde kontrol güçlerinin olduğu anlaşılmıştır. Sarpkaya'nın (2019) çalışmasında, eşi olmayan kadının sosyal çevresi tarafından daha fazla uyarı aldığı ve davranışlarının toplumun ahlakı ile örtüşüp örtüşmediğinin yakından takip edildiği belirtilmektedir. Ayrıca, eşi ölmüş kadınların evli kadınlarla arkadaşlık kurmaktan kaçındıkları, evli bir kadının kendilerini tehdit unsuru olarak algılayabileceğini düşündükleri ve bunun etiketlenmelerine veya gerçek dışı söylemlere maruz kalmalarına neden olabileceğini varsaydıkları görülmüştür. İlgili çalışmada her ne kadar eşini kaybeden kadınlar ele alınmışsa da katılımcıların bu konuda aktardıkları deneyimler, yalnızca evli ya da eşi ölmüş kadınları değil; aynı zamanda babasız büyüyen genç kadınların da benzer bir toplumsal baskıyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu, ataerkil toplum yapısının "bir erkeğin otoritesinde olmayan" kadını potansiyel bir tehdit olarak

görmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Babanın vefatıyla yani aile yapısından erkek figürünün yok oluşuyla kadına atfedilen bu tehdit potansiyelinin ortadan kaldırılmasının ancak yine bir erkeğin varlığıyla, yani evlilik yoluyla, mümkün olabileceğine dair bir inanışın olduğu anlaşılmıştır. Bahsedilen tüm bu toplumsal yargının ve bireydeki yansımasının, katılımcıların evliliğe yönelme gerekçelerinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Bununla birlikte, bu bulgular her ne kadar evliliğe yönelimin toplumsal baskılarla ilişkili olduğunu gösterse de bazı katılımcıların evlilik kararlarını duygusal bağlılık, güven ihtiyacı ya da kişisel arzular doğrultusunda verdikleri ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, her evlilik tercihi doğrudan toplumsal denetimin bir sonucu olarak değil; bireysel algının, kültürel değerlerin ve psikososyal ihtiyaçların kesişiminde şekillenmiş olabilir.

Araştırmanın, 'Evlilik deneyiminizde baba kaybının izleri bulunmakta mıdır?' sorusundan ve alt soruları olan "Babanız çocukluk döneminizde vefat etmemiş olsaydı aynı yaşta evlilik gerçekleştirir miydiniz?", "Baba kaybınız olmasa idi evlenmek için tercih ettiğiniz kişi/kişilerin profilinde herhangi değişiklik olur muydu?" sorularından elde edilen bulgulara göre, katılımcıların baba kaybının evlilik deneyimleri üzerindeki yansımasına dair görüşleri de ağırlıklı olarak "değişen yaşam şartlarıyla yaşanılan ilişkiler/ yapılan evlilikler" alt temasında toplanmaktadır. Bahsedilen sorularda, katılımcıların baba kaybı ardından sosyokültürel boyuttaki değişime odaklandıkları görülmüştür. Bu kişiler, baba kaybı ile birlikte toplum tarafından etiketlenen ve özgürlüğü kısıtlanan bir bakış açısına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda evlilik yaşını ve eş tercihlerini, babanın kaybı ile doğrudan ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca, evliliklerine dair mecburiyet algısına sahip oldukları da görülmüştür.

Literatürde, toplumun babanın liderlik etmediği aile yapısını daha savunmasız ve yardıma muhtaç olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ayrıca, babanın bulunmadığı ailelerin toplumsal ahlaki tehditlere daha açık olduğu ve bu aile yapılarına -kan bağı gözetilmeksizin- sosyal çevre tarafından müdahale edilmesinin meşru kabul edildiği yönünde güçlü bir toplumsal kanaatin bulunduğu da belirtilmektedir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2017; Kağıtçıbaşı, 2000; Kessler, 2022). Toplumun baba kaybı yaşayan aileye dair sahip olduğu belirtilen bu bakış açısının, çocuk üzerinde de belirli etkisinin

olması kaçınılmazdır. Nitekim katılımcıların ifadeleri de bunu desteklemekte olup baba kaybının özellikle evlilik yaşı ve partner seçimi üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Literatür incelendiğinde, Van den Berg'in (2021) Senagal'de yürüttüğü araştırmasında, 15 yaş öncesinde baba kaybı deneyimi olan bireylerin erken yaşta evlenme oranlarında artış görüldüğü tespit edilmiştir. Ellis ve arkadaşları (2003) tarafından yürütülen çalışmada da çocukluk dönemi baba kaybı yaşayan bireylerin akranlarına kıyasla daha erken yaşlarda romantik ilişki kurdukları ve evlilik gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Ayrıca, bu çalışmada altı yaş öncesinde baba kaybı olan bireylerde bu oranların daha da arttığının altı çizilmektedir. Christoffersen ve arkadaşlarının (2018) Danimarka'da yaptığı geniş ölçekli araştırmada da çocukluk dönemi baba kaybı ile erken yaşta evlenme arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguların yanı sıra, Tennant ve Bernardi'nin (2019) çalışmasında çocukluk dönemi baba kaybı bulunan bireylerin evlilik yaşlarında anlamlı bir değişimin bulunmadığı, erkeklerde daha geç evlenme eğiliminin görüldüğü, kadınlarda ise herhangi bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla katılımcıların ifadeleri, baba kaybının evlilik yaşına anlamlı etkisi hakkındaki literatürde yer alan bazı bulgularla örtüşse de bu konuda farklı sonuçlara ulaşan çalışmaların bulunduğu görülmektedir.

Araştırma sorusu bağlamında, katılımcıların vurguladığı bir diğer önemli konu ise baba kaybının partner seçimine etkisidir. Bu konuya ilişkin literatür incelendiğinde, Jung'un "baba kompleksi" kavramı ile karşılaşılmakta olup Jung'un belirtilen kavram kapsamında baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişki partneri seçimini incelediği görülmektedir. Jung'a (1948, 1968) göre, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireyler, romantik ilişkilerinde yaşça büyük, baba imajını çağrıştıran, koruyucu ya da anaç özellikleriyle öne çıkan partnerlere yönelme eğilimindedir. Fraley ve Shaver (1999), bireyin baba kaybı sonucunda ortaya çıkan boşluğun ve ihtiyaçların giderilmesi amacıyla partner seçiminde bulunabileceğini, bunun da baba kaybı ile partner seçimi arasında bağlantı oluşturacağını öne sürmektedir. Wright ve Crawford (2021) ise, baba kaybının romantik ilişkiye etkisini bağlanma kuramı çerçevesinde ele alarak çocukluk dönemi baba kaybının bağlanma stillerini etkilediğini, bu bağlanma stilinin partner seçiminde ve ilişki dinamiğinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Öte

yandan, Fagundes ve arkadaşlarının (2023) araştırmasında, baba kaybı ile partner seçimi arasında doğrudan bir ilişkinin bulunmadığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular baba kaybının bireylerin evlilik kararları ve partner tercihlerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu, özellikle toplumsal yapıların ve kültürel normların bu süreci şekillendirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte bireysel faktörler, sosyal destek mekanizmaları ve kişilik özellikleri bu etkilerin ilişkiye yansıma şeklini ve gücünü değiştirmektedir. Bu nedenle, baba kaybının romantik ilişki üzerindeki etkisi ele alınırken yalnızca bireyin iç dünyası boyutundan değil, aynı zamanda sosyal bağlam açısından da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, baba kaybı ile partner tercihi arasında anlamlı ilişki olduğunu gösteren katılımcı ifadeleri ile birtakım literatür bulguları örtüşse de herhangi ilişki olmadığını savunan verilerin de yer aldığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşme sorularından olan, "Romantik ilişkide partnerinizden beklentileriniz nelerdir? Baba kaybınızın beklentileriniz üzerinde etkisi var mıdır, varsa nelerdir?" sorusundan elde edilen bulgulara göre katılımcıların partnerlerine yönlendirdikleri beklentileri ve baba kaybının bunlara etkisine yönelik görüşleri ağırlıklı olarak "babanın imgesine ulaşma amaçlı kurulan ilişkiler ve hüsran" alt temasında incelenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, romantik ilişkilerindeki beklentilerinde özellikle güven ve koruyuculuk gibi nitelikleri ön plana çıkarmış, bu beklentilerin baba kaybı ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Babayı en çok güven kavramı ile özdeşleştirdiklerini belirten katılımcılar, babanın kaybı sonrası bu duygusal boşluğu daha derin bir biçimde hissettiklerini dile getirmiştir. Literatürde de baba figürünün rollerinden olan güven, koruyucu, dayanak nitelemelerinin ilk akla gelenler olduğu belirtilmektedir (Rosenberg ve Wilcox, 2015). Nitekim bu boşluk, bireylerde karşılanmayan ihtiyaç hâline gelmekte ve romantik ilişkilerde bu ihtiyacın tamamlanması yönünde beklentiler oluşmaktadır.

Barich ve Bielby'e (1996) göre, romantik ilişki imgesi ve bileşenleri (ihtiyaç, ilişki tarzı, beklentiler gibi), kişinin zihninde evlilikten çok daha erken zamanlarda oluşmaktadır. Bu imge, erken çocukluk dönemi deneyimleri, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği, ebeveynlerinin ilişki kalitesi gibi unsurlar çevresinde şekillenmektedir. Dolayısıyla, babasını kaybeden katılımcıların bir romantik ilişkiden beklentileri

ilişkinin başlangıcından daha erken dönemde belirginleşmektedir. Ancak, partnerinin baba figürünün vasıflarına sahip olmasına dair beklenti gerçek dışı ve gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durum olması nedeniyle bireyin hüsranı ile sonuçlanmaktadır. Keza, mevcut ilişki dinamiğinden ve uyumundan memnun olduğunu ifade eden katılımcılar dâhi beklentilerinin tam karşılanamaması nedeniyle hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtmiştir. Literatürde de erken dönemden itibaren bastırılan ya da farklı biçimlerde dışa vurulan tamamlanmayan ihtiyaçların, yetişkinlikte romantik ilişkilerde gerçekçi olmayan beklentiler şeklinde yüzeye çıktığı ve bu beklentilerin tamamlanmasının mümkün olmaması ile ilişkide sorunların ve hüsranın baş gösterdiği öne sürülmektedir (Weinstock, 2004).

Sonuç olarak elde edilen bulgular, katılımcıların partnerlerine yönelttikleri beklentilerin büyük ölçüde babasızlık kavramı ve karşılanmamış duygusal ihtiyaçlar ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, romantik ilişkilerde partnerin, eksik kalan baba figürünü telafi etmesi yönünde bir beklenti oluşmakta; ancak bu beklentinin gerçekçi olmaması, zamanla hayal kırıklığına yol açabilmektedir. Bununla birlikte, bireysel baş etme mekanizmaları ve duygusal esneklik düzeyine bağlı olarak, her bireyin romantik ilişkide baba figürünü aramadığı, partnerini özgün bir birey olarak değerlendirebildiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

4.1.4. Farklılaşan Yaşam Koşulları Perspektifinde Romantik İlişkinin Toplumsal Boyutu Temasına Yönelik Tartışma

Çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşme sorularından olan, "Babanız vefat etmemiş olsaydı, evliliğinizdeki rol dağılımı, uyum ya da anlaşmazlıklarınız şu ankiyle benzer olur muydu?" sorusu ile ulaşılan yanıtlar, genel olarak "farklılaşan yaşam koşulları perspektifinde romantik ilişkinin toplumsal boyutu" temasında incelenmiştir. Katılımcıların çoğu, bu soruyu evlilik içerisindeki kendi rollerine odaklanarak yanıtlamış ve itaatkâr bir tutum benimsediklerini ifade etmiştir. Ayrıca, babasız büyüyen bireylerin evlilikte uyum sağlamakla yükümlü olduklarına dair içselleştirilmiş bir yargıya sahip oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda, partnerlerinden ya da sosyal çevrelerinden gelen olumsuz davranışları tolere ettikleri ve çatışmadan kaçınmayı olağan bir tutum olarak benimsedikleri dikkat çekmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde, bu konuda doğrudan bir çalışmaya rastlanmamış, dolaylı ilişkiler kuran araştırmalar görülmüştür. Gilbert ve arkadaşları (2003), erken çocukluk döneminde baba kaybı gibi yaşamı temelden etkileyen deneyimi bulunan bireylerin, yetişkinlik döneminde daha çekingen ve içe dönük olduklarını, fazla uyumlu olma eğilimi gösterdiklerini ve düşük benlik değeri algısına sahip olduklarını belirtmiştir. Liu ve arkadaşlarının (2023) çalışmasında ise, baba kaybının bireyin benlik algısında belirgin değişimlere neden olduğu, bu bireylerin düşük özsaygıya sahip oldukları ve hayal kırıklığıyla baş etmede zorlandıkları ifade edilmiştir. Bu bağlamda, baba kaybının bireyin öz benlik algısında önemli kırılmalara yol açtığı ve bu durumun psikososyal işleyişi etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Erol ve Orth'a (2016) göre, bireyin öz değerine dair algısı, romantik ilişkilerdeki memnuniyet düzeyini ve kendini açabilme kapasitesini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Öz değeri düşük bireyler, ilişkide güven temelli sorunlar yaşayabilmekte ve bu durum, sosyal geri çekilme gibi davranışsal sonuçlara neden olabilmektedir. Buna ek olarak, baba kaybı kaynaklı güven eksikliği yaşayan ve buna bağlı olarak özsaygısında düşüş gözlemlenen bireylerin, romantik ilişkilerde partnerin davranışlarını yanlış algılama eğilimi gösterebileceği ileri sürülmektedir. Nitekim Cortes ve Wood (2018), düşük özsaygıya sahip bireylerin partnerlerinin onlara gösterdiği sevgi ve takdiri olduğundan az algıladıklarını, bu durumun ise ilişkide yanılsamalara, savunmacı bir tutuma ve ilişki tatmininin azalmasına yol açabileceğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, her ne kadar araştırmanın sorusu ve katılımcıların ifadeleri ile doğrudan ilişkili bir araştırmaya ulaşılamamışsa da dolaylı araştırmalar arasında kurulan bağlantılardan çalışmanın bulguları ile literatürün örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla, baba kaybı yaşayan bireyin özsaygı ve benlik değeri bağlamındaki değişimlerin sosyal geri çekilmeye, içe dönüklüğe ve aşırı uyumlu olmaya neden olduğu, bunun da romantik ilişki içinde "zorlukları tolere etmesi gereken kişi" rolünü üstlenmesine yol açtığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, tüm katılımcıların benzer ilişki kalıpları geliştirmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Bazı bireylerin, baba kaybını romantik ilişkilerine doğrudan yansıtmayabileceği, evlilik rollerinde geçmiş yaşantılardan daha çok bireysel tercihlerin ve özelliklerin belirleyici olabileceği göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ

Bu araştırma, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişki algısını anlamaya yönelik yürütülmüştür. Araştırmanın temel amacı, çocukluk döneminde yaşanan baba kaybının romantik ilişki deneyimine etkisini, duygusal ve ilişkisel yaşantıları şekillendirme gücünü ve biçimini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veriler elde edilmiş, katılımcıların deneyimleri ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiş ve çalışmanın amacına uygun bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, baba kaybının bireyin romantik ilişkilerinde varoluş biçimine, ilişki beklentilerine, partner seçimine ve ilişkilerin toplumsal boyutlarına doğrudan ve dolaylı etki ettiğini ortaya koymuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular, dört ana temada ve sekiz alt temada toplanmıştır. Bu temalar aracılığıyla baba kaybının bireyin duygu, düşünce ve davranış örüntülerine etkileri ve bunların romantik ilişkiye yansımaları bütüncül bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca baba kaybının sadece biyolojik bir yaşam olayı olmadığı, aynı zamanda bireyin aile yapısı, kimlik gelişimi, ilişki beklentileri ve benlik algısı üzerinde farklılaşmaya yol açtığı görülmüştür.

Araştırmanın birinci ana teması olan “baba vefatıyla değişen bireyin romantik ilişkideki varoluş biçimi”, katılımcıların baba kaybının ardından davranış ve düşünce biçimlerindeki değişiklikleri ve bunların romantik ilişkilere yansımasını kapsamaktadır. Bu doğrultuda, katılımcıların baba kaybının ardından gelişen yalnızlık ve güvensizlik duygularını, zamanla "Her şeyi tek başıma halletmeliyim." inancına dönüştürdükleri görülmüştür. Bu inanç, yalnızca bireysel yaşamlarına değil, aynı zamanda romantik ilişkilerindeki sorumluluk algılarına da yansımıştır. Katılımcılar, ilişkide tüm yükü üstlenme, partnerine alan açmama ve partnerin desteğini kabullenememe gibi davranış kalıplarını sıkça tekrarlamaktadır. Bu durum, romantik ilişkilerde rol dengesizliğine ve iletişim sorunlarına yol açmakta, bireyin ilişkinin yükünü tek başına taşıma çabası duygusal tükenmişliği beraberinde getirmektedir.

Bahsedilen temada yer alan bir diğer konu ise katılımcıların baba kaybından sonra günlük yaşamlarında felaket beklentisine sahip olmalarıdır. Katılımcıların romantik ilişkilerinde, partnerin kaybına dair yoğun ve işlevsiz düzeyde kaygı

geliştirdikleri görülmüştür. Partnerin zarar görmesi, ölmesi ya da ilişkide beklenmedik olumsuzlukların yaşanması gibi senaryolar, katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu tür felaket senaryolarının kökeninde, baba kaybı sonrası yaşam düzeninin ani bir şekilde değişmiş olması ve bu durumun bireyde kalıcı bir güvensizlik duygusu yaratması yatmaktadır. Katılımcıların geçmişte yaşadıkları bu büyük kaybın yeniden yaşanabileceğine dair inanç geliştirmiş oldukları ve bu inancı romantik ilişkilerine yansıttıkları anlaşılmıştır. Bunun ise ilişkide bir stres kaynağı olduğu, ayrıca bireyin de bu yönde bir kaygıya sahip olmaktan rahatsızlık duyduğu görülmektedir.

İkinci ana tema olan "baba ihtiyacını telafi edebilecek ilişki beklentileri" ise bireylerin romantik ilişkilerden bekledikleri desteğin, koruyuculuğun ve aidiyet duygusunun temelinde baba eksikliğinin olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, partnerlerinden yalnızca eş rolünü değil, aynı zamanda bir baba figürü olmasını da beklemektedir. Bu durum, baba figürüne ilişkin toplumsal anlamların (koruyuculuk, güven, dayanak olma gibi) bireyin psikososyal gelişiminde ne ölçüde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların romantik ilişki beklentilerinin kökeninde, çocuklukta karşılanmayan duygusal ihtiyaçların bastırılarak yetişkinliğe taşınması ve bu ihtiyaçların ise çoğu zaman romantik ilişkiler aracılığıyla giderilmeye çalışılması olduğu anlaşılmıştır. Bu beklentiler, ilişki içinde idealize edilmekte ve bireyin gerçek dışı beklentilere sahip olmasına neden olmaktadır. Katılımcıların partnerlerine yönelttikleri ebeveyn rolü içerikli beklentilerin karşılanmaması, hayal kırıklığı ve duygusal kopukluk yaşamalarına, bireyin hem ilişkiyi hem de kendisini sorgulamasına neden olmaktadır.

Bu ana tema kapsamında ele alınan "kaybedilen biricikliğe kavuşma arzusu" alt temasında, bireylerin romantik ilişkilerinde kendilerinin özel ve önemli hissettirmesi şeklindeki beklentilerinin, baba kaybı sonrası yaşanan görünmezlik hissiyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Katılımcılar, çocukluk dönemlerinde geniş aile içinde duygusal ihtiyaçlarının arka planda kaldığını ve bu eksikliği romantik ilişkiler aracılığıyla telafi etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, ilişkide fark edilmek, öne çıkmak ve ayrıcalıklı hissetmek gibi beklentilerin sıklıkla dile getirildiği görülmüştür. Bu tür beklentiler, bireyin öz değerini romantik ilişki aracılığıyla yeniden inşa etme çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü ana tema olan "baba temsilinde partner seçimi" temasında, bireylerin romantik ilişkilerindeki partner seçiminde baba figürünü temel bir kıstas olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcılar, bir ilişkiye başlamadan önce partnerlerinin fiziksel özelliklerini, kişilik yapılarını ve dünya görüşlerini babalarıyla karşılaştırdıklarını; benzerlikleri ya da farklılıkları dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir. Babaları sosyal çevre ve aile içi ilişkilerde olumlu bir şekilde anılan bireylerde, partner seçiminde babaya benzeyen özelliklerin ön plana çıktığı; buna karşın, babayı olumsuz bir figür olarak anımsayan bireylerde ise babaya benzemeyen partnerlere yönelme eğilimi gözlemlenmiştir. Ancak bu durum, bireyin partnerini özgün bir birey olarak kabul etmekte zorlanmasına ve ilişkinin doğasına uygun olmayan beklentiler geliştirmesine neden olabilmektedir.

Son ana tema olan "farklılaşan yaşam koşulları perspektifinde romantik ilişkinin toplumsal boyutu" teması, baba kaybı sonrasında değişen yaşam şartlarının bireylerin ilişki ve evlilik kararlarını etkileme gücünü ve şeklini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, erken yaşta sorumluluk alma, ekonomik sıkıntılar, aile içi rol değişiklikleri gibi nedenlerle evliliği bir çıkış yolu olarak görebilmekte ve bu durum, romantik ilişki tercihlerine yön vermektedir. Bu bağlamda, evliliğe veya romantik ilişkiye dair kararların bireysel arzular kadar, toplumsal koşullar ve zorunluluklarla da şekillendiği görülmektedir.

Ayrıca cinsiyet temelli bulgular ise, baba kaybının etkilerinin erkek ve kadın bireyler tarafından farklı şekillerde deneyimlendiğini ortaya koymuştur. Erkek katılımcıların, baba rolünü devralma, ailenin sorumluluğunu taşıma ve annenin yükünü omuzlama gibi zorunluluklar hissettikleri, kadın katılımcıların ise toplumsal denetim mekanizmalarına daha yoğun maruz kaldıkları ve evliliği veya romantik ilişkiyi bu denetimden kaçış yolu olarak tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu veriler, toplumsal cinsiyet rollerinin, baba kaybı deneyimi ve romantik ilişki dinamikleri üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

Tüm bu bulgular, erken çocukluk döneminde baba kaybı deneyimi gibi önemli bir yaşam olayının bireyin romantik ilişki algısını çok yönlü biçimde etkilediğini göstermektedir. Araştırmanın sonucunda, bireylerin romantik ilişkilerinde hem bilişsel hem duygusal hem de davranışsal düzeyde kaybın izlerini taşıdıkları; bu izlerin ise

ilişki beklentilerini, ilişki içindeki rollerini, partner tercihlerini ve ilişki dinamiklerini derinden etkilediği anlaşılmıştır. Ayrıca, baba kaybı sonrası gelişen bağlanma örüntülerinin, bireyin yaşam boyu süren ilişki deneyimlerinde etkili ve belirleyici nitelikte olduğu görülmüştür.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen veriler neticesinde yapılan öneriler şu şekildedir:

1. Alan araştırmacıları tarafından;

- Erken yaşta baba kaybı yaşayan bireylerin romantik ilişkilerdeki deneyimlerini farklı değişkenlerle (bağlanma stili, benlik saygısı, öz-yeterlilik gibi) inceleyen nicel çalışmaların yapılmasının,
- Baba kaybının yaşandığı yaş aralıklarının farklılaştırılarak (örneğin ergenlik veya beliren yetişkinlik dönemi gibi) romantik ilişki algısı konusunda karşılaştırmalı araştırmalar yapılması,
- Baba kaybı yaşantısı bulunan bireylerin romantik ilişki algılarının cinsiyet ve sosyal destek düzeyi gibi değişkenler çerçevesinde incelenmesi,
- Çalışmanın temalarının, farklı kültürel bağlamlar ya da sosyoekonomik düzeyler çerçevesinde incelenmesi,
- Baba kaybının uzun vadeli etkileri ve zamanla değişimine dair daha fazla veri elde edebilmek adına bu konuda boylamsal çalışmalar yapılması,
- Baba vefatına dair toplumsal algı ve sosyal öğretileri konu edinen sosyolojik incelemeler ile psikolojik bulguların sentezinde çalışma yürütülmesi,
- Çalışma konusunun farklı nitel yöntemlerle (örneğin, anlatı analizi, gömülü teori veya tematik analiz) incelenmesinin ve farklı yönleriyle ele alınması,
- Farklı ebeveyn kaybı türlerinin (anne kaybı, her iki ebeveynin kaybı, terk edilme gibi) romantik ilişkiler üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi,

- Romantik ilişki dışında arkadaşlık ilişkileri, ebeveynlik tutumları ve mesleki gelişim gibi yaşam alanlarında da baba kaybı etkisinin araştırılması,
- Bu alanda geliştirilecek psikoeğitim programları için deneysel çalışmalar yapılması önerilmektedir.

2. Alan çalışmacıları tarafından;

- Erken çocukluk döneminde baba kaybı deneyimi bulunan genç yetişkinler ile bireysel veya grup terapi çalışmaları yürütülmesinin ve bu çalışmalarda romantik ilişki dinamiğinde kaybın etkilerine dair farkındalık geliştirilmesi,
- Baba kaybı yaşamış yetişkinlerle çalışan uzmanların, bireyin kayıp deneyiminin mevcut ilişkilerindeki etkisini anlamlandırması için duygusal farkındalığı destekleyen teknikler kullanılması,
- Baba kaybı ile birlikte aile yapısındaki değişimlerin, birey için işlevsel bir hale dönüştürülmesi adına sosyal destek mekanizmalarının aktif kullanımı konusunda rehberlik edilmesi,
- Kaybın etkisi ile romantik ilişki veya evliliklerinde işlevsel olmayan kalıplara sahip bireylerin bireysel veya çift terapisine yönlendirilmesi önerilmektedir.

3. Okul psikolojik danışmanları tarafından;

- Baba kaybı yaşamış bireylerin duygusal, bilişsel ve sosyal alanlarda desteklenmesi için farkındalık geliştirici grup rehberlik çalışmaları yürütülmesi,
- Baba kaybına bağlı gelişen kaygı, sorumluluk yüklenimi gibi konu odaklı çalışmalar yapılması,
- Kayıp yaşamış öğrencilerin duygu durumuna ve algılarına dair bilgilendirici aile odaklı çalışmalar yürütülmesi,

- Bireylerin yaşadıkları kaybın uzun vadeli etkilerini daha sağlıklı biçimde ele alabilmeleri için grup rehberliği veya bireysel danışmanlık çalışmaları düzenlenmesi,
- Baba kaybı sonrası gelişen işlevsiz baş etme mekanizmaları ve kaygı temelli davranışlar üzerine yapılandırılmış psikoeğitim programları uygulanması önerilmektedir.

4. Yerel yönetimler tarafından;

- Tek ebeveyn ile yaşayan çocukların ücretsiz kreş hizmetinden ve çocuk ile aile üyelerinin aile danışmanlığından yararlandırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant–mother attachment. *American Psychologist, 34*(10), 932–937. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.932

Ainsworth, M. D. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist, 46*(4), 333–341. https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333

Allen, J. P. (2000). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills and delinquency during midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*(2), 231–239. https://doi.org/10.1037/0022-006X.68.2.231

Alparslan, K. (2021). Ölüm kaygısı ve dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23*(44), 157–181.

Akatlı, R., & Tunçay, G. Y. (2022). Ebeveynlerin bağlanma biçimlerinin çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki yordayıcı rolü. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 21–42. https://doi.org/10.24130/eccdjecs.1967202261360

Akpınar, O., & Öz, F. S. (2013). Gerçeklik terapisi: Özellikler, temel kavramlar, tedavi, uygulama ve değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(43), 334–348. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70421

Arabacı, N. (2011). *Anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracının (ABÇİDA) geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi.

Arpacıoğlu, S., Ünver, H., & Çakır, L. (2019). Romantik ilişkilerde kıskançlığın benlik saygısı, empati becerisi, güven, ilişki kalitesi ve çeşitli faktörler üzerinden incelenmesi. *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research, 8*(2), 121–132. https://jcbpr.org/issue/8-2-2019-2

Atak, H., & Taştan, N. (2012). Romantik ilişkiler ve aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 507–528. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115069

Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23*(23), 75–98. https://doi.org/10.21560/spcd.22816

Aygın, D., & Sağlam, Z. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin ölüm algıları: Bir nitel araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 3*(1), 35–45.

Barlin, H., Vojvodic, K., Mercan, M. A., & Milicevic-Kalasic, A. (2021). Coping mechanisms of divorced and widowed older women to mitigate economic exclusion: A qualitative study in Turkey and Serbia. In K. Walsh, T. Scharf, S. Van Regenmortel, & A. Wanka (Eds.), *Social exclusion in later life: Interdisciplinary and policy perspectives* (pp. 61–73). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51406-8_5

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(2), 226–244.

Bauman, Z. (1992). *Mortality, immortality and other life strategies*. Polity Press.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497–529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497

Bayoğlu, F., & Atlı, A. (2014). İnönü Evlilik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik analizleri. *Ege Eğitim Dergisi, 15*(2), 397–416.

Bayram, G. (2017). *Çocukluk çağı travmaları ve romantik ilişki doyumu arasındaki ilişkide otomatik düşüncelerin aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/625030/yokAcikBilim_10167285.pdf

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. SAGE Publications.

Becker, E. (1973). *The denial of death*. Free Press.

Bedir, F. N. (2024). Ahiret inancı bağlamında ölüm kaygısı ve yasla başa çıkma. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi, 10*(2), 434–469.

Beebe, S. A., Beebe, S. J., & Redmond, M. V. (2014). *Interpersonal communication: Relating to others* (7th ed.). Pearson.

Berber-Çelik, Ç. (2018). Bağlanma stilleri, psikolojik iyi oluş ve sosyal güvende hissetme. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(25), 25–42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/498676

Berscheid, E., & Peplau, L. A. (1983). The emerging science of relationships. In H. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. H. Harvey, T. L. Huston, & G. Levinger (Eds.), *Close relationships* (pp. 1–19). W. H. Freeman.

Berscheid, E., & Reis, H. T. (1998). Attraction and close relationships. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., Vol. 2, pp. 193–281). McGraw-Hill.

Berscheid, E., & Walster, E. (1978). *Interpersonal attraction* (2nd ed.). Addison-Wesley.

Bianchi, S. M. (1995). The changing demographic and socioeconomic characteristics of single parent families. *Marriage and Family Review, 20*(1–2), 71–97. https://doi.org/10.1300/J002v20n01_05

Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri* (6. baskı). Anı Yayıncılık.

Bilgiç, Ö. (2022). *Kaygılı-kaçıngan kapanı: Bağlanma stilleri kapsamında romantik ilişkilerin ele alınması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. https://www.researchgate.net/publication/370631861

Bingöl, M. (2020). Hayatın anlamı açısından Sokrates'in ölümü. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 465–473.

Bjorklund, D. F. (2000). *Children thinking: Developmental function and individual differences* (3rd ed.). Wadsworth Press.

Boszormenyi-Nagy, I., & Spark, G. M. (1973). *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. Harper & Row. https://lib.ugent.be/catalog/rug01:000357861

Bowlby, J. (1946). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home-life (II). *International Journal of Psycho-Analysis, 27*, 107–128. https://www.semanticscholar.org/paper/Forty-four-juvenile-thieves%3A-their-characters-and-Bowlby/ecc5eeaef75614e4129f0088bb472c5de2a7800c

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Bradbury, L. L., & Shaffer, A. (2012). Emotion dysregulation mediates the link between childhood emotional maltreatment and young adult romantic relationship satisfaction. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 21*(5), 497–515. https://doi.org/10.1080/10926771.2012.678466

Branden, N. (1988). A vision of romantic love. In R. J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (pp. 218–231). Yale University Press.

Brown, L. S. (2010). *Feminist therapy*. American Psychological Association.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan, Çev., 1. baskı). Kaknüs Yayınları. *(Orijinal eser yayımlanma yılı belirtilmemişse bu biçim kullanılabilir.)*

Burlingham, D. (1973). The preodipal infant-father relationship. *Psychoanalytic Study of the Child, 28*, 23–47.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12*(1), 1–49. https://doi.org/10.1017/S0140525X00023992

Burn, S. M. (1996). *The social psychology of gender*. McGraw-Hill.

Büyükşahin, A. (2001). *Yakın ilişki kuran ve kurmayan üniversite öğrencilerinin çeşitli sosyal psikolojik etkenler yönünden karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Camus, A. (2004). *Sisifos Söyleni* (S. Türk, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal eser 1942 yılında yayımlanmıştır.)

Canel, A. N. (2012). *Evlilik ve aile hayatı*. Nakış Ofset.

Carstensen, L. L., Isaacowitz, D. M., & Charles, S. T. (1999). Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist, 54*(3), 165–181. https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.3.165

Cassidy, J., & Shaver, P. R. (Eds.). (2016). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (3rd ed.). Guilford Press.

Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory* (2nd ed.). SAGE.

Cherry, K. (2025, February 7). Harry Harlow and the nature of love and affection. *Verywell Mind*. https://www.verywellmind.com/harry-harlow-and-the-nature-of-love-2795255

Christoffersen, M. N., Høeg, B. L., & Frederiksen, Y. (2018). Early parental loss and intimate relationships in adulthood: A nationwide study. *Death Studies, 42*(9), 553–562. https://doi.org/10.1080/07481187.2018.1430083

Coates, S. W. (2004). John Bowlby and Margaret S. Mahler: Their lives and theories. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 52*(2), 571–601.

Colman, R. A., & Widom, C. S. (2004). Childhood abuse and neglect and adult intimate relationships: A prospective study. *Child Abuse & Neglect, 28*(11), 1133–1151. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.02.005

Comas-Díaz, L. (2006). Cultural variation in the therapeutic relationship. In J. C. Norcross (Ed.), *Relationships that work: Therapist contributions and responsiveness to patients* (pp. 81–98). Oxford University Press.

Cook, K. S., Cheshire, C., Rice, E. R. W., & Nakagawa, S. (2013). *Social exchange theory*. Springer.

Corey, G. (1990). *Theory and practice of counseling and psychotherapy* (3rd ed.). Brooks/Cole Publishing Company.

Corr, C. A. (2021). Elisabeth Kübler-Ross and the "five stages" model in a sampling of recent textbooks published in 10 countries outside the United States. *Omega (Westport), 83*(1), 33–63.

Corr, A. C., & Corr, M. D. (2009). *Death and dying, life and living* (7th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

Cortes, K. I., & Wood, J. T. (2018). Self-esteem and romantic relationships: The role of communication. *Journal of Relationships Research, 9*, e11. https://doi.org/10.1017/jrr.2018.11

Coşkun, D. (2009). *11–18 yaş arasında anne baba kaybı yaşamış genç yetişkinlerin yasla uyum süreci* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi.

Cotton, C. R., & Range, L. M. (1990). Children's death concepts: Relationship to cognitive functioning, age, experience with death, fear of death, and hopelessness. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*(2), 123–127.

Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society, 20*, 259–281.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE.

Çağ, İ., & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 4*(39), 13–23.

Çelik, H. (2013). *Genç yetişkinlerde babanın belirsiz kaybının aile sistemi ve bireysel psikolojik örüntüler bağlamında incelenmesi: Danışmanlık psikolojisi perspektifinden karma bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=NW8wajHLmoKoByuP6C1nqA&no=GvUVDKlg-bxZM6X-apU1TA

Çelik, H., Yaman, N., Duman, S., & Ekşi, H. (2020). Romantik ilişki deneyimlerinde baba-çocuk ilişkisinin yansımaları. *IX. Uluslararası Yükseköğretimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Araştırmaları Kongresi*. https://www.academia.edu/45123337

Çok, F. (2019). Gelişim psikolojisi, kuramlar, yöntemler ve yaşamın ilk yılları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 26*(2), 641–670. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000479

Dalgar, G., Civil, F., Savaş, E. N., & Şahin, A. (2022). Erken çocuklukta bağlanma: John Bowlby ve Mary Ainsworth açısından incelenmesi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 5*(1), 85–92. https://doi.org/10.53493/Avrasyasbd.885024

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.

DelPriore, D. J., & Reeder, R. (2025). Quality of paternal investment and adult sons' beliefs about romantic relationships. *Evolutionary Psychological Science, 11*(1), 65–75. https://doi.org/10.1007/s40806-025-00426-6.

Demirdağ, M. F. (2023). Bağlanma kuramı ve sosyal hizmet. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(3), 683–696.

Demirel, A. C., & Batman, H. (2023). Bağlanma Kuramı ve Sosyal Hizmet. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(3), 682–696.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development, 74*(1), 238–256. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00533.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development, 74*(1), 238–256. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00533

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The Sage handbook of qualitative research* (4th ed.). SAGE.

Dinçer, D. (2021). Romantik ilişkisi olan kadınlarda algılanan partner değişimi, yakınlık ve yaşam doyumu. *International Journal of Social Inquiry, 14*(2), 569–590. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1956344

Durkheim, É. (1951). *Suicide: A study in sociology* (J. A. Spaulding & G. Simpson, Trans.). Free Press. (Original work published 1897)

Eichenbaum, L., & Orbach, S. (1983). *Understanding women: A feminist psychoanalytic approach*. Basic Books.

Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development, 38*(4), 1025–1034.

Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., Horwood, L. J., Pettit, G. S., & Woodward, L. (2003). Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy? *Child Development, 74*(3), 801–821. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00569

Enns, C. Z. (2004). *Feminist theories and feminist psychotherapies: Origins, themes, and diversity*. Haworth Press.

Erbuğ, E. (2021). Ölüm sosyolojisi: Geleneksel ve modern toplumda ölümün toplumsal anlamları. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 8*, 46–61.

Erginsoy Osmanoğlu, D., & Kaya, H. İ. (2022). Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeğinin geliştirilmesi: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 9*, 1086–1104. https://doi.org/10.30900/kafkasegt.1028815.

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. W. W. Norton & Company.

Erikson, E. H. (1984). *İnsanın sekiz çağı* (B. Üstün & V. Şar, Çev.). Ankara: Say Yayınları. *(Orijinal eser 1950 yılında yayımlanmıştır.)*

Erol, R. Y., & Orth, U. (2016). Self-esteem and the quality of romantic relationships. *European Psychologist*, *21*(4), 274–283. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000259

Erskine, R. G. (2019). *İlişkisel örüntüler terapötik varoluş: İntegratif psikoterapinin kavramları ve uygulamaları* (M. Şahin, Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık.

Etchegoyen, A. (2002). Psychoanalytic ideas about fathers. In J. Trowell & A. Etchegoyen (Eds.), *The importance of fathers: A psychoanalytic re-evaluation* (pp. 18–37). Brunner-Routledge.

Evans, D. (2006). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. Routledge.

Fagundes, C. P., Bennett, J. M., Derry, H. M., & Kiecolt-Glaser, J. K. (2023). Losing a parent during childhood: The impact on adult romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 40*(3), 559–577.

Feeney, J. A., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(2), 281–291. https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.281

Feifel, H. (1990). Psychology and death. *American Psychologist, 45*(4), 537–543.

Feifel, H., & Branscomb, A. B. (1973). Who's afraid of death? *Journal of Abnormal Psychology, 81*(3), 282–288.

Feyzioğlu, S., & Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 26*(26), 97–110. https://doi.org/10.21560/spcd.77415

Field, T., Diego, M., & Hernandez-Reif, M. (2006). Prenatal depression effects and interventions: A review. *Infant Behavior and Development, 29*(3), 445–455. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2006.03.003

Fisher, H. E., Aron, A., & Brown, L. L. (2005). Romantic love: An fMRI study of a neural mechanism for mate choice. *Journal of Comparative Neurology, 493*(1), 58–62.

Forrest, T. (1967). The paternal roots of male character development. *The Psychoanalytic Review, 54*, 81–89.

Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (1999). Loss and bereavement: Attachment theory and recent controversies concerning "grief work". *Journal of Social and Personal Relationships, 16*(6), 767–786. https://doi.org/10.1177/0265407599166001

Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology, 4*(2), 132–154.

Frankl, V. E. (1996). *Duyulmayan anlam çığlığı: Psikoterapi ve hümanizm* (S. Budak, Çev.). Öteki Yayınevi. (Özgün eser 1978 yılında yayımlandı)

Freud, S. (1920). *Haz ilkesinin ötesinde* (A. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.

Freud, S. (1921). *Group psychology and the analysis of the ego*. Hogarth Press.

Freud, S. (1924). The dissolution of the Oedipus complex. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 19, pp. 173–182). Hogarth Press.

Freud, S. (1957). Mourning and melancholia. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 14, pp. 243–258). Hogarth Press. (Original work published 1917)

Freud, S. (2022). *Aşkın psikolojisi*. Olimpos Yayınları.

Fromm, E. (1956). *The art of loving*. Harper & Row.

Fung, H. H., & Carstensen, L. L. (2006). Goals change when life's fragility is primed: Lessons learned from older adults, the September 11 attacks and SARS. *Social Cognition, 24*(3), 248–278. https://doi.org/10.1521/soco.2006.24.3.248

Gaddis, M. A. (2003). *When little girls grow up with dead fathers: A phenomenological study of early object loss and later intimate relationships* (Yayımlanmamış doktora tezi). Pacifica Graduate Institute.

Garnefski, N., & Diekstra, R. F. (1997). Adolescents from one-parent, stepparent and intact families: Emotional problems and suicide attempts. *Journal of Adolescence, 20*(2), 201–208.

Gedik, E. (2018). Testing the honor: Divorced and widow women's experiences in Turkey. *The Journal of Academic Social Science, 1*(7), 123–140.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.

Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love, and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.

Gilbert, P., Cheung, M. S. P., Grandfield, F., Campey, S., & Irons, C. (2003). Recall of threat and submissiveness in childhood: Development of a new scale and its relationship with depression, social comparison and shame. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 10*(2), 108–115. https://doi.org/10.1002/cpp.371

Glasser, W. (2004). *Counseling with choice theory*. HarperCollins.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.

Glenn, N. D., & Kramer, K. B. (1987). The marriages and divorces of children of divorce. *Journal of Marriage and the Family, 49*(4), 811–825.

Göcen, G., & Genç, M. (2019). Ebeveyn kaybı yaşamış bireylerde otobiyografik bellek, Allah tasavvuru ve dini başa çıkma. *Bilimname, 2019*(40), 313–349. https://doi.org/10.28949/bilimname.635965

Gudas, L. J., Koocher, G. P., & Wypij, D. (1991). Perceptions of medical compliance in children and adolescents with cystic fibrosis. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 12*(4), 236–242.

Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods, 18*(1), 59–82. https://doi.org/10.1177/1525822X05279903

Granger, K. M. (2018). *The influence of father involvement on emerging adult daughters' romantic relationships* (Yüksek lisans tezi, Northern Illinois University). Huskie Commons.

Güloğlu, B., & Karaırmak, Ö. (2017). Erken çocuklukta baba kaybında bağlanma biçimleri ve yakın ilişkilerdeki psikolojik eğilimler. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 7*(47), 99–115.

Güngörmüş, O. (1986). *Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

Harlow, H. F. (1958). The nature of love. *American Psychologist, 13*(12), 673–685.

Harlow, H. F., & Suomi, S. J. (1971). Social recovery by isolation-reared monkeys. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 68*(7), 1534–1538. https://doi.org/10.1073/pnas.68.7.1534

Hatfield, E. (1988). Passionate and companionate love. In R. J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (pp. 191–213). Yale University Press.

Hatfield, E., & Rapson, R. L. (1993). *Love, sex, and intimacy: Their psychology, biology, and history*. HarperCollins College.

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511–524. https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511

Heidegger, M. (2019). *Varlık ve zaman* (K. Güç & H. T. Küçük, Çev.). Alfa Yayınları. (Orijinal eser 1927 yılında yayımlanmıştır.)

Hepworth, J., Ryder, R. G., & Dreyer, A. S. (1984). The effects of parental loss on the formation of intimate relationships. *Journal of Marital and Family Therapy, 10*(1), 73–82.

Hinde, R. A. (1997). *Relationships: A dialectical perspective*. Psychology Press.

Høeg, B. L., Johansen, C., Christensen, J., Frederiksen, K., Dalton, S. O., Dyregrov, A., Bøge, P., Dencker, A., & Bidstrup, P. E. (2018). Early parental loss and intimate relationships in adulthood: A nationwide study. *Developmental Psychology, 54*(5), 963–974. https://doi.org/10.1037/dev0000483

Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology, 37*(6), 749–775. https://doi.org/10.1007/s10802-009-9310-8

Hojjat, M. (2000). Sex differences and perceptions of conflict in romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 17*, 4–5.

Holmes, J. (1993). Attachment theory: A biological basis for psychotherapy. *The British Journal of Psychiatry, 163*, 430–438.

Hortaçsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri*. İmge Kitabevi.

Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/

Huberty, T. J. (2012). *Anxiety and depression in children and adolescents: Assessment, intervention and prevention*. Springer Science & Business Media.

Humphrey, K., & Zimpfer, D. (2008). *Counselling for grief and bereavement* (2nd ed.). SAGE Publications.

İlhan, H. (2024). *Eş seçiminde toplumun etkisi*. Medi Sosyal Yayınları.

İnci, F., & Öz, F. (2009). Hemşirelik öğrencilerinin ölüm algısı ve ölümle baş etme biçimlerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 13*(1), 15–23.

Jeffreys, J. S. (2011). *Helping grieving people: When tears are not enough: A handbook for care providers*. Routledge.

Jo, K. H., & An, G. J. (2012). Exploring the meaning of death among Korean nursing students: A qualitative study. *Nurse Education Today, 32*(5), 450–455. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2011.05.006

Dmitrieva, J., & Espel, E. V. (2023). The role of paternal and maternal warmth and hostility on daughter's psychosocial outcomes: The insidious effects of father warmth combined with high paternal hostility. *Frontiers in Psychology, 14*, Article 930371. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.930371

Jung, C. G. (1968). The phenomenology of the spirit in fairytales. In R. F. C. Hull (Trans.), *The archetypes and the collective unconscious* (2nd ed., Vol. 9, Part 1, pp. 207–254). Princeton University Press. (Original work published 1948)

Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojiye giriş*. Evrim Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., & Bekman, S. (2001). Erken müdahalenin uzun vadeli etkileri: Türkiye'deki düşük gelirli anneler ve çocuklar. *Uygulamalı Gelişim Psikolojisi Dergisi, 22*, 333–361. https://doi.org/10.1016/S0193-3973(01)00071-5

Karaca, F. (2006). Gazali ve İbn Sina ile ölüm korkusundan kurtuluş üzerine. *Felsefe Dünyası, 43*, 14–24.

Karacoşkun, M. D. (2012). *Erich Fromm ve din*. İz Yayıncılık.

Karataş, M. (2020). İnsanoğlunun en büyük fantezisi; ölüm. *(Yayın bilgisi eksik, varsa dergi/kitap adı belirtiniz.)*

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. baskı). Nobel Yayıncılık.

Kasapkara, A., & Kasapkara, B. (2014). 20–30 yaş bekar erkeklerin eş seçimine yönelik tutumları ve eşten beklentilerin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(34), 443–450.

Kastenbaum, R. (2000). *The psychology of death* (3rd ed.). Springer Publishing Company.

Kaplan, H. I., Sadock, B. J., & Grebb, J. A. (1994). *Synopsis of psychiatry* (pp. 161–165). Williams & Wilkins.

Karaırmak, Ö. (2018). Erken çocuklukta baba kaybında bağlanma biçimleri ve yakın ilişkilerde psikolojik eğilimler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8*(50), 1–20. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/42743/515894

Karakaş, N. M., & Şahin Dağlı, F. (2022). Bebeklerde bağlanmanın önemi ve etkileyen etmenler. *Türk Pediatri Arşivi, 57*(1), 1–10.

Karakuş, G., & Öztürk, Z. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(2), 220–241.

Karasu, S. (2020). *Okul öncesi dönem çocuğuna sahip babaların çocuklarıyla ilişki ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi). https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/39044/1/Serap%20Karasu%20PROJE.pdf

Kellehear, A. (2012). *Ölümün toplumsal tarihi*. Phoenix Yayınevi.

Kelley, H. H., Berscheid, E., Christensen, A., Harvey, J. H., Huston, T. L., Levinger, G., McClintock, E., Peplau, L. A., & Peterson, D. R. (2002). *Close relationships*. W. H. Freeman and Company.

Kerckhoff, A. C., & Davis, K. E. (1962). Value consensus and need complementarity in mate selection. *American Sociological Review, 27*, 295–303.

Keskin, G., & Çam, O. (2007). Bağlanma süreci: Ruh sağlığı açısından literatürün gözden geçirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 23*(2), 145–158.

Kılan, S., & Özpınar, S. (2020). Baba-bebek bağlanması ve etkileyen faktörler: Manisa örneği. *Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi, 35*, 1–11. https://www.sstbdergisi.com/dergi/baba-bebek-baglanmasi-ve-etkileyen-faktorler-manisa-ornegi20200709102523.pdf

Kırman, A., & Doğan, Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: Bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4*(1), 28–45. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/323359

Kirkpatrick, L. A., & Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*(3), 502–512. https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.3.502

Kli, M. (2018). Eros and Thanatos: A nondualistic interpretation: The dynamic of drives in personal and civilizational development from Freud to Marcuse. *The Psychoanalytic Review, 105*(1), 67–89. https://doi.org/10.1521/prev.2018.105.1.67

Knapp, M. L. (1978). *Social intercourse: From greeting to goodbye*. Allyn & Bacon.

Knapp, M. L., & Daly, J. A. (Eds.). (2011). *The Sage handbook of interpersonal communication* (4th ed.). Sage Publications.

Knapp, M. L., & Vangelisti, A. L. (2005). *Interpersonal communication and human relationships* (5th ed.). Allyn & Bacon.

Knox, D., & Schacht, C. (2008). *Choices in relationships: An introduction to marriage and the family*. Wadsworth: Cengage Learning.

Kobak, R., Cassidy, J., Lyons-Ruth, K., & Ziv, Y. (2006). Attachment, stress, and psychopathology: A developmental pathways model. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 1. Theory and method* (2nd ed., pp. 333–369). Wiley.

Körük, S. (2019). Eşimizi nasıl seçeriz? Eş seçimi üzerine bir derleme. *21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Antalya, Türkiye.

Köseoğlu, S. A., & Yıldız, Y. (2018). Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri. *HAYEF Journal of Education, 15*(2), 80–98.

Krampe, E. M. (2009). When is the father really there? A conceptual reformulation of paternal presence. *Journal of Family Issues, 30*, 875–897.

Kucucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(35), 1–12.

Kübler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. Macmillan.

Lacan, J. (1973). *The seminar of Jacques Lacan, Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis* (J.-A. Miller, Ed., A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company.

Lamb, M. E. (2001). Kültürlerarası bakış açısı ile babanın çocuk gelişimindeki rolü ve önemi. In *Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi Sempozyum Raporu* (pp. 18–38). Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını.

Lamb, M. E. (Ed.). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). Wiley.

Lee, J. A. (1988). Love styles. In R. J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (pp. 38–67). Yale University Press.

Levi-Belz, Y., & Gilo, T. (2023). Attachment anxiety and separation distress among adult women who experienced childhood parental loss. *Stress and Health, 39*(2), 302–315. https://doi.org/10.1002/smi.3356

Levinger, G., & Snoek, J. D. (1972). *Attraction in relationships: A new look at interpersonal attraction*. General Learning Press.

Lichtenberg, J. D. (2008). *Sensuality and sexuality across the divide of shame*. Routledge.

Liu, L., Yuan, H., Li, Q., & Zhang, Y. (2023). Father absence and adolescent boys' hostility: The mediating roles of self-esteem and frustration tolerance. *Children, 10*(2), 339. https://doi.org/10.3390/children10020339

Luecken, L. J., & Appelhans, B. M. (2005). Childhood parental loss and cortisol levels in adult men. *Psychoneuroendocrinology, 30*(8), 754–766.

Mahasneh, A. M., Al-Zoubi, Z. H., Batayneh, O. T., & Jawarneh, M. S. (2013). The relationship between parenting styles and adult attachment styles from Jordan university students. *International Journal of Asian Social Science, 3*(6), 1431–1441.

Maraş, A., & Gençöz, F. (2020). Genç yetişkinlerde baba kaybı ve yas: Nitel bir çalışma. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 7*(3), 389–421. https://doi.org/10.31682/ayna.726517.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370–396. https://doi.org/10.1037/h0054346.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.

Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row.

Mattingly, B. A., Lewandowski, G. W., & McIntyre, K. P. (2014). You make me a better/worse person: A two-dimensional model of relationship self-change. *Personal Relationships, 21*(1), 176–190. https://doi.org/10.1111/pere.12026

McCandless, B. R., & Trotter, R. J. (1977). *Children: Behavior and development* (3rd ed.). Holt, Rinehart and Winston.

Melhem, N. M., Porta, G., Walker Payne, M., & Brent, D. A. (2013). Bereavement after the death of a parent in children and adolescents: Longitudinal impact on psychological adjustment. *Archives of General Psychiatry, 70*(2), 126–134. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2013.318

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.

Meshot, C. M., & Leitner, L. M. (1993). Adolescent mourning and parental death. *OMEGA - Journal of Death and Dying, 26*(4), 287–299. https://doi.org/10.2190/XT3W-M9WT-GFEX-K1T0

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.

Mojock, C. (1983). The evolution of death education in the United States. In J. M.

Eddy & W. F. Alles (Eds.), *Death education* (pp. 3–28). The C. V. Mosby Company. Moustakas, C. (1994). *Phaenomenological research methods*. SAGE.Mullen, P. E.

Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E., & Herbison, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional, and sexual abuse of children: A community study. Child Abuse & Neglect, 20(1), 7–21. https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00112-3.

Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality*. Oxford University Press.

Nkwake, A. (2009). Maternal employment and fatherhood: What influences paternal involvement in childcare work in Uganda? *Gender & Development, 17*(Suppl. 2), 229–241. https://doi.org/10.1080/13552070903009726.

Noland, N. (2024). Sokrates yaşamı, ölümü ve ölüm sonrası hayatı nasıl algıladı? *Öncül Analitik Felsefe Dergisi*.

Notaro, P. C., & Volling, B. L. (1999). Parental responsiveness and infant-parent attachment: A replication study with fathers and mothers. *Infant Behavior and Development, 22*, 345–352. https://doi.org/10.1016/S0163-6383(99)00027-8.

Oaklander, V. (1978). *Windows to our children: A Gestalt therapy approach to children and adolescents*. Real People Press.

Oltjenbruns, K. A. (2001). Developmental contexts of childhood grief and bereavement. In M. S. Stroebe, R. O. Hansson, W. Stroebe, & H. Schut (Eds.), *Handbook of bereavement research: Consequences, coping, and care* (pp. 169–197). American Psychological Association.

Osarchuk, M., & Tatz, S. J. (1973). Effect of induced fear of death on belief in afterlife. *Journal of Personality and Social Psychology, 27*(2), 256–260. https://doi.org/10.1037/h0034787

Orbach, I., Gross, Y., Glaubman, H., & Berman, D. (1986). Children's perception of various determinants of the death concept as a function of intelligence, age, and anxiety. *Journal of Clinical Child Psychology, 15*, 120–126. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1502_5.

Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 566–589.

Özer, Z., & Akyol, D. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin ölüme karşı tutumları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 31*(1), 45–56.

Öztürk, M. O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (s. 566–570). Nobel Tıp Kitabevleri.

Parish, T. S., & Copeland, T. F. (1980). Locus of control and father loss. *The Journal of Genetic Psychology, 163*, 147–148. https://doi.org/10.1080/00221325.1980.10532821

Parkes, C. M. (1972). *Bereavement: Studies of grief in adult life*. International Universities Press.

Parkes, C. M. (1986). *Bereavement: Studies of grief in adult life* (2nd ed.). International Universities Press.

Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). *Family, socialization and interaction process*. Free Press.

Peleg, O., Shalev, R., Cohen, A., & Hadar, E. (2023). How is the loss of a parent in youth related to attachment and adult separation anxiety among women? *Stress and Health*, *40*(3), e3356. https://doi.org/10.1002/smi.3356

Perls, F., Hefferline, R., & Goodman, P. (1951). *Gestalt therapy: Excitement and growth in the human personality*. Julian Press.

Platon. (1997). *Phaidon* (S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Prager, K. J., & Buhrmester, D. (1998). Intimacy and need fulfillment in couple relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*(4), 435–469. https://doi.org/10.1177/0265407598154001

Pulat, F., Akyüz, G., & Akçakaya, Ü. (2018). Kayıp ve yasa psikososyal yaklaşım. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10*(3), 354–366.

Reis, H. T., & Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. In S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships* (pp. 367–389). Wiley.

Reis, H. T., & Aron, A. (2008). Love: What is it, why does it matter, and how does it operate? *Perspectives on Psychological Science, 3*(1), 80–86. https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2008.00065.x

Rohner, R. P., & Chaki-Sircar, M. (1988). *Women and children in a Bengali village*. University Press of New England.

Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2000). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology, 5*(4), 382–405. https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.382

Rosenberg, J., & Wilcox, B. W. (2006). *The importance of fathers in the healthy development of children* (1st ed.). National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information.

Rotenberg, K. J., Shewchuk, V. A., & Kimberley, T. (2001). Loneliness, sex, romantic jealousy and powerlessness. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*, 7–19.

Sağır, A. (2014). *Ölüm sosyolojisi*. Phoenix Yayınevi.

Saler, L. S., & Skolnick, N. (1992). Childhood parental death and depression in adulthood: Roles of surviving parent and family environment. *American Journal of Orthopsychiatry, 62*(4), 504–516.

Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim* (G. Yüksel, Çev., 13. bs.). Nobel Yayıncılık.

Saraç, Y. (2022). Ölüme ve ölmeye dair ölümsüz bir eser: Elisabeth Kübler-Ross'un "Ölüm ve Ölmek Üzerine" kitabı. *Türkiye Biyoetik Dergisi, 9*(3), 114–119.

Saran, N. (1991). Aile hayatı ve toplum. In *Aile Yazıları III. Birey, kişilik ve toplum* (pp. 35–43). Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Sarpkaya, O. A. (2013). Boşanmış kadınlarda toplumsal baskıya direnme stratejileri: Van örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(26), 29–50. https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/boanmi-kadinlarda-toplumsal-baskiya-direnme-stratejileri-van-rnei.pdf

Sartre, J.-P. (2005). *Varlık ve Hiçlik* (T. Yaltı, Çev.). İthaki Yayınları. (Eserin orijinali 1943 yılında yayımlanmıştır)

Scharf, M., & Mayseless, O. (2008). Late adolescent girls' relationships with parents and romantic partner: The distinct role of mothers and fathers. *Journal of Adolescence, 31*(6), 837–855. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.06.012

Senter, K. E., & Caldwell, K. (2002). Spirituality and the maintenance of change: A phenomenological study of women who leave abusive relationships. *Contemporary Family Therapy, 24*(4), 543–564.

Seven, S. (2006). Bağlanma kuramı ve anne yoksunluğu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(2), 247–260. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/369647

Sheldon, K. M., Elliot, A. J., Kim, Y., & Kasser, T. (2001). What is satisfying about satisfying events? Testing 10 candidate psychological needs. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(2), 325–339.

Simpson, J. A., Rholes, W. S., & Phillips, D. (1996). Attachment styles and emotion regulation: Implications for marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(5), 1311–1323.

Slaughter, V. (2005). Young children's understanding of death. *Australian Psychologist, 40*(3), 179–186.

Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. SAGE.

Soysal, Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, Ş. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 8*, 88–99.

Speece, M. W., & Brent, S. B. (1996). The development of children's understanding of death. *Developmental Review, 15*(3), 331–374.

Sprecher, S. (1998). Social exchange theories and sexuality. *The Journal of Sex Research, 35*(1), 32–43. https://doi.org/10.1080/00224499809551917

Sroufe, L. A. (2005a). Attachment and development: A prospective, longitudinal perspective. *Current Directions in Psychological Science, 14*(2), 70–74.

Sroufe, L. A. (2005b). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development, 7*(4), 349–367. https://doi.org/10.1080/14616730500365928

Stanton, A. M. (2018, Şubat). How does early parental death affect adult relationships? *Psychology Today*. https://www.psychologytoday.com/us/blog/experimentations/201802/how-does-early-parental-death-affect-adult-relationships

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*(2), 119–135.

Suglia, S. F., Stoddard, S. A., & Kessler, R. C. (2022). Family structure and secondary exposure to violence in the context of varying neighborhood risks and resources. *Preventive Medicine, 156*, 106994. https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2022.106994

Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin psikometrik değerlendirmesi ve bağlanma stilleri ile ilişkili değişkenlerin bir analizi. *Türk Psikoloji Dergisi, 14*(43), 71–109. https://www.researchgate.net/publication/28131911_Yetiskin_Baglanma_Stilleri_Olceklerinin_Psikometrik_Degerlendirmesi_ve_Baglanma_Stilleri_ile_Iliskili_Degiskenlerin_Bir_Analizi

Şahin, H. İ. (2012). Türk destanlarındaki aile algısı üzerine bir değerlendirme. *Journal of Black Sea Studies, 9*(33).

Şahin, M. (2019). İlişkisel Psikoterapi ve Danışmanlık: Teori ve Uygulama. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 6*(8), 147–165. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/835802

Tanhan, F. (2007). Ölüm kaygısıyla baş etme eğitiminin ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi. *Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Tanhan, F., & Arı, F. (2006). Üniversite öğrencilerinin ölüme verdikleri anlam ve öğrenim gördükleri program açısından ölüm kaygısı düzeyleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (III-II), 34–43.

Taylor, C. (2007). *A secular age*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

Taylor, D. A. (1984). Views of death from sufferers of early loss. *OMEGA Journal of Death and Dying, 14*(1), 77–82.

Taylor, S. E. (2010). The childhood experience of being a war orphan: A study of the effects of father loss on women whose fathers were killed in World War II. *Journal of Loss and Trauma, 15*, 228–241.

Tennant, F. S. A., & Bernardi, L. (2019). Parental death in childhood and the transition to adulthood: Evidence from Sweden. *Demographic Research, 40,* 799–834. https://doi.org/10.4054/DemRes.2019.40.28

Tepeli Temiz, Z., & Bilican, F. I. (2022). Romantik bağlanma ve çift uyumu arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğü ve reddedilme hassasiyetinin aracı rolü. *Klinik Psikoloji Dergisi, 6*(2), 142–156. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2612530

Terzi, S., & Özbay, Y. (2016). Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmaları Ölçeğinin Geliştirilmesi. *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum, 5*(13). http://dergipark.ulakbim.gov.tr/egitimvetoplum/article/viewFile/5000192845/5000167982

Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Thalbourne, M. A. (1996). Belief in life after death: Psychological origins and influences. *Personality and Individual Differences, 21*(6), 1043–1045.

Triandis, H. C. (1994). *Culture and social behavior: The psychology of cultures*. McGraw-Hill.

Turgay, M. (2003). Ölüm korkusu ve kişilik yapısı arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış doktora tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Tutarel Kışlak, Ş., & Çavuşoğlu, Ş. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9*(9), 61–68.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Türkçe sözlük* (34. baskı). https://sozluk.gov.tr

Türkyılmaz, Ç. (2004). Heidegger'in "Ontoloji Tarihi"nde Kant felsefesinin yeri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 21*(1), 165–181. https://doi.org/10.1501/Efd_0000000415

Uçar, N. (2021). Kadın bireylerin baba kaybı deneyimi: Yorumlayıcı fenomenolojik analiz [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. *Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi*. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=FowWdLTfMf75baCZ5kG2kA&no=l9wPo2axCoG_AeqhUZu3YA

Umberson, D., & Chen, M. D. (1994). Death of a parent: Adult psychological and physical well-being in the United States. *Journals of Gerontology: Series B, 49*(S1), S68–S75. https://doi.org/10.1093/geronj/49.Special_Issue.S68

Uru, M. K., & Dirimeşe, E. (2023). The stigmatization of the divorced individuals. *Universal Journal of History and Culture, 5*(1), 16–30. https://doi.org/10.52613/ujhc.1172698

Usluoğlu, F., Atıcı, M., & Avcıbay-Vurgeç, B. (2015). Kadınların eş seçimleri hakkındaki görüşleri: Nitel bir çalışma. *International Journal of Human Sciences, 12*(2), 1484–1502.

Van den Berg, V. A. C., & Makhlouf, F. (2021). Early-life parental death and marriage timing in Senegal. *World Development, 140*, 105281. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105281

Van Heijningen, C. J. M., Van Berkel, S. R., Langereis, I., Elzinga, B. M., & Alink, L. R. A. (2025). Losing a parent during childhood: The impact on adult romantic relationships. *Family Process, 64*(1), e13060. https://doi.org/10.1111/famp.13060

Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. SUNY Press.

Verhage, M. L., Schuengel, C., Madigan, S., Fearon, R., Oosterman, M., Cassibba, R., & Van IJzendoorn, M. (2016). Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin, 142*(4), 337–366.

Verhaeghe, P. (1999). *Does the woman exist?: From Freud's hysteric to Lacan's feminine*. New York: Other Press.

Wahba, M. A., & Bridwell, L. G. (1976). Maslow reconsidered: A review of research on the need hierarchy theory. *Organizational Behavior and Human Performance, 15*(2), 212–240. https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90038-6

Weber, D. A. (2003). A comparison of individual psychology and attachment theory. *Journal of Individual Psychology, 59*(3), 246–262.

Whisman, M. A., Uebelacker, L. A., & Weinstock, L. M. (2004). Psychopathology and marital satisfaction: The importance of evaluating both partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*(5), 830.

World Health Organization. (2001). *The second decade: Improving adolescent health and development*.

Winsler, A., Madigan, A. L., & Aquilino, S. A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 20*(1), 1–12.

Worden, J. W. (1996). *Children and grief: When a parent dies*. Guilford Press.

Wright, M. O., & Crawford, E. (2021). Early parental loss and adult romantic relationship functioning: A meta-analytic review. *Journal of Social and Personal Relationships, 38*(5), 1505–1528. https://doi.org/10.1177/0265407520987854

Yazıcı, H. (2019). Evliliğin niteliği olarak evlilikte bireyselleşme ve bütünleşme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 30*(2), 606–622. https://www.researchgate.net/publication/333498233_Evliligin_Niteligi_Olarak_Evlilikte_Bireysellesme_Ve_Butunlesme

Yelboğa, N. (2024). Ölüm ve yas ritüelleri: Din, modernizm ve Batı medeniyetleri ekseninde bir değerlendirme. *Kültür Araştırmaları Dergisi, 20*, 323–344.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, İ. (2007). Üniversite öğrencilerinin eş seçme kriterleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(27), 15–30.

Yıldız, M. (2020). Ölüm psikolojisi ve ölüm konusunda dini inancın etkisi. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi, 3*, 1–14.

Yılmaz, S. (2012). 8-13 yaş çocuklarının bilişsel gelişiminde "ölüm kavramı". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36*(1), 25–40.

EKLER

EK 1. ETİK KURUL ONAYI

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : E-43037191-604.01-1677 08/01/2024
Konu : Etik Kurulu Kararı

Sayın Nalân Yılmaz

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna yapmış olduğunuz "*Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Genç Yetişkinin Romantik İlişki Deneyimi*" isimli başvurunuz incelenmiş olup, etik kurulu kararı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Ali Büyükaslan
Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar
Etik Kurulu Başkanı

BAŞVURU BİLGİLERİ	**ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI**	*Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Genç Yetişkinin Romantik İlişki Deneyimi*			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Nalân Yılmaz			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ UZMANLIK ALANI	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ BULUNDUĞU MERKEZ	İstanbul			
	DESTEKLEYİCİ	-			
	ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZLER	TEK MERKEZ ☐	ÇOK MERKEZLİ ☒	ULUSAL ☒	ULUSLARARASI ☐

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURULU KARAR FORMU

	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
Değerlendirilen Belgeler	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ/PLANI			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
Karar Bilgileri	**Karar No: 05**	**Tarih: 08/01/2024**		
	Yukarıda bilgileri verilen Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmanın etik ve bilimsel yönden uygun olduğuna **"oy birliği"** ile karar verilmiştir.			

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI	Prof. Dr. Ali Büyükaslan

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile İlişki		Katılım *		İmza
Prof. Dr. Ali Büyükaslan	İletişim Çalışmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Prof. Dr. Serhat Yüksel	Finans	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Doç. Dr. İhsan Eken	Medya ve Reklam Araştırmaları	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi Sinan Seçkin	Hukuk	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi Ela Arı	Psikoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Uygundur

* Toplantıda Bulunma

EK 2. BİLGİ FORMU

Sayın katılımcı,

Bu çalışmanın amacı çocukluk döneminde baba kaybı yaşantısı bulunan bireyin romantik ilişki algısını öğrenmektir. Bu bağlamda sizi tanımamız için aşağıda bazı sorular yer almaktadır. Sorulara verilen yanıtların gizliliği sağlanacak olup yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilerek bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİ SORULARI

1. İsim, Soyad:
2. Yaş:
3. Cinsiyet:
4. Eğitim Durumu:
5. Algılanan Sosyo- Ekonomik Düzey:
6. Babanın Vefat Biçimi (Ani/ Doğal):
7. Babanın Vefat Ettiği Yaş:
8. Babanın Vefatının Üzerinden Geçen Yıl:
9. Kayıptan Sonra Yaşanılan Kişi/ Kişiler:
10. Annenin Tekrar Evlenme Durumu: Evet ( ) Hayır ( )
11. Baba Kaybından Sonra Profesyonel Psikolojik Destek Alma Durumu: Evet ( ) Hayır ( )

EK 3. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

1. Aile sizin için ne anlama geliyor?
   a) Bu tanım, sizin ailenize ne kadar uygun?
   b) Baba kaybınız aile tanımınızı nasıl etkiledi?
2. Baba sizin için ne anlama geliyor?
   a) Baba rolünü nasıl tanımlarsınız?
3. Babanızın vefatından sonraki destek kaynaklarınız nelerdir?
   a) Kayıp sürecinde aile desteği aldınız mı, cevabınız evet ise kimden ve nasıl bir destek aldınız?
   b) Kayıp sürecinde sosyal çevrenizden destek aldınız mı, cevabınız evet ise kimden ve nasıl bir destek aldınız?
   c) Kayıp sürecinde psikolojik destek aldınız mı, cevabınız evet ise ne tür bir destek aldınız ve ne kadar süre devam etti?
4. Baba kaybından sonra anneniz ile ilişkiniz nasıldı?
   a) Tek ebeveyn ile yaşamak çocukluk döneminde nasıldı? (Okula başlama deneyiminizi nasıl etkiledi?)
   b) Tek ebeveyn ile yaşamak ergenlik döneminde nasıldı? (İlk flörtünüzü, cinsel gelişimizi nasıl etkiledi?)
   c) Tek ebeveyn ile yaşamak genç yetişkinlik döneminde nasıldı? (Evlilik ve aile kurma deneyimlerinizi nasıl etkiledi?)
   d) Babanızla konuşmak istediğiniz ancak koşullar nedeniyle annenizle konuştuğunuz konular var mıydı, bunlar nelerdir?
   e) Baba kaybının ardından anne ile yaşamı sürdürmenin avantajları ve dezavantajları nelerdi? Dezavantajlarını telafi etmek adına izlediğiniz bir davranış biçimi, tutum veya baş etme becerisi var mıydı, varsa nelerdir?
   f) Tek ebeveyn ile yaşamanın sizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
5. Ebeveyn kaybınız size göre yetişkinlik yaşamınıza nasıl yansıdı?
   a) Geçmişten bugüne incelediğinizde baba kaybınızın yıllar içerisinde sizde ne gibi değişikliklere neden olduğunu düşünüyorsunuz?
   b) Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı deneyiminiz bulunmasaydı yaşamınızda ne gibi değişiklikler olabileceğini öngörüyorsunuz?

6. Size göre romantik ilişki ne ifade ediyor?
    a) İlk romantik ilişki deneyimiz kaç yaşındaydı ve ne kadar sürdü, kaç tane romantik ilişki deneyiminiz oldu?
    b) Romantik ilişkinin sizin hayatınızdaki yeri nedir?
    c) Partnerinizin hayatınızdaki konumu ve önemi nedir?
    d) Babanızın vefatının partner ve romantik ilişki tanımınızda etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
    b) Partneriniz/Partnerleriniz ile babanız arasında benzerlikler var mıdır?
    c) Romantik ilişkide kendi rolünüzü nasıl tanımlarsınız? (Şu anda ilişkiniz varsa onu veya daha önceki deneyimlerinizi düşünebilirsiniz)
    d) Romantik ilişkide partnerinizden beklentileriniz nelerdir? Baba kaybınızın beklentileriniz üzerinde etkisi var mıdır, varsa nelerdir?
    e) Romantik ilişkide kendinizden beklentileriniz nelerdir? Baba kaybınızın beklentileriniz üzerinde etkisi var mıdır, varsa nelerdir?
7. Evlilik deneyiminizde baba kaybının izleri bulunmakta mıdır?
    a) Babanız çocukluk döneminizde vefat etmemiş olsaydı aynı yaşta evlilik gerçekleştirir miydiniz?
    b) Baba kaybınız olmasa idi evlenmek için tercih ettiğiniz kişi/kişilerin profilinde herhangi değişiklik olur muydu?
    c) Babanız vefat etmemiş olsa idi evlilikteki sizin ve eşinizin rolleri, uyumunuz veya anlaşmazlıklarınız mevcut durumdaki hal ve koşullar ile aynı olacağını düşünüyor musunuz?
8. Evlilik deneyiminizde tek ebeveyn ile yaşamanın etkilerini gözlemliyor musunuz?
    a) Anneniz ile yaşamanızın evlenmenizde bir etkisi oldu mu, evet ise nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?
    b) Eşinizle ilişkinizde tek ebeveyn ile büyümenin etkileri bulunuyor mu?
9. Bu görüşme sonunda baba kaybınız ve/ veya romantik ilişkiniz hakkında fark ettiğiniz herhangi bir konu oldu mu? Cevabınız evet ise detaylandırınız.

EK 4. GÖNÜLLÜ KATILIMCI ONAM FORMU

Sizi Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında Psikolojik Danışman Nalân YILMAZ tarafından yürütülen "Çocukluk Döneminde Baba Kaybı Yaşayan Genç Yetişkinin Romantik İlişki Deneyimi" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz.

Bu çalışmanın amacı, çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan genç yetişkinin romantik ilişki algısının ve deneyimlerinin araştırılmasıdır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler ortalama 60 dakika kadar sürmektedir. Çalışmanın katılımcılarının **gönüllülük** esasına sahip olması beklenmektedir. Katılımcı olarak sizden soruları düşünce, duygu ve davranış süreçleriniz çerçevesinde şeffaf ve açıklıkla cevaplandırmanız istenmektedir. Bu formu okuyarak onay vermeniz yahut onayınızı ses kaydı ve mail yolu ile bildirmeniz çalışmaya dâhil olmayı kabul ettiğinizi göstermektedir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra verilerin analiz işlemi gerçekleşmeden önce herhangi bir anda araştırmadan ayrılma hakkınız da bulunmaktadır. Fakat, nitel araştırmanın çalışma esası gereği veriler analiz edildikten sonra değişiklik yapılması mümkün değildir. Bu araştırmada konu kapsamında elde edilecek veriler, yalnızca araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacak olup bilgileriniz araştırmacı tarafından **gizlenecek ve herhangi üçüncü şahıs ile paylaşılmayacaktır.** Çalışmalar hakkında iletişim kanalı olarak tercih edilen e-posta hizmeti sunucusunun, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında sağladığı imkânlarla verilerin gizliliği sağlanacaktır.

Çalışma hakkında yukarıda belirtilen tüm bilgileri okudum ve anladım. Gönüllü olarak katılımcı olarak dâhil olduğum araştırmadaki bireysel sorumluluklarımı anladım. Araştırmaya dair yapılan bilgilendirme yazılı, sözlü ve mail yoluyla araştırmacı/araştırmacılar tarafından gerçekleştirildi. Araştırma hakkında kapsamlı bilgi aldım, kişisel bilgilerimin muhafaza edileceği hakkında güvence verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının	**Araştırmacının**
Adı-Soyadı:	Adı-Soyadı:
İmzası:	İmzası:
İletişim Bilgileri:	İletişim Bilgileri